

POPULÄRMUSIK FRÅN VITTULA – EN SKILDNING AV LIVET I PAJALA PÅ 1960-
OCH 1970-TALEN

Asta Lepikkö

Pro gradu-avhandling i svenska språket
Institutionen för språk
Jyväskylä universitet
Sommaren 2005

ABSTRAKT

JYVÄSKYLÄ UNIVERSITET

Humanistiska fakulteten	Svenska språket, Institutionen för språk
Författare Asta Lepikkö	
Titel: Populärmusik från Vittula – en skildring av livet i Pajala på 1960- och 1970-talen	
Ämne: svenska språket	Typ av avhandling: pro gradu
Årtal 2005	Sidoantal 94
<p>Referat</p> <p>Syftet med denna pro gradu-avhandling var att studera hur den svenske författaren Mikael Niemi beskriver livet i Pajala i det svenska Tornedalen på 1960- och 1970-talen i sin roman <i>Populärmusik från Vittula</i>, som utkom år 2000. Niemi närmar sig ämnet ur en ungdoms synvinkel. Behandlingen sker mot bakgrunden av vissa centrala sociokulturella företeelser, som gällde på 1960- och 1970-talen i Tornedalen: språkförhållanden, laestadianism, arbetarrörelse, bortflyttning från hembygden, nymodigheter, vardag och arbete, lokala värden, fester och det övernaturliga. Centrala teman är även huvudpersonerna i romanen och de skeden genom vilka man blir fullvuxen. I förklaringen av företeelser utnyttjades flera begrepp från sociologi. Metoden i avhandlingen är kvalitativ och deskriptiv. Materialet består av Niemis roman <i>Populärmusik från Vittula</i> samt hans ungdomsböcker <i>Kyrkdjävulen</i> och <i>Blodsugarna</i>. Därtill användes flera www-sidor beträffande författaren och hans produktion.</p> <p>Niemi beskriver livet i Tornedalen ganska sanningsenligt. Huvudpersonerna representerar olika ideologier: laestadianism och arbetarrörelse. Livet är inte lätt i Tornedalen. Man är tvungen att arbeta hårt. Det hårda arbetet uppskattas av de lokala invånarna. Hemma talas det finska medan svenska används i officiella sammanhang. Det karga Norrland kan inte bjuda alla på arbete vilket har lett till bortflyttning. Eldrivna apparater uppskattas inte av äldre människor. De yngre skaffar olika maskiner för att underlätta sitt liv. Ungdomskulturen är på väg till Tornedalen.</p> <p>Den lilla människan är i princip nöjd med sitt liv fast mindervärdighetskomplexen är stark. Skolan är inte någon trevlig plats; å ena sidan är skolans värden helt annorlunda än värden hos arbetarfamiljer, å andra sidan är mobbning ett verkligt problem. Alkohol spelar en ganska stor roll under helgen i de icke-troendes liv. Efter grundskolan flyttar de flesta unga människor söderut för att studera och skaffa sig ett arbete. Den gamla hembygden glömmer de emellertid inte. De återvänder till Tornedalen på semester.</p>	
Upplagsord: språkförhållanden, arbetarrörelse, laestadianism, bortflyttning, vidskepelse	
Bibliotek/Förvaringsplats: Aalto bibliotek	
Övriga uppgifter:	

INNEHÅLL

1 INLEDNING	4
2 OM FÖRFATTAREN OCH HANS PRODUKTION	5
2.1 Mikael Niemi	5
2.2 Mikael Niemis produktion	6
3 ROMANEN <i>POPULÄRMUSIK FRÅN VITTULA</i>	9
3.1 Allmänt om romanens innehåll	9
3.2. Persongalleri	10
3.2.1 Huvudperson och hans släkt	10
3.2.2 Andra viktiga personer	19
3.2.2.1 Niila och hans släkt	19
3.2.2.2 Greger, Holgeri och Erkki	28
3.2.2.3 Ryssi-Jussi	33
4 BESKRIVNING AV LIVET I PAJALA	36
4.1 Samhälleliga företeelser	36
4.1.1 Språkförhållanden	36
4.1.2 Laestadianism	38
4.1.3 Arbetarrörelse	40
4.1.4 Bortflyttning	44
4.1.5 Nymodigheter	47
4.2 Kultur och människoliv	50
4.2.1 Vardag och arbete	50
4.2.2 Lokala värden	52
4.2.3 Fester	58
4.2.4 Det övernaturliga	63
5 BESKRIVNING AV HUVUDPERSONENS UPPVÄXTÅR.....	66
5.1 Barndom	66
5.2 Skolår	68
5.3 Pubertet och ungdomskultur	71
5.4 Vuxenålder	78
SAMMANFATTNING	79
LITTERATUR	85

BILAGOR

Bilaga 1: Bokpärmar på olika språk.

Bilaga 2: En karta över Tornedalen.

Bilaga 3: I Mikael Niemis fotspår.

Bilaga 4: En karta över Vittula.

Bilaga 5: Förklaringar till de viktigaste platserna på kartan över Vittula.

Bilaga 6: Några fakta om Vittula och Mikael Niemi.

1 INLEDNING

Mikael Niemi är en av de mest diskuterade svenska nutida författare. Syftet med min pro gradu-avhandling är att undersöka hur Mikael Niemi beskriver livet i Pajala i Tornedalen på 1960- och 1970-talen i sin roman *Populärmusik från Vittula* som utkom år 2000. Han närmar sig ämnet ur en ungdoms synvinkel. Samhället och ungdomskulturen förändrade sig kraftigt på sextiotalet vilket också syns i Niemis roman.

När jag läste *Populärmusik från Vittula* väcktes mitt personliga intresse först för Niemis utomordentliga språk. Hans målade stil skapar detaljerade utsikter framför läsarens ögon. Lika levande skämt med språket som Niemis läckra språkbilder har jag tidigare träffat i Aleksis Kivis *Sju bröder* (1983, 167): ”Snart ångade kläderna på grenarna, tranäggen fräste i den glödande askan och vi själva vred och svängde på oss i eldens ljuvligt stekande hetta, splitternakna som nattliga spöken.” Jämfört med Niemis roman är Kivis vackra språk förstas mera arkaistiskt – originalet, *Seitsemän veljestä*, utkom ju för första gången redan år 1870.

Bakom språket i *Populärmusik från Vittula* hittar läsaren både olika intressanta gestalter och en fin skildring av livet på 1960- och 1970-talen. Eftersom jag själv var i mina bästa ungdomsår i de ovannämnda årtiondena började det lilla samhället Pajala, beskrivet av Mikael Niemi intressera mig till den grad att idén till min pro gradu-avhandling blev klar.

I avhandlingen analyseras innehållet i Niemis roman. Först ger jag några fakta om författarens bakgrund och hans liv i dag samt om hans produktion. I tredje kapitlet redogör jag för bokens innehåll i huvuddrag. Därefter följer en presentation av de viktigaste personerna i romanen. I fjärde kapitlet presenteras livet i Pajala både från samhälls- och kulturell synpunkt samt från den lilla människans eget perspektiv. I kapitel 5 beskrivs innehållet i boken i ljuset av huvudpersonens uppväxtår.

Jag ska undersöka vilka normer, värderingar och problem samt vilken människo- och samhällssyn som kommer till uttryck i Niemis roman. Enligt min mening kan Niemis *Populärmusik från Vittula* på sina ställen betraktas som en lokalhistorisk översikt. De

centrala teman som behandlas i boken tangerar ju såväl bortflyttning som språkförhållanden för att inte glömma att nämna laestadianism och arbetarrörelse. Dessa ämnen speglar sin tids samhälle och avslöjar samtidigt någonting om författaren själv. På sätt och vis är det också fråga om ”första delen av författarens kortfattade självporträtt”. Niemi berättar om händelser han har minnesbilder av från sin barndom och sina uppväxtår. I en intervju har han ju medgett att han gett sina egna drag åt en av bokens huvudpersoner.

Min metod är närmast deskriptiv. Med hjälp av sociologiska begrepp försöker jag rekonstruera en bakgrund till händelser i boken genom att ställa händelserna i relation till den faktiska verkligheten och samhällets institutioner. Sociologiska begrepp används också för att studera föräldraroller, könsroller etc.

Tematiken i verket i fråga analyseras mot tidens uppfattningar. Ämnet som är hämtat ur verkligheten kräver ofta anknytning till ett historiskt-samhälleligt sammanhang. (Klingberg 1972, 24 f., Niemi 1990, 36 f.)

Jag studerar främst Mikael Niemis roman, *Populärmusik från Vittula*. Därtill har jag också hans ungdomsböcker *Kyrkdjävulen* (2002) och *Blodsugarna* (2003) som primärmaterial. Händelserna i dessa böcker äger också rum i Pajala och dess omgivning.

2 OM FÖRFATTAREN OCH HANS PRODUKTION

2.1 Mikael Niemi

Den under de senaste åren kanske mest populära författaren i Sverige Mikael Niemi är född år 1959 i Pajala i kvarteret som i folkmunnen kallas Vittula. Hans fader, till yrket polis, talade tornedalska. Lärarmoder däremot talade svenska. Sonen bodde sina barna- och ungdomsår i Pajala. Efter grundskolan fortsatte han på el-teknisk linje på gymnasiet i Luleå. Mikael Niemi flyttade söderut från Pajala för nästan tjugo år. Vid sidan av verkstads-, springpojke- och lärarvikariearbeten skrev han dikter i smyg. Som författare har han försörjt sig från och med 90-talets början. Han har skrivit pjäser, ungdomsböcker, lyrik och uppträtt som föreläsare. (Mosander 2000, <http://aftonbladet.se> ”Blir jag stroppig får de slå mig på käften” 16.12.2000).

År 1998 flyttade Niemi med sin familj – den holländska hustrun Eelkje Tuma (<http://aftonbladet.se> ”FAKTA/Mikael Niemi”, 16.12.2000) och två små söner – ändå tillbaka till hembygden Pajala. Där har familjen vuxit med ett barn till. Orsaken till tillbakaflyttningen var att Mikael Niemi märkte att hans bästa inspirationskälla är ju där (se bilaga 3). Där kan han också ägna sig åt sina naturnära intressen; älgjakt, bärplockning, potatisodling, skidåkning och skogsvandringar med barnen. (Alftan 2001, <http://2.helsinginsanomat.fi/uutiset/juttu> ”Ihan knapsu mies”, 26.08.2001.)

2.2 Mikael Niemis produktion

Niemi har förmåga att skriva levande och fantasifullt; han beskriver ofta t.ex. tiden och miljön med träffande detaljer och dessutom använder han gärna läckra attribut, beskrivande verb samt bildspråk liksom metaforer och liknelser. Typiskt för Niemi är också att det alltid finns humor i hans romaner. Även skrämmande element är med i hans verk.

I en artikel (Seura nr 44 31.10.2003, 14) berättar Niemi att han ofta blir frågad om han tagit intryck av Stephen King eller skräckfilmer. Det är ändå den tornedalska traditionen som påverkat författaren. I Pajala berättades det skrämmande historier med spöken och psykologisk fasa för barn för att injaga fruktan hos dem. Skräckhistorier hade också en pedagogisk betydelse; genom att hota barnet med vidunder som bor i brunnen och tar med sig små barn hindrade man barnet att falla ner i brunnen.

Mikael Niemis första verk var en diktbok *Näsblod under högmässan*. Den utkom 1988. Den andra diktsamlingen *Änglar med mausergevär* utkom ett år senare. Niemis diktning är hembygdskiktning utan romantisering av hembygden, dess lyriska styrka finns ju redan i naturen, myter, sägner och själva vardagen. Han har skrivit två ungdomsböcker *Kyrkdjävulen* (1994) och *Blodsugarna* (1997). Niemi har skrivit tv-, radio- och teaterdramer. Han har också publicerat två rapportböcker *Mitt i skallen!* (1988) och *Med rötter här uppe* (1989). (jfr bilaga 6). Av dessa två rapportböcker berättar den senare om tornedalsrötter. (<http://kulttuurirahasto.net/sverige/sv/nyheter.htm>).

Det bokliga genombrottet gjorde Mikael Niemi ändå hösten 2000 med sin första vuxenroman *Populärmusik från Vittula* för vilken han belönades med Sveriges mest värderade litteraturpris, Augustpriset (<http://aftonbladet.se> ”FAKTA/Mikael Niemi”, 16.12.2000).

Niemis *Populärmusik från Vittula* har översatts till flera språk (jfr bilaga 1), till finska *Populäärimusiikkia Vittulajänkältä* (2001), norska *Populærmusikk fra Vittula*, danska *Populærmusik fra Vittula*, isländska *Rokkað í Vittula*, tyska *Populärmusik aus Vittula* (2002), italienska *Musica rock da Vittula* (2002), franska *Le goût de baiser d'un garçon* (2004), spanska *Un Rock'n' roll en el Artico* (2005), holländska *Popmuziek uit Vittula*. Den har utkommit i England med titeln *Popular Music* och i USA där den heter *Popular Music from Vittula*. I Estland läser ester *Popmuusika a la Vittula*. I Östra Europa får ryssar, tjecker och polacker också njuta av att läsa Mikael Niemis roman på sitt eget språk. Den ryska översättningen heter *Популярная музыка из Виттулы*, den polska *Muzyka pop z Vittuli* (2003) och den tjeckiska *Popmusic z Vittuly*. Tornedalingar kan läsa Niemis roman på meänkieli *Poppimysiikkiä Vittulasta*. Romanen finns till salu både som inspelning och skriven i punktskrift. (Seewitz 2000; <http://fragmentum.de/Buchkritik/Niemi>, <http://girodivite.it/antenati>, Surrusca 2003; <http://stradanove.net>; <http://lelibraire.com>, http://unilibro.es/find_buy_es/libro/ediciones; <http://szukaj.gazeta.pl>; <http://vittula.info/gastbok.php>; http://celialib.fi/piste_04_03.htm).

Boken har dramatiserats på finska för Uleåborg stadsteater av Ippo Tuomarila på våren 2003. Erik Norberg har gjort den svenska dramatiseringen. På teater Viirus i Helsingfors fick *Populärmusik från Vittula* sin premiär den 27 september 2003. Föreställningarna i Helsingfors var slutsålda hela hösten. På våren 2004 fortsatte föreställningen på Wasa Teatern med några rollbyten. (Lehtonen 2003, Aamulehti, 28.09.2003.)

Vittula-framställningarna började på Wasa Teatern i januari 2004 och där fick man njuta av dem ända till april. Succén i Vasa var likadan som i Helsingfors. Bland publiken satt inte bara svenskspråkiga utan också många finskspråkiga såg pjäsen. Skådespelet gavs samtidigt på scenen både i Sverige och i Norge. (Aamulehti, 24.02.2004.)

Filmatiseringen av Niemis roman försiggick i Sverige med ledning av den med Niemi jämnåriga regissören Reza Bagher som är född i Iran men som har bott i Sverige sedan året 1976 (Ylänen, 2003). Bagher har gjort manuskriptet till filmen tillsammans med Eric

Norberg. I en stor del av viktiga huvud- och biroller spelar finska skådespelare, både bekanta och alldeles nya. Resten av rollerna spelas av svenskar. I filmen talas finska och svenska – som människorna brukar göra i Tornedalen. Premiären ägde rum i oktober 2004 både i Sverige och i Finland. (<http://solarfilms.com>.)

Filmen inspelades i Lappland och både inspelningsplatserna och naturen samt skådespelare är valda enligt boken. Särskilt bra är Max Enderfors och Andreas af Enehjelm som spelar tonåringarna Matti och Niila. (Kiuttu 2004, 12). Siippainen föredrar däremot Niklas Ulfvarsson och Tommy Vallikari i rollerna av de sjuåriga Matti och Niila. Tarja-Tuulikki Tarsala som farmor är också imponerande. (Siippainen 2004, <http://mesta.net/leffat/arvostelut> ”Populäärimusiikkia Vittulajänkältä”). Enligt Ganbar är filmen fin med sin värme och humor. Allvarligare frågor som barnuppfostran, släkten och religionens roll har också tagits med. Filmen är också vacker, som ett vackert foto och samtidigt en elegant berättelse om människornas uppväxt och utveckling i det lilla samhället. Ganbar rekommenderar filmen varmt men han medger att han själv inte läst boken. (Ganbar 2004, <http://moviezine.se/filmsidor/popularmusik.shtml> ”När rocken kom till byn“.)

Filmen är mycket lyckad. Romanens alla läckra detaljer ryms förstås inte med och därför kan det kännas som om någonting fattades. En bra bok lämnar så mycket rum för läsarens fantasi att en film baserad på boken aldrig kan förmedla bokens stämning och alla nyanser samt intressanta episoder.

Mikael Niemis senaste bok *Svålhålet* utkom 2004. Denna blandning av en roman och en novellsamling hör självklart till science fiction -litteratur. Boken har fått en karaktärisering ”helgalen sciencefictionlitteratur från Tornedalen”. I *Svålhålet* skildrar Niemi äventyr härs och tvärs i rymden med sammanstötningar med de mest olikartade främlingar. (<http://koti.mbnet.fi/pasenska/kirjallisuus/julkaisu.htm>) I denna bok har Cecilia Nelson hittat några gemensamma drag med science fiction -litteratur av författarna Douglas Adams och Ray Bradbury samt satirer av Jonathan Swift. Förväntningarna på denna bok var stora efter *Populärmusik från Vittulas* stora framgång. *Svålhålet* anses inte vara någon bra bok för den är inte rolig vilket faktiskt är synd eftersom Niemi kan skriva. Fast alla inte gillar Niemis senaste verk är *Svålhålet* enligt Nelson rysligt bra litteratur. (Nelson 2004, <http://gp.se/gp/jsp/Crosslink.jsp?d=121&a=180510> ”Bok: Mikael Niemi, *Svålhålet*.”)

3 ROMANEN *POPULÄRMUSIK FRÅN VITTULA*

3.1 Allmänt om romanens innehåll

Populärmusik från Vittula är en uppväxtroman där det närmast betraktas två pojkars, Mattis och Niilas vänskap och uppväxt i Tornedalen (se bilaga 2) under tio år, från små femåringar till högstadieåldern. Romanen ger samtidigt en klar bild av 60- och 70-talens liv i Pajala med dess problem. Läsaren får vara med i vardag och helg. Han följer med asfalteringen av byvägen och den äckelrealistiska råttjakten, han deltar såväl i begravningen som i bröllopet och födelsedagsfesten. Också miljön med många skikt blir bekant för honom. Fast Tornedalen inte är ett så stort område talas där både finska, svenska och meänkieli. Laestadianerna och arbetarklassen representerar helt olika värden. När laestadianer sitter på bönemöten klädda i vitskjortor under helgen njuter arbetare av sina veckoslutsflaskor svärande över livets stränghet bakom Guds rygg.

60- och 70-talen medför många nymodigheter och välfärd; vägar alfallteras, skoltandvården effektiviseras med tandregleringar, ungdomar i Tornedalen lyssnar på rock-musik och lär sig känna till namn som Elvis, the Beatles, the Procul Harum och Jimi Hendrix. Pop-band som t.ex. the Hep Stars besöker Luleå och Kiruna och lockar ung publik, särskilt flickor från landsbygden att åka till konserter. Pajala Centralskola (se bilagorna 4 och 5) får splitternya musikinstrument tack vare den nya musiklejaren från Skåne. Han får elever att intressera sig för att spela i band. Musiklejaren ger palajaborna också någonting annat att undra på; de får se sitt livs första tolvväxlade tävlingscykel. En skåning är ju också en främling i Pajala med sitt skorrande r. Andra främlingar som träffas i romanen är en gammal tysk soldat och en alldeles svart afrikan från Kongo.

Ungdomar tar med iver emot nymodigheter. Äldre människor däremot håller fast vid det gamla och trygga. De tycker att läsa eller tänka för mycket är skadligt för hälsan och lätt leder till sinnessjukhus eller åtminstone till mentala svårigheter. De värderar högt hårt, kroppsligt arbete. Gränsen mellan kvinnoosysslor och mansarbeten är skarp. Gamla släkttvister lever segt kvar genom årtionden. Läkarbesök är någonting som ska undvikas in i det sista för att inte

mista livet. Grannens läkarbok kan däremot läsas för att själv göra en diagnos. Som botemedel används det man råkar ha hemma, t.ex. samarin. Vidskepelsen lever kvar djupt rotad bland folket. Nymodigheter är av ondo; elektriciteten och eldrivna apparater döms bestämt av den äldsta generationen.

Bland barnen råder en stark ”vi”-anda. Varje bydel har sitt eget pojkgäng som kan samarbeta med andra gäng från andra bydelar. Då och då brukar olika gäng tävla med varandra på olika sätt, t.ex. spela landhockey. I högstadieåldern ordnar pojkarna t.o.m. kappsupningar. Ibland blir förhållandena mellan olika gäng rent av fientliga och farliga liksom i luftgevärskrig.

Till Pajala Centralskola skjutsas elever med skolbussar från glesbygden. Många skygga elever är rädda för mobbning varje dag. Man får inte vara bra i skolan, man får inte väcka uppmärksamhet på något sätt, man får inte vara avvikande till utseendet eller beteendet, man ska vara helt osynlig. Det är inte bara elever utan också några lärare som blir offer för mobbning. Mobbarna är oftast storvuxna pojkar från arbetarklassfamiljer som inte trivs i skolan på grund av att skolan representerar värden som är helt främmande för dessa elever.

Populärmusik från Vittula ger läsaren en mycket detaljerad och realistisk bild av olika händelser i Pajala. När man t.ex. läser om bröllopsmåltiden vattnas det nästan i munnen på en. Några personer i romanen är så noggrant skildrade att man säkert skulle kunna känna igen dem om man mötte dem i verkligheten. Tidvis överraskas läsaren ändå med hisnande fantasiäventyr och han hamnar än i Frankfurt med två små huvudpersoner, än i Sibirien med en tredje person för att rymma därifrån med honom via Finland till Tornedalen.

3.2 Persongalleri

3.2.1 Huvudperson och hans släkt

I en roman framställs ofta olika händelser ur perspektivet av en romanfigur. Ibland berättas episoder också ur flera figurers perspektiv för att skapa omväxling. Det är förstås klart att den ifrågavarande romanfigurens egna upplevelser bestämmer vad som berättas. Beskrivningen sker också ur berättarens rumsliga utgångspunkt. Berättarperspektivet är en viktig formell egenskap för texten eftersom det ger texten sin egen ton. En indikation på ett perspektiv är

också att berättelsen och händelsen inte händer samtidigt. Syntaxen blir också annorlunda vid bytet till en subjektiv stil; framställningssättet blir mera analyserande då vilket framgår av användning av långa nominalfraser. Detta drag är visserligen typiskt också för kåseristil då bruket av tunga skriftspråkliga konstruktioner är av parodierande och överdrivande karaktär. (Josephson 1996, 30 ff.)

Berättarens ställningstagande till vad som avhandlas kan med all säkerhet förmodas ha mycket stor betydelse också för läsarens ställningstagande. Därför är perspektivet en viktig stilfaktor. Förhållandet mellan objektiv och subjektiv berättarstil samt redovisningen av personernas egna känslor och reflexioner hör till perspektivet. Med att använda personernas egna uttryck och ordförråd betonas ofta perspektivet. (Josephson 1996, 96.)

I romanen *Populärmusik från Vittula* är huvudpersonen och samtidigt berättaren en pojke, som heter Matti. Matti bor med mamma, pappa och en tonårig storasyster i Pajala kommun, i kvarteret Vittulajänkkä eller Vittula. Ganska många familjer i Pajala är laestadianer, men Mattis familj är inte troende. Det framgår indirekt i samband med en händelsebeskrivning då en afrikansk präst från Kongo besöker Pajala kyrka. Läsaren får en uppfattning om att familjen snarare är en normal representant för arbetarklassen (jfr (1)):

- (1) En söndag hände något ovanligt i Pajala. Kyrkan blev nämligen fullsatt. [---]
Saken var den att pajalaborna skulle få se sin första, livs levande neger.
Intresset var så stort att till och med *min mamma och pappa* lockats dit, *de som sällan iddes palla sig till annat än julottan*. [---] Församlingen viskade och tisslade, där var *tjänstemän* och skogsarbetare och till och med några kommunister. (NM 2001, 33.)

Under fritiden har Mattis mamma och pappa bingo som en gemensam hobby som textprov (2) visar:

- (2) ...sedan *mamma och pappa åkt på bilbingo* på fotbollsplanen (NM 2001, 75).

På 1960-talet är egen bil eller television inte ännu några självklarheter i alla familjer. Tv-programutbudet är också tämligen anspråkslöst.

- (3) Och när den svenska televisionen äntligen sände en av sina sällsynta pop-konserter... [---] Syrran drog undan fanerluckan som täckte glasrutan, och slog på strömmen i mycket god tid eftersom bildröret måste värmas upp långsamt som ett bröd i ugnen innan det började lysa. [---] ...och trillade ner som ärtor i *vår svartvita soffburk*. (NM 2001, 77 f.)
- (4) Till sist tog jag mod till mig och frågade pappa som stod och tvättade *vår nya Volvo PV* (NM 2001, 14).

Mattis familj är ganska modern och välbärgad för de har både bil och tv (se (3) och (4) ovan). Bilen är ju en ny Volvo. Därtill har Mattis syster en skivspelare som det framgår senare i (12), s.14.

De manliga personerna beskrivs noggrant i *Populärmusik från Vittula* medan romanens kvinnliga personer skildras som ganska obetydliga bifigurer. Detta kan bero antingen på berättaren som är en pojke eller också på kvinnornas mindre uppskattade ställning för ett halvt sekel sedan. Då var det ju i allmänhet män som var anställda utanför hemmet och försörjde familjen medan hustrur var hemma och skötte hushållet och barnen.

Mattis moder förblir en ganska neutral bakgrundsgestalt. Antagligen är hon en alldeles vanlig och frisk kvinna som kanske har fyllt 40 år. Om hennes ålder och utseende berättar Matti på följande sätt:

- (5) *Hon hade nått den ålder när huden i ansiktet började hänga, som en lite för stor tröja. När hon skrattade stramade skinnet i en massa veck så hon liknade en huggkubbe, och fler ansiktsuttryck än så använde hon inte. Det som var vackert på henne var håret, rödbrunt och tjockt en bit ner på ryggen.* (NM 2001, 135.)

Enligt Holter m.fl. (1967, 23 f.) bevisas det mycket klart att de hemmaarbetande kvinnorna i stort sett trivs bättre med husmoderrollen än de utanför hemmet arbetande. Också husmödrar med lägre utbildning trivs bättre hemma än mödrar med högre utbildning. I *Populärmusik från Vittula* är mammorna hemma och de tycks vara nöjda med sitt liv.

Vi får veta om Mattis moder att hon gärna har radion påsatt dagarna i ända. Indirekt går det också fram att hon inte arbetar utanför hemmet.

- (6) Hemma hos oss satt vi ofta i köket eftersom Niila tyckte om radion. Till skillnad från i hans hem *brukade min mamma ha radion skvalande i bakgrunden hela dagarna*. Innehållet var inte så noga, det var allt från Bilradion och Det ska vi fira till klockringningen i Stockholm, språkkurser och högmässor. (NM 2001, 30 f.)

Holter (1974, 70) konstaterar att föräldrarna börjar hålla en viss uppsikt över den unga flickan och begränsa hennes frihet i relation till det andra könet. Exempel på detta drag kommer också fram i romanen:

- (7) Ibland for hon till Kiruna eller Luleå för att se The Shanes från Tuolluvaara som 1966 uppträtt tillsammans med Beatles, eller Hep Stars när de råkade ha vägarna förbi, men först efter *långa varningssamtal med mamma* i slutna rum (NM 2001, 77).

När Mattis tonåriga syster vill fara till Kiruna eller Luleå för att se några pop-grupper får hon åka dit men först efter att ha hört mammas varningar.

Mattis moder har en beskyddande attityd gentemot sina barn. Omsorgen syns i följande textprov:

- (8) Jag drog täcken och filter över mig, frös och svettades om vartannat. Mamma kom med vatten och en samarinpåse eftersom *samarinets botekraft var förunderlig* och sträckte sig långt utöver det som stod på förpackningen. [---] *Mamma försökte behålla lugnet, men oron lyste igenom. Hon dolde den under en barsk min* när hon putade med underläppen så man såg den blanka slemhinnan. (NM 2001, 135.)

Någon ömhet visar mamma inte utan försöker dölja sina känslor. Det får läsaren ett exempel på när Matti är sjuk. Hon sköter sonen med sin bästa förmåga och botemedel hon vet putande med underläppen vilket bevisar hennes oro.

Mattis far är en rejäl, uthållig och beslutsam arbetare med kraftig kroppsbyggnad liksom alla hans åtta bröder. Matti skildrar ganska noggrant sin pappas utseende och lynne:

- (9) ...sköt fram sin *stora underkäke* som liknade en träsko [---] hans *låga och bakåtlutande panna*. Han hade *svag skäggväxt* [---] hans *kinder var ljust feta* och nästan babyaktiga, och mitt i denna vetedeg stack *näsan* upp. Den *liknade en rädisa* som någon slängt så den fastnat en aning snett...(NM 2001, 105.)
- (10) Själv var farsan skapt *bredaxlad*, precis som hans åtta bröder, de hade alla samma bulliga muskelfästen över skuldrorna och samma *grova tjurhals* som stack ut liksom på framsidan av kroppen så att de verkade lätt kutryggiga (NM 2001, 106).
- (11) Min farsa var av det tysta virket. *Han hade haft tre mål i livet och lyckats med samtliga*, och utstrålade ibland en självbelåtenhet som retade mig allt mer ju äldre jag blev. För det första hade han velat *bli stark*, och skogsarbetet hade gett honom svällande muskler. För det andra hade han velat *bli ekonomiskt självförsörjande*. Och för det tredje *hitta en fru*. (NM 2001, 105.)

Som de ovanstående tre textavsnitten (9), (10) och (11) bevisar är det inget tvivel om pappas målmedvetenhet och viljestyrka som är bra egenskaper om man vill ha framgång i livet. Den kraftiga kroppsbyggnaden berättar å sin sida om hårt kroppsarbete.

Genom Mattis storasyster presenterar författaren för sin del tonåringarnas värld på 60- och 70-talen. Storasytern är tonårig och när hon är i skolan smyger Matti in i hennes rum och undersöker hennes saker. Storasyterns utseende får vi ingen information om. Däremot får vi veta ett och annat om saker hon är intresserad av. Hon sminkar sig, går på bio och lyssnar på musik. Dessa saker skildras med följande textavsnitt (12) och (13):

- (12) Det var vid den här tiden som *storasyrran köpte sin första skivspelare*. Jag smög mig in på hennes rum medan hon var i skolan. Den stod på hennes skrivbord, ett tekniskt underverk av svart plast, en blänkande liten låda med ett genomskinligt lock som dolde märkvärdiga knappar och reglage. *Runt den låg*

papiljotter, läppstift och sprayburkar. [---] I ett lackskrin låg högar med filmstjärnor och biobiljetter. Syrran samlade på dem och hade tjocka buntar från Wilhelmssons bio där hon på baksidan skrivit upp filmtitel, huvudroller och betyg. (NM 2001, 12 f.)

- (13) På ett plastgaller som liknade ett diskställ hade hon ställt *sin enda singelskiva*. [---] ...det blanka omslaget där en stilig yngling spelade gitarr. En svart hårlock hängde ner i pannan...[---] Nej, där kom det! Hårda ackord. Och så *Elvis febriga stämman*.
 Jag stod som förstenad. Glömde svälja, märkte inte att det droppade från underläppen. *Jag kände mig yr, det snurrade i huvudet, jag glömde bort att andas*.
 Det var framtiden. Så där lät den. Musik som liknade vägmaskinernas råmande,... (NM 2001, 13 f.)

Systemen samlar bilder av filmstjärnor och biobiljetter. På skrivbordet finns kosmetik och en skivspelare. Läsaren har lätt att slutleda vem som är flickans idol. Hon har bara en enda skiva och det är en rockskiva av Elvis, "Jailhouse rock" (NM 2001, 78). Elvis musik har ett starkt inflytande också på Matti.

Pajala ligger långt borta från den stora världen och i slutet av 60-talet är radion det medium genom vilket ungdomar får lyssna på utländsk popmusik. Populära svenska band besöker inte heller så ofta Norrland.

- (14) *Sextioalet närmade sig sitt slut, och ute i världen exploderade popmusiken*. Beatles for till Indien och lärde sig spela sitar, Kalifornien översvämmades av Flower Power och psykedelisk rock, och England kokade av band som Kinks, Procul Harum, The Who, Small Faces och The Hollies.
 Ganska lite av allt detta nådde Pajala. Syrran gjorde sitt bästa för att hänga med, hon hängde upp en kopparlina som mellanvågsantenn mellan tallarna på tomten och *rattade in Radio Luxemburg på vår gamla rörradio*. *Ibland for hon till Kiruna eller Luleå för att se The Shanes från Tuolluvaara som 1966 uppträtt*

tillsammans med Beatles, *eller Hep Stars* när de råkade ha vägarna förbi... (NM 2001, 77.)

Om man är aktiv blir man bekant med den västerländska ungdomskulturen också i periferin genom att lyssna på utländska radiostationer och åka till större orter för att se olika band uppträda. Det gör Mattis syster såsom textprovet (14) visar.

Åt Mattis farfar ägnar författaren ganska mycket rum. Farfar trivs ensam i sin stuga efter hustruns död och vill också stanna kvar där. Detta är vanligt hos många äldre personer. Kanske lever den gamla negativa uppfattningen om anstalter kvar hos dem. Olika anstalter har ju sedan gammalt haft ett dåligt rykte. Det har talats om fattighus där fattighjon varit tvungna att leva i knappa förhållanden.

(15) Min farfar blev med åren alltmer av en enstöring. *Han trivdes med sig själv*, och efter att farmor gick hädan började han få för sig att människor var besvärliga. Han bodde i sitt ensliga pörte och *skötte sitt och hade bara kvar den sista förhoppningen i livet att få dö hemma*. De gånger vi hälsade på var han vänlig men reserverad. *Han ville fan inte till någon servicelägenhet*, det skulle vi ha fullständigt klart för oss, och *han hade det inte ostädat, han hade trivsel!* (NM 2001, 217.)

(16) *...dödsrädslan var blott intet jämfört med rädslan för att bli gaggig och ligga och svamla på Pajala sjukstuga* inför vidöppna dörrar (NM 2001, 121).

De ovanstående textavsnitten (15) och (16) berättar att farfar är rädd för att släktingar tror att han inte klarar sig på egen hand och att de skulle ordna att han åker in på anstalt. Det vill han absolut inte. Han vill leva på sitt eget sätt. Han vill inte mista sin oavhängighet eller bli hjälplös, han vill dö hemma.

En människa med stark ideologi brukar hålla fast vid sin ideologi även på ålderns höst. Så är läget också med farfar. Detta illustreras i (17):

(17) Men *kommunist, det var han fortfarande*, det ville han då säga en gång för alla, och *om han någon gång på dödsbädden började surra om syndernas förlåtelse*

och Jesus, så var det bara yrsel och senilitet och skulle bemötas med en plåsterlapp över käften (NM 2001, 121).

Farfar är kommunist och det vill han vara ända till sin död. Han ställer sig negativt till religionen och Gud.

Det hårda arbetet får uppskattning av farfar. Enligt honom är elektriciteten däremot skadlig för människans uthållighet:

- (18) Farfar sa då buttert att *elektriciteten* var det löjligaste påhittet av allt som kommit från södra Sverige, det som klemat bort både folk och få, som minskat muskelmassan hos arbetsskarlar och kvinnfolk, som sänkt köldtåligheten, fördärvat mörkerseendet, gjort ungarna bullerskadade och oförmögna att äta skämd mat och som bäst *höll på att utrota den tornedalska uthålligheten och tålamodet* eftersom allting numera utfördes i rasande fart av motorer. (NM 2001, 120.)

Fast elektriciteten har medfört många förbättringar och underlättat det vardagliga livet har farfar på sätt och vis rätt. Dagens lätta liv leder lätt till passiverande och onyttig fritidssysselsättning, såsom användning av servicen på video- och DVD-uthyrningsfirmor. Folk brukar titta på filmer liggande på soffan och förtärande cola och chips eller karameller vilket förorsakar övervikt. Muskelmassan växer nuförtiden ganska ofta bara på gym.

Farfar är född förmodligen i slutet av 1800-talet och hans söner av allt att döma mellan 1920–1940. Dåförtiden var kroppslig aga ett allmänt och tillåtet uppfostringsmedel. Enligt Holter (1978, 73) har arbetarföräldrarna varit tvungna att bestraffa sina barn fysiskt – mera än medelklassföräldrarna – för att framhäva sin egen auktoritet.

- (19) ...att det *han ångrade mest var att han inte gett dem mera stryk* när de var små (NM 2001, s.120 f.).

Farfar litar på den gamla uppfostringsmetoden och tycker att hans söner har blivit lata eftersom han inte gett dem tillräckligt med stryk (se (19) ovan).

Bastun är en helig plats för farfar. Han kastar bad ritualmässigt. Man ska svettas ordentligt då blir man ren – tvål behöver man knappast alls. Farfars basturitualer skildras nedan i textproven (20) och (21):

- (20) *Och alla blev tysta, som gripna av andakt. [---] Ugnen glödde som ett altare. [---] Farfar grep träskopan och muttrade för sig själv. Karlarna bökade sig tillrätta, sköt rygg som inför aga. Trävirket knakade under tyngden. Sakta doppade gamlingen skopan i det kalla brunnsvattnet och öste sedan med förbluffande precision nio raska skopor över stenhärden, en i mitten, en i varje hörn och en mitt på varje lång- och kortsida. (NM 2001, 121.)*
- (21) *Värdigt klev han ner och började tvätta sig vid varmvattenbaljan. På gubbars vis tvålade han bara in de tre viktigaste områdena på kroppen; flintskallen, magen och pungen. (NM 2001, 122.)*

Att kasta bad är en värdig uppgift och därför är det farfar som gör det. Andra bastubadare sitter tysta. Stämningen är som i en kyrka.

Åldrandet medför olika krämpor och farfar lider av prostatabetesvär, möjligen hypertrofi. Symptom på denna sjukdom är att urinen inte börjar rinna genast, urinstrålen försvagas och det droppar ur urinröret. Sjukdomen börjar i 45–55 års ålder och är mycket vanlig bland 70-åringar. (Kodin lääkärkirjasto 1 1980, 216.) Tecken på sjukdomen kommer fram när författaren skildrar samurinering av släktens karlar. Farfar blir utsatt för sina söners spydigheter och blir sårad:

- (22) *...och snart skälvde gårdsplanen under dussintals tunga pisstrålar. Farfar höll på längst av alla och hånades ivrigt av sönerna som undrade om det var snor som kom droppande så sakta, eller om gubben fått mul- och klövsjuka sedan han bolat med kvigan, eller om sista utlösningen hade fastnat i bösspipan, och ifall man skulle peta hål i loppet med en strumpsticka. Gubben sa bistert att gamla får man skämta med men inte invalider, och tillade sedan att han hellre borde doppat kuken i tjära och fjädrar än knullat fram en så djävlig generation. (NM 2001, 117 f.)*

Farfar känner sig bitter när han märker symptom av åldrandet hos sig själv och ser på sina friska och starka söner som skämtar på sin fars bekostnad. I allmänhet ställer den yngre generationen sig vördsamt till den äldre men flera bröder tillsammans kan ibland gå för långt med sitt skämtande.

3.2.2 Andra viktiga personer

3.2.2.1 Niila och hans släkt

I en intervju (Mosander 2000, <http://aftonbladet.se> "Blir jag stroppig får de slå mig på käften" 16.12.2000) säger Mikael Niemi att han indirekt skriver om sig själv, han ger sina egna drag åt den tystlåtna Niila. Mikael Niemi klarar sig, Niila tyvärr inte.

Romanens huvudperson, Matti, bekantar sig med Niila i lekparken när pojkarna är femåriga (NM 2001, 15 f.). Niila är den tredje av de tre sönerna i en laestadianfamilj. Därtill har han två mindre systrar och hans mamma är gravid. Barnen är förvånansvärt tysta och leker med sina få leksaker – hemgjorda omålade träleksaker och skruvar. Niilas lilla syster gråter ljudlöst och hans äldre bröder till och med slåss utan att skrika eller säga ett ord (se (23) och (24) nedan):

(23) *Den minsta flickans ansikte skrynkledes samman av rädsla, mjölkänderna skymtade i den gapande barnamunnen och tårar började tränga fram. Hon grät, men även gråten var ljudlös.* (NM 2001, 24.)

(24) *Mitt på gången stod bröderna. Armarna vevade fram käftslag på käftslag. Tunga träffar så att de snaggade skallarna vreds som kålrötter. Men inga skrik, inga glåpord.* (NM 2001, 25.)

Tystnaden är ingenting naturligt för barn. Redan spädbarn njuter av att frambringa olika ljud. Att inte kunna yttra sig verbalt på grund av hemmets onormala mönster förorsakar många svårigheter både i skolan och i det sociala livet. Detta illustreras nedan i (37) s.23 och (143) s.69.

Det sägs i Bibeln (1955, Matt 12:36) att ”för vart fåfängligt ord som människorna tala, skola de göra räkenskap på domens dag”. Med tanke på detta skulle man kunna förstå tiganget om tystnaden var typisk bara hos laestadianer. Ändå beror tystnaden inte enbart på den religiösa uppfostringen utan detta drag träffas också hos några andra tornedalska familjer. Människorna brukar helt enkelt inte tala med varandra eftersom det kanske inte upplevs nödvändigt (se (25) nedan):

(25) *Man hade helt enkelt slutat prata. Kanske av blygsel, kanske av vrede. Kanske för att man upplevde det som onödigt. Föräldrarna öppnade bara munnen när de åt, annars nickade och pekade de när de ville något, och ungarna tog efter. (NM 2001, 23 f.)*

Användning av det nonverbala språket är förvånande. Föräldrarna använder gester och miner men inte ord. Barnen lär sig samma kroppsspråk genom att härma sina föräldrar.

Barnen vill ju uppleva världen också genom hörseln. Ett exempel på detta är Niilas njutning av att lyssna på radio hemma hos Matti. Han lär sig t.o.m. esperanto med hjälp av radions språkkurs (jfr (26) och (27) nedan):

(26) *Hemma hos oss satt vi ofta i köket eftersom Niila tyckte om radion. [---] Själv lyssnade jag aldrig, det for in i ena örat och ut genom det andra. Niila däremot tycktes njuta oerhört av själva ljudet, av att det aldrig någonsin var riktigt tyst. (NM 2001, 30 f.)*

(27) *Jag studsade till. Vårt hemliga språk! en kort signatur, och därefter hallåans röst: – Ni har just hört dagens avsnitt i vår språkkurs i esperanto. Språkkurs i esperanto. Han hade lärt sig det från vår radio. (NM 2001, 37.)*

Till all lycka får Niila kompensation för sin stumma hemmiljö hemma hos Matti. Där koncentrerar han sig verkligen på att lyssna på radio t.o.m. i den mån att han lär sig esperanto med hjälp av radions språkkurs vilket är ett bevis på att det inte är något fel på hans inlärningsförmåga. Under gynnsamma förhållanden lär han sig nog.

Niila är ett ganska ensamt barn. Två större bröder trivs tillsammans och två småsyster brukar vara nära den gravida modern som naturligtvis har händerna fulla med hemarbeten och som inte hinner fästa sin uppmärksamhet vid ett barn som inte kräver det och som kanske är lite avvikande. Den femåriga Niila får klara sig på egen hand. Han saknar en vän och närmar sig Matti som ger följande besked om Niilas utseende:

- (28) *Hans ansikte var egendomligt litet. Själva huvudet var normalt, men anletsdragen trängdes ihop på en alldeles för liten yta. Som en dockas ansikte, fastklustrat på en stor, läderbrun fotboll. Håret var hemsnaggat med ojämna jack, en sårskorpa höll på att lossna i pannan. [---]*
 Nu öppnade han munnen. Det blev inget leende, men man såg *tänderna*. De var *gula, täckta av en gammal mathinna*. (NM 2001, 16.)

För några årtionden sedan klipptes barnets hår hemma – mer eller mindre lyckat. En tandborste var inte heller känd för alla och oborstade tänder var en vanlig företeelse åtminstone hos lägre socialgrupper.

Det förefaller som om det fanns några autistiska drag i Niilas beteende. En diagnos på Asperger syndrom skulle också vara möjlig. Niila brukar ju dra sig undan och vara helt frånvarande i sin egen värld. Barndomens autism kännetecknas av svårigheter i den sociala interaktionen och talförmågan samt stereotyper och inskränkthet i beteendet. Miner och gester kan också vara bristfälliga. Andra symptom är bl.a. fruktan och självaggressioner. I Asperger syndrom är den verbala utvecklingen mindre försenad men barnets rörelser är ofta märkbart klumpiga. (Palo 1998, 217.) Enligt Erasmie (1977, 17) lär sig alla barn tala ungefär i samma ålder genom att imitera de vuxnas tal. Niila talar ändå inte fast han är femårig. En orsak till detta kan dock vara beteendemönstret i Niilas familj. Om dessa saker berättar Matti:

- (29) *Sedan började Niila leka med skruvarna. Han hällde ut dem på kökssoffan, fingrarna darrade, jag förstod att han länge längtat efter att få plocka med dem. Han sorterade dem i plastlådans olika fack, hällde ut dem, blandade ihop och började på nytt. Jag försökte hjälpa till men märkte att han blev irriterad, och efter en stund gick jag hem. Han tittade inte ens upp.* (NM 2001, 25.)

- (30) Sakta vände jag mig om mot *Niila*. Han satt med blicken långt i fjärran. (NM 2001, 37.)
- (31) Det underligaste med *Niila* var ändå det att *han inte talade*. *Han var ju ändå fem år gammal*. [---] Han förstod vad jag sa, det var inte huvudet det var fel på. Men någonting hade låst sig. (NM 2001, 30.)

Niilas stereotypiska lek med skruvar får läsaren grubbla över pojkens mentala störningar (se (29) ovan). Femåriga barn brukar ju älska att leka med jämnåriga kamrater. *Niila* tycks däremot vara irriterad över *Mattis* närvaro. En annan gång är *Niila* helt frånvarande fast *Matti* sitter alldeles nära honom (jfr (30) ovan). Den bristande talförmågan är också en avvikande sak hos *Niila* (se (31) ovan).

Fast förståelse i första hand är en verbal process är det förvånande hur det nonverbala språket ibland kan fungera som medel att uppnå en ömsesidig kontakt. Detta illustreras i (32):

- (32) *Han stack in lillfingret i näsborren*, [---] Jag gjorde likadant. *Vi grävde ut varsin kråka*. *Han stack sin i munnen och svalde*. Självtvekade jag. *Då strök han kvickt av min kuse och svalde den också*.
Jag förstod att han ville bli min vän. (NM 2001, 16.)

Niila längtar efter en vän när han är femårig men han vet inte hur människorna brukar uttrycka sig när de vill bekanta sig närmare med någon. *Niila* sluter bekantskap med *Matti* på sitt eget sätt och blir förstådd.

Om en människa misslyckas flera gånger börjar hon känna sig sämre än de andra och blir lätt depressiv. Å andra sidan kan hon kompensera sina misslyckanden genom att ägna sig åt någon sak ovanligt entusiastiskt och ha en helt orealistisk tro på sig själv.

- (33) Naturligtvis kunde jag inte visa mina färdigheter för *Niila*. Det skulle ha knäckt honom. *Redan i den här åldern började han visa tecken på sina nattsvarta, självföraktande depressioner*. Däremellan var han bäst av alla, helt döv för hur illa det lät, uppblåst och kaxig och säker på sin kommande berömmelse. (NM 2001, 85.)

Tecken på Niilas mentala svårigheter är synliga redan i barndomen för att inte ens tala om ungdomsåren. Niilas misslyckanden leder till självförakt och depressioner. Å andra sidan har Niila funnit ett sätt att yttra sig; det är ju musik. Här är det fråga om kompensation som är ett självskyddningssätt. Kompensationen kan leda en till ytterst starka ansträngningar för att vinna sina svagheter eller brister. (Multimäki & Venna 1983, 122.) Niilas attityd till musiken tycks ha rent av sjuklig karaktär (jfr (33) ovan och (34) nedan).

(34) *Niila blev både fulare till utseendet och otrevligare att umgås med, och musiken blev väl hans enda andningshål i världen.* (NM 2001, 88.)

I puberteten börjar ungdomar visa intresse för det motsatta könet. Niila har svårigheter i att umgås med människor, särskilt med flickor. Hemma talas det ytterst litet och han kan inte ens härma mönster i filmer eftersom familjen inte har någon television. Televisionen anses ju vara en ”satans skitlucka” av laestadianer. Niilas oförmåga att umgås med flickor kommer fram i följande textavsnitt (35) och (36):

(35) *Niila som inte hade TV hemma och därför saknade den mest grundläggande allmänbildning* (NM 2001, 95).

(36) *Han skrämde bort dem genom att tiga och flacka med blicken, eller ännu värre, låtsas överlägsen* (NM 2001, 87).

Den som är förtjust i någon önskar sig uppmärksamhet från förtjusningens mål. Om man inte kan få positiv uppmärksamhet är man nöjd även med negativ uppmärksamhet vilket tycks stämma i Niilas fall (se (37) nedan).

(37) Hur otroligt det än lät så fanns det alltid någon som var åtminstone lite intresserad. Det var dem man skulle satsa på. *Niila gjorde alltid tvärtom, han blev alltid kär i tjejer som gjorde honom illa.* Flickor som inte såg honom, som hånade honom inför gällt fnissande kompisar, flickor som var alldeles för snygga eller elaka och som bollade med honom som katten med en fågelunge. (NM 2001, 89.)

Oftast är det lättare för de unga att tala om sina problem med jämnåriga än med kuratorer, föräldrar eller andra vuxna. De unga hjälper ju varandra så bra de bara kan.

- (38) Jag försökte lära honom det enkla knepet att tänka på döden när man stötte på brudar. [---] Jag kommer alltså att dö om några fattiga årtionden. Min lekamen ska utplånas för tid och evighet. Samma sak kommer att hända med tjejen, vi ska alla snart stampas ut och försvinna. [---] Vad spelar det då för roll om hon nobbar eller är snorkig eller skrattar en rätt i ansiktet? [---] Det här var det enda rådet som Niila verkligen lyssnade på. *Han började tänka på döden oftare än på tjejer.* Grabben blev kort sagt riktigt outhärdlig. Inom kort skulle han behöva min hjälp, men om detta visste vi båda ännu ingenting. (NM 2001, 88 f.)

Matti försöker hjälpa sin vän Niila med att trösta honom. Mattis råd är att det inte är så farligt om flickorna inte bryr sig om en och betar sig överlägset. De kommer ju ändå att dö om några årtionden. På grund av Niilas mentala rubbningar är detta inget bra råd (jfr (38) ovan).

Niilas pappa, Isak, är en medlem av en stor laestadiansläkt (NM 2001, 27). Han har elva syskon (NM 2001, 59). Han har suttit på bönemöten redan i sin tidiga barndom. Under pubertetsåldern blir han troende och så småningom predikant. Efter att ha gift sig och blivit far förlorar han ändå någonting av sin tro och känner sig mycket besviken. Han blir avfälling. Han slutar predika och börjar synda i stället. Läsaren får veta att Isak t.o.m. dricker. Det framgår senare i exempel (45) s.26.

- (39) *Som de flesta laestadianer blev Isak en flitig arbetare.* Fällde i skogen under vintrarna, flottade under försomrarna och knogade i föräldrarnas lilla jordbruk med några kossor och potatisland. *Jobbade mycket och krävde lite, skydde sprit, kortspel och kommunism.* Det gav honom ibland svårigheter i skogskojorna, men han tog karlarnas hån som en prövning och läste under sina veckolånga tystnader i predikofaderns postilla. (NM 2001, 28.)

- (40) *Men till helgerna renade han sig genom bön och bastu och drog på sig vitskjortan och den mörka kostymen.* Under mötena fick han äntligen angripa smutsen och Djävulen, *svinga Herrens tveeggade svärd, lag och evangelium,*

mot världens alla syndare, mot lögnarna, horbockarna, nådetjuvarna, svärjarna, drinkarna, hustruplågarna och kommunisterna som trängdes som löss i det tornedalska älvlandets jämmerdal. (NM 2001, 28 f.)

- (41) *Kvar fanns bara en stor, avgrundsdjup förvirring. Sorg. Och en långsamt växande elakhet. Han började synda, mest på försök. Små onda handlingar mot sina närmaste. Och när han märkte att han trivdes med det så fortsatte han. Under några allvarliga samtal med bekymrade trosvänner tog han Djävulens namn i sin mun. De gick sin väg och kom inte tillbaka.* (NM 2001, 29.)

Som ung har Isak varit en oförvitlig laestadian som har arbetat flitigt hela veckan (se (39) ovan) och varit med på möten och förkunnat evangelium på helgerna (se (40)). Det sägs ändå i Bibeln (1955, Jak 2:17): ”Så är ock tron i sig själv död, om den icke har med sig gärningar.” Så småningom börjar Isak känna tomhet. Det är någonting som gör honom besviken och får honom att förbittras. Denna förbittring leder honom inom kort till att begå synd trots samtal med trosvänner (se (41) ovan).

Det är ofta omöjligt för de troende att utträda ur sitt religiösa samfund trots att de har en känsla av främlingskap inför religiösa frågor och bryter mot Guds ord. Kanske är människorna rädda för vad grannar och bekanta säger eller kanske känner de sin samhällsliga uppskattning bli hotad ifall de offentligt överger sin tro.

- (42) Men trots sin övergivenhet, sin tomhet, *kallade han sig fortfarande troende. Han höll på ritualerna och uppfostrade sina barn enligt föreskrifterna.* (NM 2001, 29.)

Isak bryter mot föreskrifterna på många sätt men trots det anser han sig troende. Sina barn vill han uppfostra enligt laestadianismens lära (se (42) ovan).

Ännu för några årtionden sedan trodde man att ett barn ska läggas under föräldrarnas, särskilt faderns herravälde redan under de första levnadsåren. Då betydde ordet disciplin alltid aga. (Kasvatusviisauden kirja 1990, 47) I Bibeln (1955, Ords. 13:24) sägs det också: ”Den som spar sitt ris, han hatar sin son, den som älskar honom agar honom i tid.” Isak tar detta

bokstavligt och använder kroppslig aga som uppfostringsmetod. Om detta berättas det ett par gånger i romanen:

- (43) *Plötsligt stod Isak där. Axelbred som en brottare, stum och svart. Inte ett ord, bara grova, köttiga fingrar som darrande knäppte upp spännet på livremmen. Med en häftig gest pekade han iväg mig. [---] Men Niila blev kvar. När ladugårdsdörren for igen hörde jag hur Isak började slå. (NM 2001, 52.)*
- (44) Niila fick stryk hemma när det avslöjades vad han gjort, men han sa tappert att det varit värt det. (NM 2001, 81 f.)

Isaks uppfostringsmetod är att underkuva barnet med kroppslig aga; han säger ingenting utan bara slår (se (43) ovan). Niila själv accepterar detta (se (44)).

Beteendet hos en människa bestäms av hennes gener och alla faktorer som förstärkt hennes beteende under hennes levnadstid (Chomsky 1976, 193). Isak hade gett ett beteendemönster åt sina söner genom att tukta dem fysiskt.

- (45) Sedan tog han av sig handskarna och slog en stenhård knytnäve rakt och bestämt över farsans högra ögonbryn. Isak tappade balansen och föll platt på rygg. Hans rytande ekade i den stora tystnaden. Johan fortsatte banka mot näsan, hakan, kindbenet. [---] *De slog farsgubben så svetten sipprade, bankade sönder det där gamla alkoholistsiktet, spöade livskraften ur vraket, knäckte honom en gång för alla.*
– Ger du dej?
Och nu grät fadern. (NM 2001, 181 f.)

I Kasvatusviisauden kirja (1990, 89) konstateras det att ett barn som uppfostrats med våld kan inte låta bli att själv senare ta till våld. Sannheten av detta påstående får vi ett bevis på när Isaks tonåriga söner ger honom stryk (se (45) ovan).

Niilas mamma är en troende finska. Hon kommer från Pellotrakten. Hon är tystlåten och lider av mindervärdighetskomplex dels därför att hon kommer från det fattiga Finland som varit med i tre krig, dels därför att hon inte kan svenska. Ändå vill hon ge sina barn ett bättre

liv i det rikssvenska samhället. Erasmie (1977, 53) konstaterar att modern bär det största ansvaret för barn eftersom hon oftast är hemma med barnen. Fadern däremot arbetar i allmänhet utanför hemmet. Till följd av detta har modern också en viktig roll i barnens språkinläring. I Niilas fall påverkar moderns tiggande skadligt på hans talinläring. Textprov (46) illustrerar henne:

(46) Säkert spelade det in att *hans mamma kom från Finland*. En redan från början *tystlåten kvinna* från denna plågade nation som trasats sönder av både inbördeskrig, vinterkrig och fortsättningskrig medan den feta grannen i väster sålt järnmalm till tyskarna och blivit rik. *Hon kände sig mindervärdig. Hon ville ge sina barn det hon själv inte fått*, de skulle bli rikssvenskar, därför *ville hon lära dem svenska* hellre än sitt finska modersmål. Men *eftersom hon själv knappt kunde någon svenska, så teg hon*. (NM 2001, 30.)

Fast Niilas mor innerst inne vill ge sina barn ett bättre liv än hon själv har är hon för osäker och överansträngd av hushållsarbeten för att kunna eller orka tala med barnen eller visa känslor för dem.

Laestadianer accepterar inga preventivmetoder vilket förstås leder till ständiga graviditeter under kvinnans fertila ålder t.o.m. på hälsans bekostnad. Familjer med åtminstone 10–15 barn är alldeles vanliga bland laestadianer.

(47) *Niila hade två äldre bröder och två småsysstrar, och ytterligare en som sparkade i mammas mage*. Och eftersom varje barn var en gåva från Gud skulle det bli ännu fler med tiden. (NM 2001, 23.)

När det är fråga om en laestadianfamilj kan man dra vissa slutsatser om Niilas mors ålder; möjligen är denna till hela sitt väsen underkuvade kvinna ungefär 30-årig med hänsyn till barnantalet – snart sex – eftersom hon inte hunnit föda flera barn (se (47) ovan).

3.2.2.2 Greger, Holgeri och Erkki

Ur berättaren Mattis perspektiv beskrivs det bara sådana personer som på något sätt är viktiga för honom. En av dessa viktiga personer är skolans nya musklärare. Om honom berättar Matti så här:

(48) I sjuan fick vi *en ny musklärare*. Han hette *Greger* och var *från Skåne*, en lång och bredläppad *bonddräng* som tappat alla högerfingrarna i en remskiva. Bara tummen var kvar, stor som en ledad mandelpotatis. Efter olyckan hade han omskolat sig, och som nyutexaminerad musikmaje hamnat i Pajala. (NM 2001, 145.)

Greger kommer från Skåne. Han har bytt yrke, utbildat sig till musklärare för till följd av en olycka har han bara tummen kvar i högra handen och bristen av de andra fingrarna begränsar avsevärt hans sysselsättningsmöjligheter inom jordbruksarbetet (jfr (48) ovan).

Som musklärare kan Greger sin sak. Han ser genast hur illa det ligger med musikundervisning i Pajala centralskola. Han lyckas med att få pengar av kommunen för att skaffa nya instrument. Därtill kan han spela gitarr också. Om dessa saker berättas det nedan i (49):

(49) Redan den första skoldagen *inventerade Greger musikförrådet* med dess klassuppsättning av rytmpinnar i björk, två tamburiner varav den ena var sprucken, två trianglar, en träxylofon där *fiss och a saknades*, en maraccas som läckte frön, en gitarr med tre strängar samt en avbruten filtklubba. [---]
Och innan någon visste ordet av *hade han pressat belopp ur skolbudgeten* som ingen ens anat hade funnits där *och köpt ett trumset, elbas, elgitarr och förstärkare. Plus en splitterny grammofon*. Under den följande lektionen *visade han sig vara en oväntat duktig gitarrist*. (NM 2001, 150.)

Grundskoleelever i puberteten är inte alltid så lätta att behandlas. Det är inte så sällan när eleverna går läraren på nerverna i den mån att hans tålmod inte håller. Eleverna uppskattar bara sådana lärare som kan sin sak och har förmåga att behärska sig. Ett bra exempel på en

omtyckt lärare finns också i Pajala Centralskola vilket följande textavsnitt visar (se (50) nedan):

- (50) *Greger lyssnade ibland och gav oss vänskapliga råd. Hans största tillgång var hans enorma tålamod. (NM 2001, 152.)*

Greger är intresserad av musikundervisning och han har tålamod som krävs av en lärare. Det är ingenting att undra på att han är omtyckt av eleverna.

När det gäller de vuxna på landsbygden är det inte vanligt på 60-talet att motionera för nöjes skull under fritiden. Kroppsarbetet ger ju tillräckligt med motion. Om man cyklar har man inte någon mångväxlad cykel för att inte ens tala om någon tävlingscykel. Greger ger byborna någonting att undra på med sin fritidssysselsättning. Detta skildras i (51):

- (51) *Greger förde med sig en ovanlig nyhet till Pajala, en tolvväxlad tävlingscykel. Den var bland det mest extrema och onyttiga man sett med stenhård ladersadel och cigarrsmala däck, och den saknade både stänkskärmar och pakethållare. Den såg närmast oanständig ut, rent av naken. Han började susa som en raket längs vägarna i en röd träningsoverall, skrämde tanter och byungar och orsakade UFO-rapporter i Haparandabladet. Dessutom gjorde han hundarna galna. Det måste ha varit något med hans lukt, nånting skånskt i tarmfloran. Så fort han svoschade förbi blev de vansinniga. De slet sig lösa och kutade efter i mil efter mil, skällde som tokiga i en allt större flock. (NM 2001, 145 f.)*

Under fritiden gör Greger långa cykelturer med sin tolvväxlade tävlingscykel och detta väcker oerhörd uppmärksamhet bland folket. Pajalaborna har inte sett en sådan cykel tidigare. Dessutom blir hundarna i byn helt tokiga när Greger cyklar förbi. De springer bakom hälarna i en stor flock.

Som det redan ovan nämns kan en människa förstå en annan utan att ha ett gemensamt verbalt språk (se (32) s.23 ovan). Ett annat bevis på detta får man i följande textavsnitt (52):

- (52) *Gubbar och kärringar försäkrade att de haft långa givande samtal på meän kieli med denne skorrande utböling.*

Greger var en glad prick, och på sydlänningars sätt hade han ett onormalt utvecklat kontaktbehov. När han fräst iväg några tysta mil på sin racercykel *brukade han alltså stanna och samtala med lokalbefolkningen*. [---] Orden var obekanta, men *man svarade för säkerhets skull på finska* att man inte skulle köpa något.

Sedan upptäckte man att man konstigt nog förstod vad han sa.

Mysteriet utreddes av en äldre tullare som ett par år i sin ungdom tjänstgjort i Helsingborg. [---] Det underliga var att *samtalet följt helt logiska banor där båda parterna till fullo tycktes begripa den andre*. (NM 2001, 149.)

Greger stannar gärna och talar med lokala människor fast han inte kan deras språk. Med sitt kroppsspråk och kanske med några enstaka ord får han ändå dem att tro att han behärskar tornedalsfinska. Hans kunskaper om jordbruket är förstås också till stor hjälp.

Om jämnåriga kamrater berättar Matti om en pojke som kommer från ett finskspråkigt hem i Kihlanki. Han är tystlåten åtminstone i skolan för hans kunskaper i svenska är ganska brisfälliga. Att spela gitarr är han däremot bra på (se (53) nedan):

(53) Så snart jag hört Holgeris solo förstod jag att han låg illa till. Det var just hans sort som mobbarna plockade ut, klena killar som utmärkte sig för mycket. (NM 2001, 155.)

Holgeri är en klen och tyst pojke som brukar hålla sig för sig själv och tiga. Matti, som bekantar sig med Holgeri när han väntar på skolbussen ser genast att Holgeri är ett typiskt offer för mobbare.

Holgeri bor tillsammans med sin mor som för några år sedan blivit änka. Modern lider av dåliga nerver och är därför på förtidspension.

(54) Mamman blev förtidspensionerad på grund av nerverna och sonen var allt hon hade kvar. Och när Holgeri önskade sig en elgitarr med förstärkare så fick han det, trots att hon knappt hade råd med skor och kläder. (NM 2001, 156)

Holgeris ensamstående moder har ont om pengar men trots det vill hon uppfylla sonens önskning om en elgitarr (jfr (54) ovan).

Holgeris far har lärt sonen spela gitarr. Nu är fadern död men dödsorsaken blir inte avslöjad för läsaren. Fadern skildras i (55) nedan:

(55) Jag undrade hur han lärt sig spela gitarr, och han sa att det varit pappa. Denne var död sedan några år, och exakt vad som hänt honom ville Holgeri aldrig berätta. Det han mindes bäst från sin barndom var hur han satt i faderns famn medan denne spelade Liikavaaralåtar och sjöng med frejdig stämma i berusningens euforiska stadium, hur han torkade saliv ur mustaschen som han brukade ansa med nagelsaxen, och sedan bjöd sonen på pix. (NM 2001, 156.)

Den faderlöse pojken har varma minnen om sin far med mustascher och käcka visor med gitarrackompanjemang när denne var alkoholpåverkad.

Den andra jämnåriga kamraten, Erkki som Matti skildrar är raka motsatsen till Holgeri. Han har skogssamerötter (NM 2001, 162) och han har en kraftig kroppsbyggnad. Han blir medlem i pojkarnas band tack vare sitt bra ölsinne (se (56) nedan).

(56) Jag förklarade högtidligt att som ungdomsmästare kunde Erkki härmed emottaga *övertäckningspriset*, nämligen *en plats som trumslagare* i ortens mest lovande unga rockband. (NM 2001, 167.)

Erkki vinner supningstävlingen och som tack för detta lovar Matti honom plats i pojkarnas band fast Erkki inte ens har sett trummor tidigare. I början tvekar han för han är inte van vid att handskas med ett par träpinnar – en yxa är ett bättre bekant verktyg för honom. Detta illustreras i (57):

(57) Erkki *ville först backa ur* när han fick klart för sig *att trumspelande handlade om två trumpinnar*. Det var dubbelt så många som han förväntat sig. *Till sist slog han sig ändå motvilligt ner bakom skolans trumset, greppade pinnarna som klyvyxor* och började sedan grovavverka bland pukorna. De fälldes som av en tornado, stativ, cymbaler och hela skiten. (NM 2001, 167 f.)

Erkki provar trummorna ändå och blir verkligen intresserad av spelandet. Det syns i hans inlevelseförmåga (jfr (58)). Åhörare däremot är inte så förtjusta i Erkkis solo vilket bevisas i (59):

(58) Erkki verkade helt omedveten om oss andra, skelade med ögonen, stack ut tungan och gjorde krystande munrörelser. Redan nu *hade han alltså det imbecilla utseende som många trummisar får medan de spelar*, trots att de i vanliga fall ser helt normala ut. (NM 2001, 168.)

(59) Jag såg på *Niila*. Han *skakade på huvudet*. Något så *orytmiskt och överdävt oväsen* hade vi aldrig själva ens kommit i närheten av. (NM 2001, 168.)

När Erkki spelar trummor lever han sig helt in i det. Han ser inte alls klok ut vilket enligt Matti är allmänt bland trumslagarna. Trots att Erkki inte har något sinne för rytm tycks han njuta av det oväsen han ställer till med.

Pajala är inte något tryggt lyckoland ens för de unga. Mobbare är en skrämmande sak för många skygga elever i Pajala Centralskola. Erkki har en stor nytta av sin kraftiga kroppsbyggnad när han råkar i slagsmål med ett par plågoandar. Detta illustreras i textproven (60) och (61):

(60) Han var *kortvuxen men bastant* i kroppen, *känd för sin dumdristiga slagsmålteknik* (NM 2001, 161).

(61) Därute hördes skrik. Gälla och skärande. Vad fan gjorde de med Erkki? De använde väl inte knivar?

I en sekund ville jag dö. Sedan såg jag hur de kröp på golvet. Jouko blinkade och blinkade medan blodet forsade från hans köttröda, kluvna ögonbryn. Uffe simmade omkring och sopade dreglande ihop flisorna från sina framtänder.

Underhuggarna backade undan, vita av skräck. Erkki haltade in i salen med blodet sipprande från underläppen och hakan.

- *Dom rör oss inte mer, sa han lugnt*. (NM 2001, 169.)

Fast Erkki inte är storvuxen är han ändå kraftig. Detta blir klart också för mobbarna. Erkki vågar gå med i slagsmål och det är inte han som ger efter. Trots två motståndare vinner Erkki slagsmålet och mobbarna får en nyttig läxa. I fortsättningen stör de inte längre Matti och hans kompisar.

3.2.2.3 Ryssi-Jussi

Ännu för några årtionden sedan hade nästan varje by sin egen byfåne, d.v.s. en bybo som på något sätt var avvikande antingen till utseendet eller beteendet. Denna människa blev ofta utsatt för spott och spe. Henne var de andra byborna rädda för och med henne skrämdes barn. I *Populärmusik från Vittula* träffar läsaren en egendomlig person, Ryssi-Jussi, som bor ensam i sitt pörte långt borta från byn. Människorna är rädda för honom och vill slippa att möta honom.

(62) Ryssi-Jussi var en av Tornedalens sista riktiga *gårdfarihandlare*, och *en av bygdens mest fruktade personligheter*. En kråkliknande, framåtlutande gubbe, skrynklig som en sättpotatis med kinderna täckta av leverfläckar. Hans näsa var böjd till en näbb, ögonbrynen hopväxta och läpparna flickaktigt stora, röda och våta. Till humöret var han besk och hånfull, långsint och *hämndlysten*. *En man undvek om man kunde*. (NM 2001, 95.)

Som det framgår av textprov (62) ovan är Ryssi-Jussi en äldre person vars utseende är ganska personligt. Till lynnet är han också en aning skrämmande. Han försörjer sig med att cykla från hus till hus och sälja olika mer eller mindre nödvändiga småsaker.

I det förflutna hade tjänsteflickan ingen nytta av att anklaga sin husbonde för våldtäkt. Det var ju omöjligt för henne att bevisa att hon själv inte uppmuntrat honom till sexuellt umgänge om han så påstod. (Utrio 1985, 461.)

(63) *Jussi var född som oäkting* i den dåvarande ryska provinsen Finland strax före sekelskiftet. *Modern som var ladugårdspiga hade uppfostrat honom till hat mot den överhet och de storbönder som kunde våldta sina tjänstekvinnor utan påföljd*, och som tonåring hade han 1918 gått in i kampen *på de rödas sida* i

inbördeskriget. Efter nederlaget hade han som så många olycksbröder *flytt till det nyfödda arbetarparadiset Sovjetunionen*. (NM 2001, 95 f.)

Till härkomsten hör Ryssi-Jussi till det mest värdelösa folkskiktet. Hans mor har blivit gravid efter att husbonden våldtagit den unga ladugårdspigan. Jussis mor är bitter och hon lär sonen hata den välmående ägarklassen. Detta får Jussi att gå till de rödas sida under upprorsåren. Efter medborgarkriget flyr han till Sovjetunionen dit så många röda flyttade i hopp om ett bättre liv (jfr (63) ovan).

Finland och dess människor hade blivit föremål för förtrycket under ryska tiden. När tsarriket Ryssland äntligen föll blev många representanter av arbetarna ivriga anhängare av bolsjeviker. I Finland var förhållandet mellan de vita och de röda ytterst inflammerat efter medborgarkriget vilket fick en del av de röda att utvandra till Ryssland. Många människor t.o.m. från Amerika flyttade till Sovjetunionen på 1920-talet för att bygga upp idealistisk socialism. Den häftigaste utflyttningsvågen över östra gränsen försiggick ändå i början av 1930-talet. Orsakerna till detta var den ekonomiska nedgången i västländerna samt den sovjetiska propagandan som lovade både arbete och bröd. Bara en bråkdel av finländare kom lagligt till Sovjetunionen. De flesta var avhoppare som blev fångade och skickade till tvångsarbete för några år eftersom de hade invandrat olagligt och kanske var tvivelaktiga. (Vettenniemi 2004, 47–101.)

Jussi har samma öde som väldigt många andra som trodde sig finna ett idealsamhälle i Sovjetunionen. Han hamnar på ett fångläger i Sibirien.

(64) *En av medfångarna var en lappgubbe från Kolahalvön*. Redan vid fängslandet hade han varit avmagrad av svält...[---] Benrangelstackaren kände slutet närma sig, och eftersom han delade brits med *Jussi* blev denne *hans förtrogne*. På en blandning av skoltsamiska, finska och ryska frammumlades *berättelser om gåtfulla krafter och händelser*. Om bölder som helats, om galenskap som läkts, om renhjordar som letts oskadda genom vargtäta nätter. *Det fanns ord*. [---]
– När jag dör, rosblade gamlingen, bär du ut mig i snödrivan. Vänta tills jag blivit stelfrusen ...[---] Då bryter du av *mitt vänstra lillfinger*. *Där har jag samlat kraften*. Bryt loss fingret och *svälj det* innan vakterna ser dig. (NM 2001, 96 f.)

- (65) Av de döda männen skar hon sedan till sig ett ordentligt köttförråd, och med deras skidor på fötterna dröjde det mindre än två månader innan hon kunde krypa under taggtråden vid finska gränsen. För säkerhets skull fortsatte hon över hela Finland också, genom de väldiga skogarna tills hon kom till Torneälven. Och där, på andra stranden stannade hon. *I svenska Tornedalen.* (NM 2001, 97.)

På fånglägret bekantar Jussi sig med en snart döende lappgubbe som har hemliga krafter och dessa krafter vill han överlåta till Jussi. Med hjälp av trollkrafter lyckas denne förvandla sig till kvinna och fly från Sibirien med människokött som matsäck. Textproven (64) och (65) illustrerar detta.

Den långa och farliga flykten slutar i det trygga Sverige. Ryssi-Jussi bosätter sig i Tornedalen men trollkrafternas effektivitet har försvagats vilket har vissa följder såsom textavsnitten (66) och (67) bevisar:

- (66) Först nu i säkerhet försökte Ryssi-Jussi trolla sig tillbaka till man, men lyckades inte helt och hållet. Det hade gått för lång tid. Och resten av sitt liv klädde han sig därför i kjol. (NM 2001, 97.)
- (67) I stället vek man undan blicken och lämnade vägen fri när Ryssi-Jussi kom cyklande, framåtböjd och kraftigt vaggande från sida till sida med stickande ögon och fladdrande kjol. *En basröstad häxa, axelbred som en skogsarbetare men med en kvinnas hela genomträngande slughet.* (NM 2001, 98.)

Enligt berättelsen har Jussi för länge varit i kvinnogestalt och han lyckas inte helt förvandla sig tillbaka till man. Han brukar använda kjol men ingen vågar håna honom för det. Det är ju någonting häxaktigt i honom.

4 BESKRIVNING AV LIVET I PAJALA

4.1 Samhälleliga företeelser

4.1.1 Språkförhållanden

I dag räknas cirka 15000 människor av befolkningen i Tornedalen vara finskspråkiga. Exakta antalet är dock svårt att bestämma. Största delen – ca 55000 – av den tidigare finskspråkiga populationen kan numera betraktas såsom svenskspråkiga. (Allardt & Starck 1981, 87 f.)

Den finskspråkiga befolkningen i Tornedalen tillhör de otaliga europeiska minoriteter som uppstått på grund av gränsregleringar och erövringar. Så länge Finland var en del av Sverige var hela Tornedalen en både språkligt enhetlig och ekonomiskt sammanhängande region med finska som huvudspråk. Efter 1809 då Finland blev ett storfurstendöme inom det ryska tsarriket blev regionen delad i två delar. Den finskspråkiga befolkningen på svenska sidan om Torneälven blev plötsligt transformerad till en språklig minoritet vid nationsgränsen. (Jaakkola 1973, 33 f.)

Fram till 1870 skedde folkundervisningen i Tornedalen främst på finska. I den nya situationen uppstod så småningom under 1800-talet en tydlig arbetsfördelning mellan de två språken eller m.a.o. vad man i den språksociologiska litteraturen brukar kalla diglossi. (Jaakkola 1973, 16 ff.)

Mellan 1870–1920-talen rådde en stark försvenskingsperiod också i Tornedalen. En orsak till denna tendens var industrialiseringen i området som ökade inflyttningen dit från andra regioner i Sverige. Under perioden efter det andra världskriget upphörde den medvetna försvenskingspolitiken. Någon särlagstiftning för den finskspråkiga minoriteten i Tornedalen finns dock inte.

Medan finskan förblev ett språk för hemmet och inofficiella sammanhang var svenskan administrationens och utbildningens språk. Svenska var också de utbildade samhällsskiktens och tjänstemännens språk.

Ett barn borde ha rätt att få undervisning på sitt eget modersmål. Annars blir det halvspråkigt. På 1960- och 70-talen sker undervisningen i Pajala Centralskola på svenska – om någon hemspråksundervisning berättas det åtminstone inte i Niemis roman.

(68) Holgeri berättade för mig hur svårt det var de första veckorna varje hösttermin. *Hela den långa sommaren hade han pratat finska*, och plötsligt måste hjärnan ställa om till svenska. Det tog ett par veckor, *han kom inte på ord och sa fel*, och därför var det *säkrast att tuga*. (NM 2001, 155.)

En del av eleverna har finska både som modersmål och som hemspråk och därför har de svårigheter i skolan. De är osäkra på att använda svenska och därför tiger de. Så är saken t.ex. med Holgeri (jfr (68) ovan).

Trots gränsdragningen fortsätter de livliga kontakterna över nationsgränsen vid Torneälven. En orsak till friarfärder över gränsen kan också vara brist på lämpliga hustrukandidater på den egna sidan av gränsen. Antalet ungar är ju ganska stort i Norrland eftersom unga kvinnor lättare söker sig söderut efter arbetet. På den finska sidan av gränsen har unga kvinnor inte varit så aktiva att flytta söderut. Giftermål över gränsen är vanliga. Det rika Sverige representerar ju välfärd. Om mannen har egen bil är han förmögen och en beaktansvärd friare. Detta framgår också i *Populärmusik från Vittula* såsom textproven (69) och (70) visar:

(69) ...och snart *gifte han sig med en trosvän*, en blyg och släthyvlad, såpaluktande *finska från Pellotrakten* (NM 2001, 29).

(70) *Många gånger hade han varit i Finland och friat*, men det nappade inte, och han förstod inte vad han gjorde för fel. Till sist hade en granne gett rådet:
– Du måste köpa bil.
Ville följde rådet och *köpte en gammal Volvo*. Sedan *körde han till Finland* ännu en gång och *blev förlovad* på direkten... (NM 2001, 106.)

Niilas mamma kommer från Finland och Mattis farbror, Ville, har gjort flera friarfärder till Finland. Efter att ha köpt bil hittar han äntligen sin blivande hustru där.

4.1.2 Laestadianism

I Tornedalen spelar religionen och särskilt laestadianismen en ganska betydande roll. Denna väckelserörelse uppstod i behov av att få folket att göra bot och förbättring. Under första hälften av 1800-talet var alkoholkonsumtionen i Sverige enorm. (Åberg 1989, 81.) Vidskepelse och sedeförfall samt våld florerade. Inom kyrkan växte oron för människans öde efter döden – utan förbättring skulle största delen av människorna hamna i evig fördömelse. Prästen i Karesuando, Lars Levi Laestadius, blev grundläggare för den nya väckelserörelsen – uppkallad laestadianism efter honom – som fick sin början i advent år 1845. Fyra år senare flyttade Laestadius med sin familj till Pajala och fortsatte sitt arbete där som kyrkoherde. Tack vare honom blev största delen av människorna av med sina ovanor och började sitta i kyrkan och på bönemöten i stället. (Kangas, 2003, <http://pajala.se/fakta/laestadius/sidan2.shtml> ”Lars Levi Laestadius (1800–1861)”).

I *Populärmusik från Vittula* skildras ett bönemöte i Niilas fars, Isaks barndom. De mörckklädda laestadianerna sitter tätt intill varandra och blir gripna av något slags masshysteri när de lyssnar på den svavelosande predikan (se (71) och (72) nedan):

(71) Redan som lillpojke hade han släpats med *på bönemöten* i ångande pörten där mörckklädda småbrukare och deras hustrur i knutna huvuddukar satt rumpa vid rumpa på de utlagda sittbrädorna. Det var så trångt att pannorna stötte mot ryggarna framför när *man greps av Helig Ande och började bönevagga*. (NM 2001, 27.)

(72) Dessa ord, *dessa levande ord* som vävde fram Sanningen tråd för tråd, *bilder av ondska*, av svek, av *synder* som försökt gömmas i jorden men som rycktes upp med sina fula rötter och skakades som maskättna rovor inför församlingen. [---] *Det var skrämmande att se sin mamma och pappa gråta. Att se sina vuxna kloka släktingar förvandlas, förkrossas*. (NM 2001, 27.)

För ett barn måste deltagandet i ett bönemöte vara en ångestskapande upplevelse. Barnet kan inte begripa varför de närmaste människorna börjar bete sig på ett helt egendomligt sätt när de lyssnar på predikanten.

Niilas farmor dör och läsaren får vara med i begravningen. Detta illustreras i textavsnitten (73) och (74):

- (73) Som vanligt vid tornedalska hjältebegravningar *talade predikanterna mest om helvetet*. De utmålade noggrant denna evigt flammande kolmila där syndarna och nådetjuvarna stektes som fläsk i tjära i Djävulens glödheta stekpanna medan han hackade dem med sin treudd så köttsaften skulle rinna ut. (NM 2001, 60 f.)
- (74) Men *när* himmelörikets portar äntligen öppnades på slutet, när änglakörerna blåste in nådens söta andedräkt i Pajala kyrka och marken darrade och *farmodern släpptes in till den Himmelske Fadern, då skalv tanterna i sina hucklen och lipade och rös och gav varandra Kristi omfamning i Jesu namn och blod,...* [---] Och *de rättroende såg* ljuset också, *paradisljuset, ...* (NM 2001, 61.)

Stämningen är mycket känsloladdad och skrämmande med tal om helvetets plågor och begravningsgäster blir mycket rörda.

Det är också i hög grad på grund av laestadianismen som finskan bevarat en del av sin ställning i den svenska Tornedalen. Den laestadianska förkunnelsen har företrädesvis uttryckts på finska, och rörelsen är ännu i våra dagar en viktig social kraft i Tornedalen. (Suolinna 1969, 23 f.). Också i detta avseende kan man tala om diglossi. Den folkliga religiösa förkunnelsen har skett på finska.

Finskans överlägsenhet i religionsfrågan syns i romanen när Niilas gamla farmor blir sängliggande och läser Bibeln (jfr (75) nedan):

- (75) De sista åren *sedan hon blivit sängliggande hade hon läst bibeln från pärm till pärm aderton gånger, den gamla finska översättningen* naturligtvis, osmutsad av ateisterna i de moderna bibelkommissionerna. Visserligen var det skrivna Ordet

ingenting mot det Levande, det som svingades med tvenne eggar under bönemötena, men när man nu ändå hade tiden. (NM 2001, 60.)

Farmor är en from laestadian som har läst igenom Bibeln flera gånger. Hon accepterar inte den moderna bibelöversättningen eftersom hon tycker att den är smutsad av ateisterna. Farmor föredrar ändå det levande Ordet på bönemötena framför det Skrivna.

En hederlig laestadian umgås inte med kommunister utan dömer dem strängt. Det gör Niilas far (jfr (40) ovan, s.24 f.). Också de unga laestadianerna förhåller sig negativt till kommunister (se (76) nedan):

(76) *Lainio bad* då alla kommunister flytta hem till den Sibiriska sköna vintern (NM 2001, 164).

När det är fråga om en tonårig pojke beror hans stränga ställningstagande till kommunister på föräldrarnas åsikter som han hört hemma.

4.1.3 Arbetarrörelse

Socialdemokratin kom till Sverige på 1880-talet och enligt Åberg (1989, 83) blev den "arbetarrörelsens politiska trosbekännelse". Arbetarna var missnöjda med sina sociala och ekonomiska förhållanden; arbetsdagarna var långa, arbetsuppgifterna tunga och lönen kunde inte heller tillfredsställa dem. Därtill var bostäderna ofta för trånga och dåliga. Under dessa omständigheter växte fram arbetarrörelsen. Solidariteten inom denna rörelse var stor och kamporganisationer mot arbetsgivarna uppstod som ett uttryck för arbetarnas missnöje.

Den yttersta delen av arbetarna, stalinister och representanter av den moderata arbetarrörelsen, socialdemokrater har vissa skillnader i synsätt. Fast skillnaderna inte syns i det dagliga livet kan det i berusat tillstånd uppstå häftiga meningsskiljaktigheter som ibland kan leda till slagsmål.

- (77) *Kaunisvaara* hade i sin tur problem med synen och missade muggen ända tills han höll för ena ögat. Han utnyttjade dock sitt verbala övertag och började sjunga *Pajala strejkvisa*... (NM 2001, 164.)
- (78) Tre av dem var från *Kaunisvaara*, ättlingar till vägstrejkare och stalinister. De var tysta när de var nyktra, men skrek nu att kommunistiskt supande både stärkte upprorsandan och vässade argumenten, och att man aldrig hade så roliga fyllor som på Röd Ungdom-festerna. Av *Pajalassupportrarna* var en från *Naurisaho* och en från *Paskajänkkä*, och efter att dessa båda förklarar sig vara socialdemokratister steg temperaturen avsevärt. (NM 2001, 164.)

De unga tycks ha tagit intryck av sina föräldrar eftersom de beter sig likadant som de vuxna när de är alkoholpåverkade. Olika ideologier kommer fram ganska häftigt såsom i supningstävlingen i *Populärmusik från Vittula* (jfr (77) och (78) ovan).

Skillnaden mellan medelklassen och arbetarfolket syns i synnerhet i skolan. Ännu på 1960- och 1970-talen kommer lärarna från trygga medelklasshem med sina medelklassvärden. Arbetarklassbarnets värld kan vara helt främmande för dem. Särskilt pojkar har svårt att anpassa sig till skolans normer. Holter (1978, 69 ff.) har samlat olika resoneringar om frågan kring dessa två helt olika världar:

Medelklassföräldrarna har bättre förmåga att uppfostra sina barn enligt allmänt accepterade normer. Dessa föräldrar har högre status, högre utbildningsnivå och högre inkomster. Deras barn godkänner normer och förstår att personlig framgång i framtiden är en målsättning som är värd att sträva efter. Föräldrarna i arbetarklassen har däremot bristfällig förmåga att uppfostra sina barn till att bli konformistiska och lydiga. Typiskt för dessa barn är att de omedelbart vill tillfredsställa sina behov. (Holter m.fl. 1978, 146.)

Några forskare är av den åsikten att uppfostringsmetoder möjligen är klassbundna. Inom arbetarklassen visas känslor mera fysiskt än inom medelklassen. Detta gäller både ömhet och aggressioner. Arbetarbarn beter sig troligen aggressivare än medelklassbarn och arbetarföräldrarna kräver därför mera på lydnad. För att betona sin auktoritet kan de vara tvungna att bestraffa barnet fysiskt. (Holter m.fl. 1978, 73.)

Enligt integrationssociologerna respekterar arbetarbarn inte de vuxnas normer. En viss gängtillhörighet är däremot typisk för barnen i arbetarklassen. I gänget råder ofta en subkultur inom vilken avvikande beteende godkänns. Då och då leder detta till kriminella gärningar. (Holter m.fl. 1978, 148.)

I Piaget & Inhelder (1976, 96–102) anses föräldrarnas socialisationsvärderingar inte spela någon avgörande roll för barnets utveckling till en självständig varelse som respekterar vissa allmänt godkända regler. Barnets självständiga moraluppfattning utvecklas som resultat av en interaktion mellan inre mognad och omgivningsfaktorer. Barnets regelbundna kontakter med sina jämnåriga kamrater är en viktig faktor i hur barnet kommer att förhålla sig till samhällets regler och krav. Betydelsen av familjens sociala ställning spelar en tämligen liten roll.

Enligt Kohlberg (citerad i Holter m.fl. 1978, 149) finns det vissa samband mellan barns utveckling och deras klasstillhörighet. Interaktionen mellan barn och föräldrar är lika viktig som interaktionen mellan jämnåriga kamrater. Föräldrarnas utbildningsnivå spelar också en stor roll. Kontakterna mellan utbildade föräldrar och deras barn är annorlunda än kontakterna mellan icke-utbildade föräldrar och deras barn. Kohlberg betonar också att ”även barnens förhållande till andra institutioner än familjen har betydelse för moralutvecklingen, och att detta förhållande är beroende av ur vilket samhällsskikt barnet kommer”.

När Matti och Niila börjar skolan blir det genast klart för dem till vilken samhällsklass de hör. Gruppdelen skildras i (79) nedan:

(79) Först fick alla gå fram till tavlan och *skriva sitt namn*. *Några kunde, andra inte*. På grundval av detta vetenskapliga test delade fröken in klassen i två grupper som kallades ett och två. *I grupp ett hamnade de som klarat provet, de flesta av klassens flickor plus ett par tjänstemannapojkar. I grupp två hamnade resten, däribland jag och Niila*. Och fastän man bara var *sju år gammal* satt stämpeln precis där den skulle. (NM 2001, 46.)

I textavsnitt (79) visas skillnaden mellan flickor och pojkar beträffande läs- och skrivfärdigheten. Flickor brukar ju i allmänhet intressera sig för att läsa och skriva redan som små medan jämnåriga pojkar hellre är i rörelse hela tiden. Å andra sidan kommer också

skillnaden mellan olika samhällsklasser fram; de pojkar vilkas föräldrar har högre utbildning och samhällsställning klarar sig bättre redan den första skoldagen.

Största delen av eleverna som börjar i ettan samtidigt med Matti och Niila kommer från arbetarklassen. De har agats kroppsligt och de känner skolmiljön främmande för sig själva.

(80) Tjugo ungar med lösa mjölkttänder och vårtiga fingerknogar. Vissa hade talfel, andra glasögon, många *pratade finska hemma*, flera var *uppfostrade med stryk*, nästan alla var *blyga* och kom *från arbetarhem* och visste redan från början att *de inte hörde hemma här*. (NM 2001, 45.)

I textavsnitt (80) illustreras barn som börjar skolan. Osäkerhet och brist på självförtroende syns genast på dessa små förstaklassare.

Wallerstein (1996, 31) berättar om Paul Willis undersökning (1977) av pojkar som kom från den brittiska arbetarkulturen. Dessa pojkar avvisade värden och normer som uppfostran erbjöd och lät sig inte övertalas till att acceptera medelklassens värden och föreställningar som skolan representerade. Däremot valde de arbetarkulturella värden och attityder som de redan hemma hade bekantat sig med. Detta syntes anpassa dem till fabriksarbete och arbetarkultur efter skolan.

Det är ju känt att skolans kultur och språk är främmande för arbetarklassbarn (Erasmie 1977, 43 f.) och eftersom de inte kan uppföra sig på ett sätt som skolan och lärarna förutsätter uppför de sig på ett negativt sätt.

Det negativa uppförandet syns också i *Populärmusik från Vittula* bl.a. i form av mobbning. Niemi säger dock inte direkt här att mobbare kommer från arbetarklassen:

(81) Sanningen var att det fanns *farliga elever*. De hade börjat härja så smått redan på mellanstadiet, men det var först nu de riktigt blommade ut. *Mobbarna gick på vittringen*. De kände direkt *när någon var annorlunda*, de plockade ut enstöringarna, de konstnärliga, de alltför intelligenta. (NM 2001, 154.)

Som textprov (81) ovan visar har mobbarna förmåga att känna igen dem som på något sätt avviker från de andra. Många elever och t.o.m. lärare i Pajala Centralskola är ständigt rädda för att bli offer för mobbning.

I sin ungdomsroman *Kyrkdjävulen* (2002, 20) beskriver Niemi en mobbare så här: ”Tobbe var skolans bästa hockeylirare. Hans farsa var skogsarbetare och känd för sin styrka. Tobbe hade ärvt både hans kropp och hans hemska humör. Tillsammans med Fransi härskade han över skolan. De älskade att knäcka lärarvikarier, plughästar och alla andra som kom i deras väg.”.

Det kan antas att mobbare i *Populärmusik från Vittula* också hör till arbetarklassen. Mobbare är så hänsynslösa att lärarna är rädda för dem och inte vill lägga sig i mobbningen vars offer inte är bara elever utan också många lärare (jfr (82) nedan):

(82) *Lärarna anade nog vad som skedde i korridorerna, men vågade inte ingripa. Flera av dem blev själva illa åtgångna. En lärarinna från södra Sverige psykades systematiskt och sprang gång på gång gråtande ut från lektionssalen. Eleverna hånlog mot henne vad hon än sa, vägrade fylla i hennes stenciler, gömde hennes böcker, kom med sexuella anspelningar eftersom hon var ogift, lade porrbilder i hennes väska och liknande. (NM 2001, 155.)*

Ett barn som upplevt bara besvikelser och misslyckanden blir olyckligt och bittert. Det vill ta ut sitt dåliga humör på ett annat barn genom att mobba detta. Om barnet får fortsätta med mobbning utan att ingen lägger sig i kan mobbningen med tiden komma fram allt grymmare och riktas också mot de vuxna som på något sätt är osäkra.

4.1.4 Bortflyttning

I det svenska jordbrukarsamhället brukade människorna bo på en och samma plats hela sitt liv. När Sveriges industrialisering började i slutet av 1800-talet lockade den närmast landsbygdens fattiga folk, som till stor del härstammade från bönderna, såsom torpare, statare, backstugusittare att flytta efter arbete till större platser inom landet. (Åberg 1989, 72.) Industrin kunde ändå inte erbjuda arbete och bröd åt alla som ville pröva sina möjligheter i fabriker. Därför emigrerade många svenskar till främmande länder, mest till Nordamerika där

de väldiga skogsarbetsmöjligheterna och gruvorna erbjöd en ljus framtid åt unga och flitiga människor som redan i hemlandet var vana vid att arbeta hårt. (Wadensjö 1984, 18.) Populära områden bland svenska emigranter var särskilt Iowa, Wisconsin, Minnesota, Kansas och Nebraska (Åberg 1989, 75).

Norra Sverige var också ett populärt inflyttningsmål för människor från södra Sverige ända till 1950-talet tack vare sina vida skogar och rika malmfyndigheter samt mäktiga älvar. Talrika sågverk, gruvor och kraftverksbyggen erbjöd arbete åt folk i den mån att invånarantalet i Norrbottens län tredubblades mellan 1870 och 1950. (Wadensjö 1984, 18.)

Under den senare hälften av 1900-talet har antalet arbetsplatser minskats i Norrland inom skogs- och gruvbranscher dels på grund av automatisering och användning av effektiva maskiner dels på grund av nerkörning av flera mindre sågverk och gruvor. Skogsprodukter är dock ännu viktiga exportvaror och därmed av stor betydelse för Sveriges ekonomi. (Wadensjö 1984, 28.)

Jorden är ändå tämligen bördig i t.ex. Tornedalen men på grund av det hårda klimatet är det bara få odlingsväxter som har framgång där, såsom korn. Människor tycker att det inte lönar sig att stanna i hemtrakten och odla jord utan de flyttar hellre från norr till söder. I synnerhet har storstäderna Stockholm, Göteborg, Malmö och Lund kunnat erbjuda bättre sysselsättningsmöjligheter än det karga Norrland. Ofta har flyttningarna skett via norrländska kuststäder till större tätorter i mellersta och södra Sverige. (Wadensjö 1984, 18, 21.)

Norrlänningarna känner sig vara sämre än människorna i Sveriges sydligare delar. De har ringa möjligheter att försörja sig i hemtrakten för där finns ingenting. Den enda möjligheten är att flytta söderut. Detta kommer fram också i *Populärmusik från Vittula*, i författarens långa jeremiad:

(83) Det var *en uppväxt av brist*. [---] *Vi var inga*. Våra föräldrar var inga. Våra förfäder hade betytt noll och intet för den svenska historien. Våra efternamn kunde inte stavas, än mindre uttalas av det fåtal lärarvikarier som sökte sig upp från det riktiga Sverige. [---] *Våra hembyar var för små för att synas på kartorna*. *Vi* kunde knappt ens försörja oss själva utan *levde på bidrag*. *Vi* såg familj jordbruken dö och ängarna bli överväxta av sly, *vi såg fyrtio starka*

skogsarbetare ersättas av en enda dieselosande skotare, vi såg våra fäder hänga handskarna på spiken och resa sin väg, försvinna på långa veckopendlingar till Kirunagruvan. Vi hade de sämsta resultaten på Standardproven i hela riket. Vi hade inget bordsskick. Vi hade mössan på oss inomhus. Vi plockade aldrig svamp, undvek grönsaker och hade aldrig kräftskivor. Vi kunde inte konversera, inte deklamera, inte slå in presenter eller hålla tal. Vi gick med tårna utåt. Vi bröt på finska utan att vara finnar, vi bröt på svenska utan att vara svenskar.

Vi var ingenting.

Det fanns bara en utväg. En endaste möjlighet om man ville bli någonting, om så det allra minsta. Nämligen att flytta. Vi lärde oss att se fram emot det, övertygade om att det var vår chans i livet, och vi lydde. I Västerås skulle man äntligen bli människa. I Lund. I Södertälje. I Arvika. I Borås. (NM 2001, 49 f.)

Tornedalingarnas förtvivlan och underlägsenhetskänsla illustreras i textprov (83) ovan. Bland dem finns inga stormän. De har inga fina rötter. De kan inte uppföra sig på ett bildat sätt. De har brist på arbete och uppehälle. De känner sig helt värdelösa. Det finns bara en möjlighet att leva ett människovärdigt liv; i södra Sverige finns det arbete.

I samband med hyllning av Niilas avlidna farmor tangeras också flyttningar. Niilas farmor hade fött tolv barn av vilka bara Niilas far med sin familj bor fortfarande i hemtrakten, alla andra syskon har flyttat bort från Pajala. Eftersom Niilas farmor dör på 1970-talet är hon antagligen född i slutet av 1890-talet. Då har hon fött sina barn mellan 1920–1945. Dessa har för sin del varit tillräckligt mogna för att flytta bort från hemtrakten ungefär vid 20 år, d.v.s. mellan åren 1940–65.

(84) Tolv barn hade hon framfött, samma antal som apostlarna, och liksom dessa hade de givit sig ut åt alla möjliga håll. Några bodde i Kiruna och Luleå, andra i Stockholms förorter, någon i Växjö och Kristianstad och Frankfurt och Missouri och Nya Zeeland. En enda bodde i Pajala, och det var Niilas far. (NM 2001, 59 f.)

Som det framgår i (84) har Niilas farbröder och fastrar flyttat bort från Pajala. Några av dem bor i södra Sverige andra utomlands. Av farmors apostoliska barnantal är det bara Niilas pappa, Isak som bor kvar på sin födelsebygd.

4.1.5 Nymodigheter

Romanens händelser startar i början av 60-talet. Niemi skildrar grusvägens asfaltering och anser att detta är ett tecken på den nya tiden. Längs den nybelagda vägen skulle de unga pajalaborna nå en lysande framtid (jfr (85) och (86) nedan):

(85) Det var *i början på sextiotalet* som vårt kvarter i Pajala *asfalterades*. [---] *Grusvägen var gammalmodig*. Den tillhörde den förgångna tiden, den som våra föräldrar fötts i men slutgiltigt ville lämna bakom sig. (NM 2001, 11.)

(86) Och nu skulle grusvägen bort, nu skulle den krönas av oljesvart asfalt. Fattigdomen skulle kläs i en svart skinnjacka. *Det var framtiden* som lades, slät som en kind. Där skulle barnen cykla med sina nya cyklar *mot välstånd och ingenjörsutbildning*. (NM 2001, 12.)

Den nya beläggningsen är en symbol för den nya tiden. Asfalten ska täcka både fattigdom och elände. Pajalaborna börjar leva i hopp om bättre framtid.

Byvägen blir ändå inte asfalterad utan den beläggs med oljegrus. Romanens huvudperson Matti uttrycker pajalaborernas besvikelse på följande sätt (jfr (87) nedan):

(87) Men det var inte svart och läderglänsande asfalt de hällde ut. Utan oljegrus. Grådammig, knöligt, fult djävla oljegrus. Det var på det vi pajalabor skulle cykla mot framtiden. (NM 2001, 14.)

Den gamla mindervärdighetskänslan återvänder med den med oljegrus belagda vägen. Människorna i Pajala tycker att de inte uppskattas tillräckligt eftersom de inte får asfalterade byvägar. Ändå har de hoppet kvar; de är på väg mot framtiden om än cyklande längs oljegrusvägen.

Tecken på den nya tiden och den materiella välfärden har redan tidigare nämnts. Människorna har också fritid och då kan de åka till bilbingo (se (2) s.11) eller titta på tv hemma (jfr (3) s.12). De är inte beroende av andra människor utan de kan köra egen bil eller

cykla (se (4) s.12 och (51) s.29). Hemmafruar gymnastiserar i skolans gymnastiksal och ungdomar åker slalom vilket berättas i textavsnitten (88) och (89):

- (88) Tänj å tänj, manade ledarinnan bortifrån bandspelaren, och *fyrtio starka hemmafruarmar* vajade som björkar i storm (NM 2001, 213).
- (89) *Stefan* som var jättebra i fotboll men skulle köra ihjäl sig mot ett träd i *Yllästunturi slalombacke* tre år senare (NM 2001, 47).

Hemmafruarnas intresse för gymnastik berättar om att de har börjat intressera sig för sin egen kondition. Om det finns småbarn i huset får de egen tid om make – eller större barn ser efter de små.

Datatekniken höll på att bli allt mera bekant inom näringslivet. Jämfört med dagens digitala teknik var hålkortsprogram med sitt binära talsystem tämligen klumpiga. Datorer för sin del var skrymmande och långsamma. Räknemaskiner var ganska enkla och dubbelt så stora som i dag men de var ändå snabbare än datorer.

- (90) En stillsam *ingenjör från Uppsala* som sysslade med den nya *räknemaskintekniken* föreslog då att man kunde lägga in hela testamentet med samtliga tillägg och ändringar i *ett hålkortsprogram*, och efter ett antal genomkörningar med logikens hjälp rättmätigt kunna fördela arvet. (NM 2001, 67.)

Människorna i Pajala får höra om den nya tekniken; ingenjörer använder räknemaskiner och talar om hålkortsprogram. En släkting till Niila föreslår arvskiftet efter farmor med hjälp av den nya tekniken (se (90) ovan).

På 1960-talet brukar de vuxna klä sig på de vuxnas sätt. På landsbygden använder kvinnor inga modekläder. Det gör däremot kvinnor som bor i söder eller utomlands.

- (91) I kyrkbänkarna hukade folket, och särskilt *farmoderns döttrar* fällde många ormatårar i *sina permanentfrisyrer och modekläder* (NM 2001, 61).

I (91) skildras kvinnliga begravningsgäster. Niilas fastrar som bor långt borta från Pajala är klädda i modekläder och deras hår är permanentade.

Minikjolen var 1960-talets mest omtalade påhitt. Antagligen var Mary Quant den första förespråkaren för den lårkorta kjolen men André Courrèges anses vara den som kombinerade den korta kjolen med långa stövlar. (Seeling 2001, 399.)

Vidal Sassoon skapade en ny frisyr som framhöll huvudets rundhet. Mera bollformighet fick frisyren med hjälp av tuperingar. Ögonen förstorades på alla möjliga sminkningskonster; till unga kvinnors standardutrustning hörde olika ögonskuggor, mörk eyeliner på både övre och nedre ögonlock, många lager mascara samt lösögonfransar. (Seeling 2001, 395 f.)

Fast de vuxna kvinnorna i Tornedalen inte bryr sig om modekläder eller -frisyrer på 60-talet gör tonårsflickorna det. Detta skildras i (92), (93) och (94):

(92) Ibland var hennes kompisar där. De satt på hennes säng och på golvkuddarna, *snygga högstadiebrudar som luktade gott* av hårspray och *tuggade gummi* så det tjaskade. De hade bröst i *trånga jumprar*. *Svartsminkade ögon*. (NM 2001, 75.)

(93) Varje dag när Stickskolan haft sin sista lektion passerade horder av *sextonsjuttonåriga tjejer* vårt hus. *Snygga brudar*. Det var ju sextiototal med *mycket mascara och lösögonfransar, kortkort och tajta plaststövlar*. [---] Småpratande i klungor passerade de, *utan mössor* hur kallt det än var för att inte förstöra frisyreerna. *De rökte kopiöst* och lämnade efter sig en äckelsöt doftblandning av askfat och parfym... (NM 2001, 53.)

(94) En helgkväll klev vi in i *syrrans rum* utan att knacka sedan mamma och pappa åkt på bilbingo på fotbollsplanen. *Brudarna skrek till*. *På golvet mellan dem stod mellanölsflaskor*, en hel kasse full. (NM 2001, 75.)

När författaren beskriver Mattis syster och hennes väninnor eller Stickskolans elever blir läsaren medveten om modedefenomen bland de tonåriga flickorna. Typiskt för dem är trånga

jumprar, korta kjolar och plaststövlar samt smink. Mössor använder de inte för att inte förstöra frisyren. Flickorna tuggar också tuggummi, röker och till och med dricker öl i smyg.

Idén till den amerikanska snabbmatkulturen med hamburgare och cola hade uppkommit 1948 i San Bernadino i USA. Bolaget McDonalds grundade sin första restaurang i USA redan 1955. Hamburgerrestauranger hade inte ännu på 1960-talet hunnit till Sverige. Den första McDonalds-restaurangen öppnades i Stockholm år 1973. (<http://mcdonalds.fi>, <http://mcdonalds.se>).

(95) Inom sig höll de redan på att formulera *storyn om möten med urbefolkningen* som de skulle dra för kompisarna i Missouri *när de satt på hamburgerfikat och sörplade cola*. (NM 2001, 63.)

I romanen inbillar sig Matti hur Niilas amerikanska kusiner skulle berätta om sina erfarenheter för sina kompisar på någon hamburgerbar när de åkt tillbaka hem (se (95) ovan).

4.2 Kultur och människoliv

4.2.1 Vardag och arbete

Den kristna läran betonar arbetets betydelse i människolivet. Det sägs i Bibeln (1955, Lukas 10:7) ”Arbetaren är sin lön värd” och (1955, Andra Thessalonikibrevet 3:10) ”Om någon icke vill arbeta”, så skall han icke heller äta”. Vissa ordspråk råder också en att arbeta: ”Arbete är livets krydda”, ”Arbete ger bröd, lättja ger nöd” och ”Lata armar gör tomma tarmar” (Norstedts Ordspråksbok 1996, 576 f.)

Bland landsbygdsbefolkningen uppskattas högt det kroppsliga arbetet. I agrarsamhället har det ju varit självklart att man måste slita för sitt levebröd. På sommaren sysselsatte lantbruket människor. På vintern hade man tid att syssla med skogs- och inomhusarbeten. (Huuhtanen m.fl. 1980, 72 f.) I *Populärmusik från Vittula* får läsaren en klar bild av människornas ihärdighet vilket visas i textprov (96):

(96) Men *merparten av musklerna* var väl ändå, precis som hos farsan, *resultatet av hårt kroppsarbete ända sedan trettonårsåldern*. De hade alla börjat *i skogen* då. *Huggit och slitit under vintrarna* för att fylla ackordet. Därefter *flottningen* när våren kom, och så *höbärgning* och *myrslåtter* och *dikningsprojekt* för att få några kronor i statsbidrag, och sedan på sin lediga tid hade de yxat ihop en kåk åt sig själva och stått och handsågat brädor hela natten. Det var *ett slit som gjort dem sega* som smidesjärn från Kengis. (NM 2001, 106.)

Det hårda arbetet som man börjat med redan som trettonåring har gett en muskler och seghet. På fritiden ligger man inte heller på sofflocket utan gör ett och annat hemma.

Byggandet är en lidelsefull verksamhet hos några tornedalingar. Detta illustreras i (97) nedan:

(97) En lika pervers grupp är *de tornedalska husbyggarna*. Undanglidande karlar, frånvarande i konversationen, rastlösa, otåliga med flackande blickar. Bara *när de får hammaren i näven blir de som vanliga människor*, då kan de till och med säga vänliga saker till frun med mungiporna fulla av spik. Helvete *vad en karl hinner bygga* under en livstid! *Pörte och ladugård*, klappat och klart! *Bastu och skithus*, upp i ett kick! *Vedbod och lador*, slammer och bank! *Förråd, magasin*, hej vad det går! Och sedan *garage och hundkoja och cykelbod och lekstuga* till småungarna. (NM 2001, 201 f.)

Det tycks vara typiskt för män som är vana vid kroppsarbete att de hela tiden håller på med någonting. När de får visa sin skicklighet i att bygga är de nöjda. Däremot använder de inte sin tid till att konversera.

Det är inte bara karlar som arbetar hårt. Det gör också kvinnor och för det får de beröm av män åtminstone när dessa är i berusat tillstånd (se (98) nedan):

(98) Sedan *skålade* man igen. Inte minst *för kvinnofolket* i släkten och deras bedrifter inom *handmjölkning, smörkärning, bärplockning, vävning, rieskabakning och höräfsning* som orsakat liknande oslagbara rekord inom kvinnoosysslornas område. (NM 2001, 112 f.)

Karlarna är stolta över sina duktiga kvinnor. De skålar för dessa. Uppskattningen av kvinnoysslor berättar om karlarnas varma känslor för sina kvinnor.

När Niilas farmor dör beskriver författaren hur den avlidna blir hyllad av sina närmaste på begravningen (jfr (99) nedan):

(99) *Hyllningstalen vid båren blev många och utförliga. Man vittnade om hur den hädangångna arbetat i sitt anletes svett, i bön och försakelse. Hon hade lyft och burit, burit och lyft. matat kossor och ungar, krattat hö värre än tre hästdragna stålräfsare, vävt femhundra meter trasmattor, plockat tretusen hinkar bär, vevat upp fyrtiotusen vattenspannar ur gårdsbrunnen, huggit ved motsvarande åtminstone ett rejält kalhygge i Käymjärvitrakten, tvättat ett Jupukkaberg av smutskläder, rullat skittunnor från utedasset utan att någonsin beklaga sig och grävt potatis så det smattrat som en finsk kulspruta i plåthinken. För att nu bara nämna något.*

De sista åren sedan hon blivit sängliggande hade hon läst bibeln från pärm till pärm aderton gånger, ... (NM 2001, 60.)

Mängden uppräknade kroppsarbeten är verkligen aktningvärd. Den sista tiden farmor inte längre kan delta i olika uppgifter läser hon igenom Bibeln nästan tjugo gånger. Å andra sidan känns det som om en del av hyllningen var överord.

4.2.2 Lokala värden

Som mål för den gamla uppfostringen har det enligt Virtanen (1988, 112) varit att vänja ett tämligen litet barn vid att arbeta. (Virtanens undersökning gäller visserligen Finland men tornedalingarnas uppfostringsmål tycks vara likadana.) En idealpojke ska växa upp till en ihärdig arbetskarl.

Mattis far ringaktar sonens gitarrspel. Han uppskattar kroppsarbete och försöker utveckla sonens muskler för han tycker att denne är för flickaktig. Detta illustreras i textprovet nedan:

(100) *Gittarplinkandet stod i varje fall inte högt i kurs. Däremot satte han mig gärna att såga ved med den slöaste såg han kunde finna för att stärka mina överkroppsmuskler. [---] Han stod där utan att säga något medan jag sågade och svettades. Till sist sträckte han fram näven och mätte mina överarmar mellan tummen och pekfingret, och tänkte att jag borde blivit en flicka. (NM 2001, 105 f.)*

I Niemis ungdom har de vuxna säkert inställt sig underskattande till musik som hobby. Detta går fram också i Niemis ungdomsroman *Blodsugarna* (2003, 96): ”På sextioalet hade pappa köpt en av Pajalas första elgitarrer, men alla hade varnat honom för att det skulle gå illa, precis som det gjort för en massa andra i vår släkt som hade börjat leka och svamla och slösat bort sina liv till ingen nytta.”.

Virtanen (1988, 93) konstaterar att de äldre människorna i byn hyste misstro mot skolan ännu för ett halvt sekel sedan. De troende ansåg att barnen där skulle lära sig jordiska saker. De icke-troende var rädda för att barnen i skolan skulle bli lata.

De äldre människorna i romanen tycker att det man gör ska vara till nytta. För mycket fritid är av ondo och leder lätt till allt onödigt och skadligt (jfr (101) nedan):

(101) *Vårt rockspelande var något annat. Till någon nytta var det definitivt inte. Ingen såg något värde i det, inte ens vi själva. [---] Gamlingarna såg det som tecken på bortskämdhet och för mycket fritid, den moderna tidens överflöd och slöseri. Så här blev det när ungdomar inte sattes i arbete. (NM 2001, 203.)*

De gamlas åsikt innebär vissa visdomens ord; om man tänker t.ex. på ungdomen i städerna så är det många ungdomar som i brist på vettig sysselsättning vandaliserar på olika sätt; med att klottra väggar, slå sönder fönster eller vansinnesköra utan körkort och med alkohol i blodet.

Att läsa böcker anses också farligt. Mattis far varnar sonen för att inte läsa eller bli olyckligt förälskad. Man ska inte heller börja fundera på livets mening och religionen. Några släktingar har ju blivit inlagda på mentalsjukhus på grund av psykiska störningar. För faktorer som stör den mentala hälsan varnas i (102), (103) och (104):

- (102) *Det farligaste, det han mest av allt ville varna för, den enskilda faktor som sänt hela kompanier av unga stackare in i dårskapens dimmor, var dock bokläsningen. [---] Sinnessjukhusen var överfyllda av folk som läst för mycket.* (NM 2001, 177.)
- (103) Sedan började han räkna upp *släktens sinnesdårar*. Några hade jag redan träffat, en satt på Gällivarepsyket och en annan i Piteå. *På läkarspråk hette det schizofreni och antogs följa släktledet*. Sjukdomen bröt ut i artonårsåldern och hade *bestämda orsaker*. *Olycklig förälskelse var en ...* (NM 2001, 176.)
- (104) Särskilt viktigt var det att inte börja grubbla över religionen. *Gud och döden och livets mening var alla livsfarliga områden för ett ungt och sårbart psyke...* (NM 2001, 177.)

Det som sägs i textavsnitten ovan stämmer till en viss grad; särskilt mottagliga människor kan uppleva t.ex. händelser i någon roman så starkt att deras mentala hälsa är i fara. Religionens inflytande kan vara ännu större. Det finns ju patienter som hamnat in på sjukhus av dessa orsaker för att inte ens tala om olycklig kärlek.

Undersökningar om könsrollsfördomar bland barn och ungdomar i Norge visar att den traditionella arbetsfördelningen har ett starkt grepp i samhället. Frågorna om vilka aktiviteter som passar för de två könen ger klara svar; t.ex. hushållsarbeten, barna- och sjukvård passar för kvinnor – mekaniska, tekniska, ekonomiska och politiska aktiviteter passar för män. Undersökningsresultaten berättar också att slagsmål, bruk av kraftuttryck, läsning av detektivromaner och tuffa filmer passar för pojkar medan kärleksfilmer, personalier, kyrkobesök och aftonbön är passande för flickor. (Holter 1974, 25.)

Det värsta för en pojke har varit att delta i kvinnogöra (Virtanen 1988, 113). Tadelningen i kvinnliga och manliga arbeten är mycket skarp också bland tornedalingar. En kvinna kan nog delta i manliga arbeten men tvärtom går det inte om man inte vill bli kallad *knapsu*.

- (105) ...om *vårt rockspelande* kunde anses som *knapsu*. Ordet är tornedalsfinskt och betyder *kärringaktigt*, alltså något som bara kvinnor håller på med. (NM 2001, 203.)

- (106) Det var omanligt att *sjunga*. *Knapsu*. Så vi teg. (NM 2001, 49.)
- (107) *Vissa sysslor är i grunden knapsu och ska alltså undvikas av män*. Dit hör gardinbyte, stickning, mattvävning, handmjölkning, blomvattning och liknande. (NM 2001, 203.)

Som textproven (105), (106) och (107) ovan visar är det ganska många saker som en pojke måste undvika för att inte bli kallad *knapsu*; det råder inget som helst tvivel om några sysslor. Andra sysslor, t.ex. att spela rock är däremot inte så självklara att veta om de är *knapsu* eller inte.

Enligt Holter (1974, 72) tycks skolan ändå utjämna könsroller. Med tanke på detta kan man väl dra den slutsatsen att ju mera utbildning en man har desto mera deltar han i hushållsarbeten.

Välfärden har fört med sig vissa nymodigheter med vilka gränsdragningen mellan kvinnliga och manliga arbeten numera är svårare. Detta illustreras i det följande:

- (108) Men så kom *välfärden*. [---] *Motorer är till exempel manliga*. *Bränsle drivna motorer är mer manliga än elektriska*. Bilar, snöskotrar och motorsågar är alltså inte *knapsu*.
- Men kan en karl sy på en symaskin? Vispa grädde med en elvisp? Mjölka korna med mjölkmaskin? Plocka ur diskmaskinen? Kan en riktig karl dammsuga sin bil med äran i behåll?*
- Ännu besvärligare är det med andra nymodigheter. *Är det till exempel knapsu att äta lättmargarin? Ha kupévärmare? Köpa hårgelé? Meditera? Simma med cyklopöga? Använda plåster? Lägga hundskit i plastpåse?* (NM 2001, 203 f.)

Av nymodigheter tycks de högljudda och illaluktande maskinerna vara manligare än de tysta och luktfria. Hälsoverkande produkter är en aning tvivelaktiga.

En del av arbeten är fortfarande självklart manliga. På dessa arbeten kan karlarna visa prov på sin fysiska styrka (jfr (109) nedan):

- (109) Andra sysslor är lika definitivt *manliga* såsom *trädfällning, älgjakt, knuttimring, flottning* och *dansbaneslagsmål* (NM 2001, 203).

Släktens rykte är viktigt när man kommer i kontakt med representanter av en annan släkt.

- (110) Därefter kom samtalet in på *våran släkts* rent otroliga *förmåga till hårt fysiskt arbete* som var omtalad på båda sidor om gränsen NM 2001, 110).

- (111) För så var det nu en gång för alla med *våran släkt att maken till starka, uthålliga, envisa, tålmodiga* och framför allt *blygsamma arbetskarlar väl aldrig skådats inom hela det finsktalande området* (NM 2001, 112).

- (112) Karlarna prisade dessutom sin klokhet i att välja *hustrur från Finland* eftersom dessa var *sega* som vidjor, *tåliga* som renar och *vackra* som björkstammar vid blånande sjöar, och dessutom *hade stora arslen som ofta och med lätthet födde välskapta ungar* (NM 2001, 113).

När det gäller ihärdighet och seghet betonas dessa egenskaper gärna (se (110) och (111) ovan). Karlarna kan också skryta med hustruns utseende och ändamålsenliga kroppsbyggnad för att lätt kunna föda barn (jfr (112) ovan).

Enligt Helve (2002, 70) är en flaska brännvin på veckoslutet en tradition inom arbetarkulturen. Turunen (1999, 169) berättar om kappsupningen som är en egendomlig hobby på kvällsjudningar. Den slutar i allmänhet först när den ena tävlaren slocknar. Det är fråga om en allvarlig sak för det gäller den drickandes ära. I *Populärmusik från Vittula* är det både sprit- och bastutålighet som uppskattas högt.

- (113) Sedan började de skryta över *våran släkts oerhörda sprittålighet* vilket därefter grundligt bevisades i flera målande berättelser och episoder. När ämnet var uttömt, vilket det inte var förrän efter en lång stund, kom samtalet in på *våran släkts ofattbara bastutålighet* vilket bevisades lika grundligt som det föregående. (NM 2001, 109.)

Med historier om kappbastubadanden och -supningar försöker olika släkter bevisa sin överlägsenhet i samband med bröllopfesten vilket berättas i (113):

Av gammalt har hämndlusten varit särskilt livskraftig i samhällen där de juridiska förhållandena inte är organiserade. Den primitiva rättsåskådningen söker alltid någon som bär ansvaret för det som hänt. (Virtanen 1988, 237.) Hos tornedalingar syns detta primitiva drag leva kvar. Gamla oenigheter mellan olika släkter kan inte förlätas utan de går i arv från far till son (se (114) nedan):

(114) Det finns två släkter i kommunen som gjort oss mycket illa, och som du i all framtid måste hata. I det ena fallet bottnar det i en menedsrättegång 1929, i det andra gäller det några myrslåtterrättigheter som en granne lurade till sig av din farmors far 1902, och båda dessa oförrätter skall hämnas med alla medel så snart du får möjlighet, ända tills dom djävlarerna erkänt och betalat, och dessutom bett om ursäkt på sina bara knän. (NM 2001, 173.)

Det är förvånande att medlemmar av en släkt fortfarande hyser agg mot medlemmar av en annan släkt för flera årtionden gamla saker fast de berörda parterna själva för länge sedan har dött.

Befolkningen uppe i Norrland bor långt borta från det civiliserade folket. Den omgivande naturen är karg men samtidigt vacker. Trakten är fattig på allt man har i södra Sverige. Det man har i Tornedalen är ingenting att skryta över. Dessa saker får tornedalingar att känna sig sämre (jfr (115)):

(115) *Vi var annorlunda, en aning underlägsna, en aning obildade, en aning fattiga i anden. Vi hade inte rådjur eller igelkottar eller näktergalar. Vi hade inga kändisar. Vi hade inga bergochdalbanor, inga trafikljus, inga slott och herresäten. Vi hade bara oändliga mängder med mygg, tornedalsfinska svordomar och kommunister.* (NM 2001, 49.)

Klagandet över bristande omständigheter har en ironisk ton; fast näktergalar och trafikljus fattas har tornedalingar ändå gott om någonting, nämligen mygg, svordomar på tornedalsfinska och kommunister.

4.2.3 Fester

Mikael Niemi berättar om olika familjefester i sin roman. Niilas farmor dör och vi får vara med i *ulosveisu* vilket skildras i (116) och (117) nedan:

(116) En kulen vårdag lämnade Niilas farmor det jordiska (NM 2001, 59).

(117) Man kallade till *ulosveisu* för de närmaste *samma dag som dödsfallet*. Sönerna baxade runt hennes kista genom pörtets alla rum med fotändan före och locket öppet för att låta henne ta avsked av hemmet, man sjöng psalmer, drack kaffe och körde slutligen iväg stoftet till bårhusets frysack. (NM 2001, 59.)

Ulosveisu tycks vara en vacker sed; den avlidna människan får för sista gången besöka alla sina gamla och kära rum buren av sina släktingar.

Enligt Virtanen (1988, 134) samlar begravningsritualen ihop den avlidnas närmaste krets, ofta både släktingarna och byfolket. Niilas släkt är stor och bor runt hela världen. Alla släktingar kommer till begravningen.

(118) Och alla kom de till begravningen. Sedan var det barnbarn och barnbarnsbarn, *uppvuxna i hela världen*, förunderligt finklädde varelser som pratade alla tänkbara dialekter. (NM 2001, 50.)

Som textprov (118) visar deltar hela släkten i flera generationer i begravningen. Släktingarna är fint klädda och talar olika språk.

Efter farmoderns jordfästning får läsaren delta i ett intressant arvskifte. Farmodern har efterlämnat ett mycket komplicerat testamente innehållande talrika ändringar och tillägg (jfr (119) nedan):

(119) Några av släktingarna hade gjorts arvlösa vid ett flertal tillfällen vilket sedan återtagits i olika omgångar. Andra skulle få ärva på vissa bestämda villkor, som att dessa i släktens närvaro högt bekände sin levande tro eller avsåg sig

spriddjävulen eller bad de församlade plus Jesus Kristus om ursäkt för ett antal noggrant beskrivna synder som inträffat under årens lopp. Hela texten var bevittnad och undertecknad i flera omgångar, utom tyvärr det viktiga lösbladet. Dessutom var allt skrivet på tornedalsfinska. (NM 2001, 65 f.)

Farmor har gjort sitt ursprungliga testamente redan för länge sedan. Därefter har hon gjort många förändringar på grund av sina släktingars förehavanden. Som gammal laestadian har hon velat att hennes arvingar bekänner sin tro och lever ett oförtviviligt liv.

Arvskiftesförrättningar är inte alltid så behagliga. Arvingarna visar ganska ofta sin girighet och nedrighet vilket brukar leda till oenigheter mellan syskonen. Ibland kan det uppstå en brytning för livet mellan dem.

(120) Jag undviker att beskriva *käftsmällarna*, *klösningarna*, *näsblodet*, *löständerna* som virvlade, brillorna som knäcktes eller de lömska *sparkarna* och *strypgreppen*. Jag vägrar räkna upp *tillhyggen* som stekpanna, pinnstol, gummistövel, sopskyffel, hundens matskål och finsk familjebibel. Jag hoppar över alla *hädiska uttryck*, alla *svordomar* ur framför allt den outtömliga tornedalsfinskan liksom *alla nedsättande anklagelser* om dumhet, fulhet, fetma, inavel, senilitet, sinnessjukdom eller avvikande sexualitet som utväxlades i affekterade tonlägen.

Jag säger bara att *det var Gehenna*. (NM 2001, 69.)

Eftersom antalet arvingar efter farmor är tämligen stort och bland släktingar finns representanter för både gammeltroende och muslimer samt juder och baptister kan färgstarka arvstvister inte undvikas vilket textprov (120) ovan beskriver. Arvskiftet börjar likna masslagsmål.

Enligt Virtanen (1988, 132) är bröllopet ju den största festen i bondsamhället. Sommaren är en populär tidpunkt för bröllop eftersom festligheter kan ordnas ute i det fria för antalet bröllopgäster är ofta så stort att alla inte ryms i pörtet.

(121) Bröllopet hölls mitt i sommaren under semestern, och föräldrapörtet fylldes av släktingar (NM 2001, 106).

Mattis yngste farbror gifter sig och det blir ett stort bröllop med många släktingar (se (121) ovan).

Sup och mat är tecken på förbund och vänskap (Turunen 1999, 159). När vardagen blir fest, blir också maten och drycker annorlunda. Serveringen börjades vanligtvis med kalla rätter, senare med smörgåsar. Efter dessa följde rikligt med varma rätter, såsom köttsoppa som särskilt i norr var en självklar festrätt. (Talve 1990, 154 f.)

(122) Måltiden började med *hårdbrådmackor och lax*. [---] Sedan kom *köttsoppsgrytan* på bordet, ångande som om den brann med mörra renköttbitar som smekte gommen, gyllene rovor, kryddsöta morötter och smörgul mandelpotatis i tärningar i en mustig buljong som smakade svett och skogsmarker ... [---] Tanterna sprang runt med *rieskafaten*, fyllda av nygräddade brödkakor... (NM 2001, 107.)

(123) Tanterna kom nu in med jättefat med berg av hembakta läckerheter. Där var vetebullar lena som flickkinder, frasiga vita kangoskakor, saftiga smörbakelser, krispiga kringlor, äggmilda sockerkakor, flottyrkokta ringar, rulltårtor med himmelsk åkerbärsfyllning för att bara nämna något. (NM 2001, 110.)

På farbror Villes bröllop äter och dricker man också rikligare och bättre. Det finns flera rätter och gott om efterrätter också som man ser i (122) och (123) ovan.

I den finska bröllopsstraditionen har skålandet för brudparet spelat en betydlig, symbolisk roll. Bröllopgästerna har traditionellt väntat på hederligt ordnade dryckesceremonier för sprit intogs inte för berusningens skull utan för att framhäva själva ceremonin. (Turunen 1999, 146.)

(124) Nu var rätta tidpunkten för *första snapsen*. [---] Brudgummen gav sina bröder syndernas förlåtelse varpå alla lutade sig bakåt och slungade den kalla sprutspetsen djupt ner i strupens köthål. Ett sus genomför församlingen och den pratgladaste av karlarna sa amen. Tanten med flaskan stultade runt ett andra varv. [---] *Karlarna snapsade andra varvet och fruarna också*, utom de som skulle köra bil.

[---] Och *äntligen började karlarna samtala*. För första gången på hela dagen inleddes något som liknade en konversation. Det var väl *spritens som smält tjälens i tungan*, ... (NM 2001, 108 f.)

- (125) Alla var fulla och trampade snett och tog stöd mot väggarna. [---] Farsan ropade åt mig att hänga med, för nu skulle bastuhjälten koras. (NM 2001, 117.)

På bröllopet som Niemi beskriver i sin roman tycks det vara bra att ta snapsar – nu börjar de tystlåtna karlarna äntligen diskutera med varandra. Spritserveringen är tämligen riklig eftersom manliga bröllopgäster tydligt blir alkoholpåverkade och vill tävla i vem som är en verklig bastuhjälte. Detta illustreras i (124) och (125) ovan.

Enligt Talve (1990, 231) har vanan att fira födelsedagar när man fyller jämna år blivit vanlig först på 1900-talet. I *Populärmusik från Vittula* får läsaren vara med i Mattis farfars sjuttioårsjubileum:

- (126) Intet ont anande såg han hur festförberedelserna drog igång. Veckan innan fylldes pöretet av *släktingar* som *skurade* ...[---] och flyttade om i skåp och lådor tills *allt var på fel plats och omöjligt att hitta*. (NM 2001, 217 f.)

- (127) Pöretet såg *onaturligt pryddigt* ut. Farfar satt i gungstolen, hans rynkiga hals skavde mot den styvknäppta skjortkragen och han fingrade nervöst på slipsen. *Allt var konstgjort och stelt som det ska vara på högtidsdagar*. (NM 2001, 218.)

Mattis farfar fyller 70 år och släkten vill ordna ett födelsedagskalas. Först blir det en ordentlig storstädning som gamlingen inte alls gillar (jfr (126) ovan). När själva festdagen är inne är allt i ordning och onaturligt snyggt (se (127)).

Släktingar och grannar, hembygdsföreningen och jaktlaget kommer och gratulerar. Man dricker kaffe med smörgås och tårta. Mattis far serverar konjaken. Farfar får blommor, pryddigt textade kort och onödiga presenter.

- (128) Farfar sa på svenska att det var ett överdåd, ett överdåd, vilket var en bra sammanfattning för *dyra konstigheter som man inte behövde. Ingen hade tordats ge verkligt nödvändiga saker som en klyvyxa* eller ett nytt avgassystem till bilen eftersom det kunde uppfattas som att man misskötte sina dagliga göromål. (NM 2001, 220.)

Som textprov (128) visar får farfar fina varor i födelsedagsgåva. Han är inte nöjd med sådana onödiga saker. Som praktisk människa är han besviken på att han inte får saker som han faktiskt behöver, såsom t.ex. en yxa.

När största delen av gästerna har gått och kvar sitter bara jaktlaget, ett par grannar och farfars söner blir stämningen avsevärt friare. Kvinnorna vet redan på förhand vad som ska komma och de går hem. Nu börjar en verklig backanal:

- (129) *Detta var lyckan. Lyckan att supa. Att bli full. Att få dricka sig blind och döv i vänners sällskap utan gnatiga kommentarer. Att få hålla i sig så pitten styvnade och tungan fladdrade som en vimpel i munnen. Att tömma flaskan och genast få en ny på bordet, att slippa snåla och mäta med linjal, att slippa betala, att slippa sitta pank och halvnykter på en snobbig krog och undra vart kompisarna tog vägen.* (NM 2001, 224.)
- (130) *Även storasyrran lämnade sällskapet för att inte bli könsobjekt, så jag fick ta över efter henne och börja diska kaffekoppar. En del av gubbarna blev då på illmarigt humör och kallade mig knapsu och undrade varför jag hade så små tissar. Jag bad dem lukta på skit och fitta.* (NM 2001, 224.)
- (131) *Jägarna hade nu nått det hjärtliga stadiet. Man började berätta och skryta och dra porrhistorier på både finska och svenska.* (NM 2001, 224.)
- (132) *Runtom i pörtet sänkte sig nu lugnet. I raden på golvet låg karlarna i samma ställning som jag lagt dem, inbäddade i drömlös fyllekoma.* (NM 2001, 233.)

Såsom textavsnitten (129), (130), (131) och (132) illustrerar blir det en ordentlig fest bland karlarna efter att kvinnorna har gått hem. Karlarna dricker allt drickbart som finns i huset och

blir fräcka i munnen. Njutningen är stor – stor är också berusningen. Karlarnas sprittålighet är överraskande stor eftersom de inte får någon allvarlig alkoholförgiftning. Detta är ett bevis på att deras kroppar är vana vid storkonsumtion av alkohol.

4.2.4 Det övernaturliga

Med televisionen har människorna blivit andligt fattigare. Förr i tiden brukade man sitta i pörtet i kvällsmörkret och samtala livligt om religiösa frågor. Mest talade man ändå om trollkarlars och trollkvinnors bedrifter, om björn- och vilddjursjakt, om spöken, gengångare, andar, rån, vittror och dylikt. Av övernaturliga väsen hade äldre människor ofta egna erfarenheter. (Tornedalica 10/1970, 104, 126.)

I Tornedalica (10/1970, 104 ff, 110 f.) berättas det att det finns två slags trollkarlar; godsinnade som försöker hjälpa sina medmänniskor med trollkonster och illvilliga som använder trollerier för egen vinning. Många trollkarlar nämns vid namnet: t.ex. Palkkio eller Palkkio-Pissi i Jokkmokks socken, Saitta-Jaako eller Noita-Jaako i Saittajärvi, Knarppu i Nattavaara och Nietsakka i Gellevere socken. Den sistnämnde lär ha haft en trollkarls ögon; bruna och små, därtill har han varit illa klädd. Om det avvikande utseendet och egendomliga kläder är ett bevis på den ifrågasatt personens häxeri är Ryssi-Jussi en typisk trollvarelse (jfr (62) s.34 ovan).

I Pajalatrakten har det berättats mycket om Kiekkis djävlar, ”Kiekin pirut”: Om Kiekki har antecknats att han var ”en kringvandrande rysk trollkarl” och att han ”hade förtrollat på ryska och satt ryska andar i farten” (Tornedalica 10/1970, 109 f.). I *Populärmusik från Vittula* berättas det också om män som anses ha trollkrafter (se (131) och (132) nedan):

(131) En av medfångarna var *en lappgubbe från Kolahalvön*. [---] På en blandning av skoltsamiska, finska och *ryska* frammumlades *berättelser om gåtfulla krafter och händelser*. (NM 2001, 96.)

(132) Fågelskrämman *trampade runt under långa turnéer mellan skogsbyarna* på en damcykel med en resväska av hårdpapp på pakethållaren. Han klampade in i köken som en myndighetsperson och *fyllde köksborden med skosnören*,

dragkedjor, hårvatten, knappar, tygnäsdukar, rakblad, trådrullar och råttfällor.
(NM 2001, 95.)

Förmodligen har Mikael Niemi hört berättas om Kiekki och hans djävlar eftersom en av Ryssi-Jussis medfångar i Sibirien är en lappgubbe som kan ryska. Ryssi-Jussi själv vandrar från hus till hus och säljer ett och annat. Han lever ensam och ser ganska skrämmande ut (jfr också (62) ovan, s.33).

I ett program på TV1 ("Minun uskoni: Shamaani Oiva Arvola", 11.04.2004) berättades följande: Innan kristendomen kom till Lappland dyrkade samerna sejtar, starka andar som verkade mitt ute i naturen. I den hedniska dyrkan assisterade schamanerna, nåjder och botare. De ersatte vår tids läkare och distriktssköterskor. Det finns likheter mellan kristendomen och naturreligionen. Båda religionerna har sina egna symboler; den ena kors, den andra magiska föremål, liksom trolltrummor och trollpåsar som var av läder och innehöll hår, naglar, tänder och kanske ormskinn. En viss treenighet råder inom båda två. Skillnaden framträder i dyrkan av former och riter.

I Lappland tycks olika ideologier leva i en överraskande harmoni; en entusiastisk kommunist kan anse att Jesus Kristus bor i hjärtat av var och en. Guds närvaro kommer fram i form av att man har tillräckligt med mildhet och godhet för att orka hjälpa sina medmänniskor. Fast dagens samer är kristna hör schamanismen fortfarande till Lappland. ("Minun uskoni: Shamaani Oiva Arvola", 11.04.2004.) Ännu på 1900-talet har vidskepelsen haft livskraft och människor har respekterat osynliga aktörer i tillvaron. Man har också kunnat skönja en kamp mellan den nye Guden och samefolkets gamla gudar. (Tornedalica 6/1968, 8)

Ännu i dag finns det människor med schamanegenskaper; blodsättare, siare och fjärrskådare. ("Minun uskoni: Shamaani Oiva Arvola", 11.04.2004) För Mikael Niemi är dessa egenskaper bekanta. I *Kyrkdjävulen* (2002, 113) samtalar huvudpersonen och berättaren Matti med sin faster Berta. Denna säger till sin brorson: "Vi har det i släkten. Din farfars far kunde bota folk bara genom att lägga händerna på dem. Och hans mamma visste alltid när någon skulle dö."

I *Populärmusik från Vittula* är det Ryssi-Jussi som på förhand tycks ha vetat att Matti och Niila skulle komma till honom (jfr (133) nedan):

- (133) Han pekade mot bordet där två rykande *kaffekoppar redan stod framdukade. Han måste ha känt på sig att vi närmat oss.* (NM 2001, 100.)

Ryssi-Jussi har dukat bordet med kaffekoppar och hållt också i kaffet innan Matti och Niila ens har stigit in.

Arvola (TV1 11.04.2004) talar i intervjun att döden är befriare. Energin som befrias genom döden fortsätter sin existens i någon annan form. Om förflyttning av energi är det också fråga om i följande textprov (134) och (135):

- (134) - *När jag dör, rosblade gamlingen, bär du ut mig i snödrivan. Vänta tills jag blivit stelfrusen, det går nog ganska fort, vänta tills jag är stel och hård. Då bryter du av mitt vänstra lillfinger. Där har jag samlat kraften. Bryt loss fingret och svälj det innan vakterna ser dig.* (NM 2001, 96 f.)

- (135) Kort därefter dog gubben, så mager att han skramlade när Jussi ruskade på honom. Jussi följde då anvisningarna och ställde ut gubben i den Sibiriska frysboxen. Med en snärt *bröt han av det smutsiga lillfingret vid leden, stoppade det raskt i munnen och svalde det helt. Och aldrig mer blev han densamme.* (NM 2001, 97.)

Parallell med Arvolas tankar är ju episoden i Sibirien när Ryssi-Jussis gamle fångkamrat känner sig snart dö. Före sin död vill han ändå flytta sin kraft över till Jussi.

Förr i tiden när familjemedlemmar, både vuxna och barn, samlades i pörtet i skymningen berättades det mycket spökhistorier och historier om avlidna och deras gengångare. Barn och också vuxna var mycket rädda för spöken och gengångare efter mörkrets inbrott. (Tornedalica nr 10 1970, 134.) Särskilt de mottagligaste människorna påstår sig höra och se andeväsen. Så här är det också i *Populärmusik från Vittula*. Detta skildras i (136) nedan:

- (136) *Farmodern hade börjat spöka. Drygt tre år efter sitt frånfalle hade hon återvänt till sitt gamla hem. Trots att hon begravts under laestadianska hedersbetygelser hade hon inte fått frid. Det underliga var att enbart Niila tycktes lägga märke till henne.* (NM 2001, 92f.)

De andra familjemedlemmarna hemma hos Niila märker ingenting men den avlidna farmodern har börjat spöka för Niila i sitt gamla hem. En orsak till dessa syner kan vara puberteten som bryter ut. Den spirande sexualiteten kan förorsaka skuld känslor för en ung människa som vuxit upp i en trångt religiös miljö. Niilas möten med vålnaden har börjat vara sexualbetonade och hotande. Han har också börjat uppleva starka hallucinationer (NM 2001, 93). Niila är verkligen rädd för gengångaren. Hemma kan han inte tala om sina syner men till all lycka har han en så bra kompis som Matti för vilken han kan berätta.

5 BESKRIVNING AV HUVUDPERSONENS UPPVÄXTÅR

5.1 Barndom

Enligt Allardt (1985, 59) baserar sig socialisationen på att man tillägnar sig beteendenormer som råder i samhället. Den primära socialisationen är förknippad med att vara människa och lära sig förstå och tala sitt modersmål vilket i allmänhet sker hemma. Den sekundära socialisationen betyder däremot inläring av särskilda färdigheter. Detta äger rum först och främst i skolorna.

Eskola (1984, 257) tycker att barndomsåren är den mest avgörande perioden inom socialisationsprocessen. Föräldrarna och hemmet är förstås viktigast för småbarn men redan i lekåldern trivs barnen med jämnåriga kamrater. När barnen blir äldre växer kamraternas, skolans och massmediernas betydelse.

Ännu för ett halvt sekel sedan levde föräldrarna sitt liv och barnen sitt. Föräldrarna brukade inte leka med barnen. Livet var mycket hemcentrerat. Barnen var ute och lekte med varandra. Under mattiden borde de nog vara hemma. (Eilispäivän Suomi 2003, 128.)

I *Populärmusik från Vittula* får läsaren bekanta sig med romanens huvudperson och berättare, Matti, när denne är femårig. Mattis hem tycks ligga i 1960-talets trygga miljö med egnahemshus och hemmamammor. Barnen kan undersöka omgivningen på egen hand. Det gör Matti också i följande textavsnitt:

- (136) Det var *i början på sextiotalet* som vårt kvarter i Pajala asfalterades. *Jag var fem år...* (NM 2001, 11.)
- (137) *Hemmafruarna* tänkte bävande bakom sina hemsydda gardiner på hur bra man fått det. Man hade *en hel villa* för sig själv och sin avkomma. (NM 2001, 12.)
- (138) När maskinerna slutligen dragit bort började jag göra små, försiktiga *promenader i grannskapet*. *För varje steg växte världen*. (NM 2001, 14.)

Den svenska välfärden syns i form av förbättring av byvägar också i norra Sverige. Hemmafruarna tycks vara lyckliga över att ha en egen villa. Barnen tillfredsställer sin naturliga nyfikenhet genom att bekanta sig med omgivningen.

Ännu på 60-talet är det barnen som leker med varandra – de vuxna blandar sig inte i barnens lek. De vuxna har händerna fulla med arbete och man får ju ingen nytta av att leka.

- (139) Hursomhelst började vi *kasta snöboll på dem*. Mest *för att de skulle se oss som karlar*, tror jag. [---] Vid det här laget kände vi oss som Vittulajänkkäs vinterkrigare, två ärrade veteraner på stridsuppdrag på en främmande kontinent. Det kittlade i oss av förväntan. Striderna förde oss allt närmare njutningar som vi ännu bara anade. För varje batalj växte våra tuppkammar. (NM 2001, 53 f.)
- (140) Som pojke i Pajala präglades barndomen av *strykkedjorna*. Det var *via dem* som *maktbalansen reglerades mellan byns killar*. Man drogs in i dem som grabb redan vid fem-sexårsåldern, och lämnade dem vid fjorton-femton. (NM 2001, 54.)

Småpojkar brukar reta litet äldre flickor för att väcka deras intresse. Det råder också en viss rädslans balans i byn; småpojken mobbar inte varandra för att inte bli offer för strykkedjor. Detta illustreras i textproven (139) och (140) ovan.

I förpuberteten blir vännernas betydelse mycket viktig. Flickorna brukar ha ett par goda vänner, pojkarna däremot bildar gäng. (Fenwick & Smith 1994, 29.)

- (141) Som kille i ett av de barnrikaste kvarteren blev man van vid gängutmaningar. Då var det bara att ställa upp. Det kunde handla om *prestigefyllda landhockeymatcher på byvägen under vinterkvällarna*. Man höll till under det ljusaste området *under en gatlampan*. *Snöklimpar som målstolpar, plogvallarna som sarg, left- eller rajtklubbor* som man köpt på järnhandeln eller lånat av en storebrorsa, *tennisboll eller en skamfilad puck, inga skydd, inga domare* men tio-femton snorungar *med en oerhörd vilja att vinna*. (NM 2001, 187.)
- (142) *När man blev lite äldre blev det tufft att ha luftgevär*. [---]
Luftgevären gjorde grabbgängen både vildare och skränigare. Man drog omkring i horder, svettiga, upphetsade killar med smutsiga byxknän, man pissade i kors, ritade kukar på ladväggar, lärde sig nya svärord och härjade på så gott man kunde. Det var kul att vara tillsammans. Man kände sig stark. Och *när man till sist mötte ett annat gäng*, lika hetsigt och beväpnat, kunde resultatet bara bli ett. *Luftgevärskrig*. (NM 2001, 189 f.)

De yngsta pojkängerna spelar olika spel mot varandra t.ex. fotboll eller hockey (jfr (141)), de äldre däremot har litet farligare aktiviteter, såsom luftgevärskrig (jfr (142)).

5.2 Skolår

Barndomen är inte bara bekymmersfri lek. Som sjuåring börjar barnet sin skolgång och då kommer det att möta vissa realiteter. Erasmie (1977, 74) säger att de som har mest nytta av skolan är de flickor vilkas föräldrar har god utbildning. De hör ju självklart till de högre socialgrupperna. Pojkarna från lägre socialgrupper vilkas föräldrar bara genomgått folkskolan är däremot förlorare.

Det råder vissa kulturella skillnader mellan olika samhällsklasser som avspeglas i förhållanden mellan ungdomar och skolan. Den så kallade Birminghamskolan har undersökt ungdomar som främst härstammar från arbetarfamiljer och som har svårigheter i att anpassa sig till den medelklassiga skolkulturen. Arbetarklasselever tycker att det inte lönar sig att gå i skola; lydnad och strävsamt arbete anses vara för hårda uppoffringar jämfört med den nytta som skolan erbjuder, såsom betyg. (Aittola, Jokinen & Laine 1990, 124-126.)

I vissa avseenden köpte arbetarklassungdomar sig frihet med att avbryta studierna. Därför blev de icke-yrkeskunniga arbetare och fick fortsätta i sina föräldrars fotspår. Här syns närmiljöns starka inverkan. (Heiskanen & Mitchell 1985, 35, Helve 2002, 16.)

I Populärmusik från Vittula får barnet ett visst stämpel redan den första skoldagen och det är inte så lätt att bli av med detta stämpel (se (78) s.41 och (79) s.42 ovan). Upprepade misslyckanden skadar ens självförtroende och detta kan anses vara en orsak till att barn som misslyckas i skolan ofta uppför sig dåligt. (Fenwick & Smith 1994, 231.)

Redan små elever misslyckas i skolan gång på gång. I (143) illustreras Niilas svårigheter:

- (143) Niila öppnade sin skolväska och drog fram *läseboken* om Li och Lo. *Vi hade fått ett stycke i läxa*, och han bläddrade fram stycket med sina vårdslösa pojkfingrar. *Koncentrerad började han ljuda bokstav för bokstav och med oändlig möda binda ihop dem till ord*. Sedan *lessnade* han och *slog samman boken med en smäll*. Därpå, innan jag riktigt hann fatta det, *slungade han den med våldsamt kraft nedför trappan*. Den landade så *pärnhörnet bröts* mot de grova golvbrädorna. (NM 2001, 51-52.)

Niila har svårigheter i att läsa; han försöker segt men anser att uppgiften är för krävande. Han är besviken och arg och riktar sitt hat mot skolboken vilket är ett naturligt och sunt sätt för ett barn att reagera.

När Niemi berättar om en musiklektion får läsaren veta hur de andra eleverna förhåller sig till den som avviker från det allmänt accepterade beteendemönstret. Detta beskrivs i (144) och (145):

- (144) – Varsågod och repetera melodistämman, Mattias, kvittrade damen, och *en flickaktig gossopran* stämde in med klockren röst. *Då vände sig hela klassen om och stirrade på mig och flinade med hemska fnysningar*. Jag ville upplösas till rök. (NM 2001, 48.)

- (145) Men vi killar satt stumma som fiskar, och när frökens radar svepte över oss rörde vi på läpparna, mer än så blev det inte. *Det var omanligt att sjunga.* Knapsu. Så vi teg. (NM 2001, 49.)

Matti är bra på att sjunga men denna egenskap godkänns inte av klasskamraterna. En man sjunger ju inte. Denna läxa lär sig Matti snabbt och i fortsättningen tiger han också.

Mobbning är ett stort problem i skolan. Mobbare använder olika sätt att göra sina offer illa. Mobbning kan förekomma verbalt men också som fysiskt våld. Det finns mobbning redan på lågstadiet men på högstadiet kan mobbning vara en verklig mardröm. Nu är mobbning våldsammare än tidigare särskilt bland pojkarna och mobbarna bildar stora hotande, övermäktiga grupper. (Jarasto & Sinervo 1999, 157.) I *Populärmusik från Vittula* är mobbare i allmänhet stora, frustrerade killar som kommer från arbetarfamiljer och som avreagerar sig på andra elever och t.o.m. några osäkra lärare. De som oftast faller offer för mobbning är på något sätt annorlunda antingen till beteendet eller till utseendet. Fast mobbningen ibland blir rent av livsfarlig som vid Mikael's fall får hackkycklingen ingen hjälp.

- (146) Det var på högstadiet som mobbningen brutit ut på allvar. Pajala Centralskola var den här tiden en hemsk plats att hamna på *om man stack ut på fel sätt.* [---] Kanske var det puberteten. För mycket kåthet, för mycket ångest. (NM 2001, 153 f.)

- (147) En del hade som nöje att *stämpla blåmärken* i korridorernas undanskymda hörn, de körde upp sina benhårda knän mot låret eller skinkan. [---] Ibland bar de *synålar* gömda i handen, och *stack in dem djupt genom kläder och hud* när man passerade. Vanligt var också *slag mot överarmsmusklerna* som *gjorde helvetes ont i timmar efteråt.* (NM 2001, 154.)

- (148) Ett annat av offren var *Mikael*. Även han var *blyg och inåtvänd, oförmögen att slå tillbaka.* Han var annorlunda, det märktes, han trodde innerst inne att han var nåt. Vid ett tillfälle omringade gänget honom i metallslöjden medan läraren var ute. *Med klassens sadist i spetsen, Uffe, började man träna strypgrepp på Mikael.* Uffe klämde långsamt hårdare med snusfingrarna runt den smala halsen

tills killen kväkte som en groda. Klasskompisarna stod och såg på, men ingen protesterade. (NM 2001, 154.)

Mobbarna är verkligen sadistiska och deras offer är totalt hjälplösa. Offren kan inte ens lita på kamraternas hjälp. Fast kamraterna inte mobbas är de ändå rädda för att möjligen bli mobbade om de försvarar hackkycklingar.

5.3 Pubertet och ungdomskultur

Ungdomen är oftast en tid som innebär glädje, sorg och saknad, ensamhet, nyfikenhet och leda, självtillit och osäkerhet. Men först och främst betyder ungdomen att man snabbt förändras. Det sker fysiska, sexuella och intellektuella förändringar inom ramen för de yttre krav för utveckling och omgivning som samhället ställer på sina nya medlemmar. (Conger 1983, 6.)

Det är ofta förvirrande för en ung människa att inom en tämligen kort tid förvandlas så mycket både fysiskt och psykiskt som det sker i puberteten. Denna förvirring kommer fram i romanen i Mattis tankar. Han blir medveten om den utbrytande puberteten genom att märka några psykiska förändringar inom sig själv och förvånar sig över förändringar inom sina jämnåriga kompisar (jfr (149) och (150) nedan):

(149) *Med mellanstadiet kom också puberteten närmare. På rasterna kunde man se vad som väntade. Enstaka par i sjätte klass som höll handen och pussades. Flickor som tjuvrökte bakom knuten. Sminkningen som för varje årskurs blev allt djärvare. Det kändes skrämmande, man förstod det inte riktigt. Skulle man själv bli så där förändrad? Jo, det fanns där inom en, man kände det, ett frö. Det svällde redan, och snart skulle man tappa kontrollen. (NM 2001, 84.)*

(150) *Kutryggiga, rädda småflickor kunde plötsligt växa upp till slanka skönheter med höga kindben. Små fjunlockiga gossar med skrattgropar kunde förvandla till stornästa babianer med utstående hörntänder. En stum Erkheikkikille kunde plötsligt börja tala och utveckla en lågmäld, oemotståndlig charm medan en*

pratglad Pajalatjej kunde försvinna i oförklarliga depressioner och sakta förvandlas till någon man inte längre räknade med. (NM 2001, 88.)

Den sexuella identiteten utgör en viktig del av ungdomars totala identitet. Under en kort tid i ungdomen måste ungdomarna ta itu med en biologisk revolution inom sig själv t.ex. uppväxt i längd och tyngd, hormonella förändringar som leder till ökad könsdrift, ökning av den mentala förmågan osv. Dessa förändringar kan bli en källa till stolthet eller till ångest och förvirring. (Conger 1983, 14 ff.)

På 60-talet fick ungdomar inte någon sexualupplysning i skolorna. Hemma var föräldrarna inte heller färdiga att ge sina barn saklig upplysning. Ofta var de bara de snuskiga historierna som fungerade som upplysning.

I romanen berättas det inte heller någonting om sexualuppfostringen. Därför känns den spirande sexualiteten främmande för Matti och han är förvånad vilket skildras i det följande:

(151) Någonstans i min kropp slogs en strömbrytare om, och resan inleddes på allvar. *Puberteten. Det var på vårterminen i sexan, och det var inget dramatiskt som inträffade, jag blev bara intensivt medveten om en förändring. Det var inte något i kroppen, ännu inga yttre tecken, utan det var i hjärnan. Något hände därinne, någon tog plats i den. En som påminde om mig men ändå var en annan. En lynnighet kom in i mitt liv som jag inte alltid kunde hantera. En otålighet som jag inte själv förstod. Och ett oväntat, ett verkligt överraskande starkt intresse för sex. (NM 2001, 91.)*

Matti märker förändringar i sina tankar; det sexuella börjar intressera honom oerhört mycket. Några yttre tecken syns ännu inte.

De oskyldiga unga tycks också lätt bli föremål för de driftstyrda vuxnas intresse. Både män och kvinnor kan idka sexuella trakasserier mot barn oberoende av barnets kön. Exempel på detta får vi läsa nedan (se (152) och (153)):

(152) *Ryssi-Jussi klev nedför trappan i tofflorna med en vädjande blick.*
– *Hålla lite..., bara känna lite... [---]*

Långsamt *smekte han mig* och blickade mig djupt i ögonen. Han måste märka det. *Han måste se att jag inte ville!* (NM 2001, 101.)

- (153) Gnyende tryckte hon sig intill mig, och det var överkligt att *en kvinna* kunde vara så stark. [---]
Hon smekte mig och skulle just styra in mig, men då brast det, då sprack världen och föll i våta trasor och blev röd och öm, och *hon svor och släppte ner kjolen* och gick snabbt in i köket.
Jag var ännu så ung att det inte kommit sperma. Pirren slokade och kvar fanns det dunkande minnet som när man pissat på ett elstängsel. (NM 2001, 117.)

När Matti och Niila är på besök hos Ryssi-Jussi vill denne fingra och smeka Matti. Ännu värre blir det på farbror Villes bröllop där en vuxen kvinnlig bröllopgäst sexuellt utnyttjar den inte ens trettonårige Matti.

Det är inte lätt att växa upp. Skapandet av identitetsmedvetenhet kan vara en invecklad process. Det finns så många val man har och de kan verka förvirrande. Man vet inte vad man vill med sitt liv, vilka slag av arbeten som är värdefullast och vad familjens roll eller ens egen roll är. Det kan vara svårt för en ung människa att åstadkomma ett klart medvetande om sin egen personliga identitet och hon kan bli som ett skepp utan roder, som ändrar kurs med varje förbiilande våg. (Conger 1983, 12 f.) Ungdomarna tänker ofta på livets mening och hur man kan bli lycklig. De kan vara trötta på livet som känns tråkigt och meningslöst och man vill bara ge upp.

De flesta ungdomar tänker inte i verkligheten ge upp utan sådana känslor är av övergående art. För några ungdomar kan depression bli en dominerande sinnestämning och om ingen bryr sig om en sådan depression kan den i värsta fall resultera i självmord. (Conger 1983, 100 f.) Vanligtvis har de ungdomar som försöker begå självmord en lång rad av störda familjereaktioner bakom sig. (ibid, 102 f.)

Pajalaborna känner sig vara sämre än människorna i Södra Sverige (jfr (82) s.44). Denna uppfattning leder lätt till depression hos känsligare individer särskilt i pubertetsåldern. I *Populärmusik från Vittula* blir läsaren medveten om de ungas depression; Niila är depressiv (se (33) s.22) men depressioner är vanliga också hos flickor (jfr (150) s.71 f.).

Mänskliga relationer mellan flickor och pojkar och olika vänskapsrelationer spelar en avgörande roll i ungdomars psykiska och sociala utveckling. Relationer med både det egna och det motsatta könet under tonåren tjänar som prototyper för relationer senare i vuxenlivet. Ungdomar är beroende av relationer därför att banden till föräldrarna blir lösare när de förvärvar större oberoende. (Conger 1983, 66.)

Ett problem som kommer upp är att man är för blyg eller för rädd att ta kontakt med personen som man tycker om. Niemi skildrar tonåriga ungdomar i sin roman. Om Niila och hans familj har berättats redan tidigare. I familjen tycks allting inte vara i ordning och detta kan vara en förklaring för att Niilas beteende skiljer sig från gruppen i hans relationer till jämnåriga (jfr (35)–(38) s. 23 f.).

Det kan vara mycket viktigt för ungdomar att vara socialt accepterade. De flesta ungdomar bedömer sitt eget värde efter hur andra reagerar på dem och de är beroende av sina vänners bifall och gillande. Om en ung människa inte är populär bland kamraterna kan hon bli ensam. (Conger 1983, 72.)

Grupptricket förorsakar att man börjar använda alkohol och andra njutningsmedel trots att man inte själv vill göra det. Enligt Conger (1983, 80 ff.) kan man ha ett behov av att bli accepterad av kamrater. Orsaken kan också vara uppror mot föräldrarna, flykt från svårigheter, främlingskänsla och emotionella störningar.

Helve (2002, 70) konstaterar att kulturbundenhet syns i användning av berusningsmedel hos de unga. Conger (1983, 83 ff.) betonar föräldrarnas betydelse som rollmodeller för barnen rättar sig i hög grad efter föräldrarnas beteenden och uttalanden. Detta gäller förstås såväl det goda som det onda.

Under fritiden tycks alkoholbruket vara ett naturligt fenomen i arbetarklassens liv; det tunga arbetet kräver också litet tyngre avkoppling. Enligt Holter (1981, 102) är alkohol en nödvändig del av kvällen och ofta av förberedelserna. Det är därför att spriten smakar så gott och alkoholen ger en självtillit och humor. Pajalaungdomar använder snus, dricker och röker (jfr (154) och (155)): De två sistnämnda ovanorna är inte främmande för flickor heller (se (93), (94) s.49 och (149) s.71).

- (154) Det var nu *på mellanstadiet* som en handfull av *grabbarna började snusa*. [---] Ju mer de snusade desto äckligare tyckte tjejerna att de var. Snus mellan tänderna, snusbruna fingertoppar, spottiga kletprillor på väggar och i handfat. *Under lektionstid var snusning förbjudet* men det sket de i. (NM 2001, 86.)
- (155) Trots Laestadius förmaningar, trots läkarvetenskapens varningar och trots många avskräckande exempel bland släkt och bekanta *började flera av mina skolkamrater att helgsupa*. Tornedalen tillhör det vodkabälte som sträcker sig via Finland djupt in i Ryssland, och *på högstadiet var ett av de största fritidsintressena att bli full*. (NM 2001, 159.)

Några högstadieelever använder snus både på fritiden och på lektionerna. Dessa pojkar med sina smutsiga händer och tänder ser så motbjudande och osnygga ut att flickorna avskyr dem. I brist på vettigare fritidsaktiviteter brukar ganska många pojkar också dricka på veckosluten.

En allmän inställning till religion bland ungdomarna i mitt material kan anses vara negativ. En orsak till detta är kanske den för denna ålder typiska upproriskheten då en ung människa upplever att föräldrarnas värden begränsar hennes självständighet. Kinnunen (1999, 59) konstaterar att religionen tycks vara en fjärran sak i de femtonårigas liv. Ungdomskulturen och de ungas hektiska liv lockar däremot lätt till sig t.o.m. söner och döttrar till troende föräldrar vilket skildras i det följande:

- (156) Lainio bad då alla kommunister flytta hem till den Sibiriska sköna vintern, och påstod dessutom att Lenin och Stalin idkat könsumgänge med varandra, och att Marx säkert skulle hängt med på det om han inte varit begravnen. Så påpekade han än en gång förvånat hur oväntat roligt det var att synda, och att om han vetat det skulle han börjat för länge sedan. Därefter, nöjd med kvällen, lutade han stillsamt sitt huvud mot väggen bakom sig och somnade utan aftonbön. (NM 2001, 164.)

Lainio kommer från ett religiöst hem men han uppskattar inte de laestadianska värdena. Han deltar i kappsupningen och säger sig njuta av att bryta mot de kristna värdena. Samtidigt förhåller han sig ändå negativt till kommunister.

Industrialisering, högre levnadsstandard, nya samhällsklasser och skolväsen var viktiga faktorer för uppkomsten av den europeiska ungdomen. Begreppet ungdom togs i bruk först i slutet av 1920-talet. De unga var inte längre nöjda med sin traditionella, underordnade ställning utan de sökte stöd på andra håll. Betydelsen av kamratsgrupper betonades. Samtidigt växte också de ungas betydelse som konsumenter och inflytelserika personer. Ett betydelsefullt och synligt fenomen blev ungdomen i västerländerna först efter det andra världskriget. Återuppbyggnadsperioden skapade ekonomiska, kulturella och samhälleliga förutsättningar för utvecklingen av ungdomskulturer samt marknader riktade mot de unga. Valfärden gav de unga möjligheter till konsumtion och den tekniska utvecklingen möjliggjorde utbredning av kulturindustriprodukterna som hade de unga som målgrupp. I detta var särskilt utvecklingen av de nya medierna till stor hjälp. Allt flera ungdomar fick ju med tv, grammofonskivor och filmer att göra. (Telemäki 1984, 126; Cashmore 1984, 3–28.)

Kamraternas inflytande i tonåren leder till ett behov av att rätta sig efter deras idéer om standard och beteende och t.ex. klä sig likadant. Ungdomar skapar en ”interimskultur” så att de kan skilja sig från barn och vuxna. Bara vissa slag av musik, danser, frisyrier, kläder och TV-program är acceptabla för dem under en viss tid. Ofta förändras tycken mycket snabbt. (Conger 1983, 68.)

Här gäller det att reda ut vad man anser med ungdomskultur och ungdom. Kotsinas konstaterar att människorna i alla samhällen hör till någon grupp beroende av deras ålder, kön, samhällsklass och yrkesgrupp samt andra grupperingar utgående från utbildning, religionstillhörighet, fritidssysselsättningar osv. (Kotsinas 1994, 16.) De flesta människor markerar sin grupptillhörighet till en viss grupp med val av kläder, frisyrier, fritidssysselsättningar och nöjen (Kotsinas 1990, 86).

I *Populärmusik från Vittula* är det huvudsakligen flickor som först intresserar sig för den globala ungdomskulturen; de klär sig i modekläder, sminkar och lägger håret på samma sätt som de sett i filmer eller på bilder (jfr (91) och (92) s.37) Idoler är också viktiga för dem; de går på bio, samlar bilder av filmstjärnor och lyssnar på världsberömda idolars, t.ex. Elvis och the Beatles, musik. Flickor åker också till större orter för att se populära popband (se (12)-(14) s.14 f.).

- (158) Nej, där kom det! Hårda ackord. Och så Elvis febriga stämma. Jag stod som förstenad. Glömde svälja, märkte inte att det droppade från underläppen. Jag kände mig yr, det snurrade i huvudet, jag glömde bort att andas. (NM 2001, 13.)
- (159) Nästa dag efter skolan gick jag ner i snickarrummet i källaren och *sågade ut en gitarrliknande form ur en masonitskiva*. Spikade fast en bräda till hals. Spände resårband till strängar. Knöt fast ett snöre så jag kunde hänga åbäket över axeln. *Det enda stället där jag skulle få vara ifred var garaget.* [---] Så drog jag igång *Jailhouse Rock* som jag kunde utantill från syrrans skiva. Prövande *vickade jag på rumpan*. Kände musiken svälla inom mig, stark och salt. Så greppade jag *toalettpappersrullen* som *fick föreställa mikrofon* och öppnade munnen. Och *började sjunga*. (NM 2001, 78.)

Popmusik gör ett starkt intryck också på en del av pojkarna. Efter att ha sett Elvis uppträda på TV härmar Matti honom i garaget. Det starka intrycket av Elvis musik skildras i (158) och (159) ovan.

Mattis intresse för musik slocknar inte utan han grundar ett eget popband tillsammans med några kompisar. Bandet uppträder i skolan och på farfars födelsedagsfest. Musikläraren Greger sporrar pojkarna; han transporterar dem och deras instrument samt ordnar flera uppträdanden för dem. Detta berättas i (160) och (161):

- (160) ... *var det vårt band som kom. Niila, Erkki och Holgeri* anlände i en gammal duett, körd av en kusin. Jag hjälpte dem att lasta av förstärkarna, gitarrerna och det för dagen nedbantade trumsetet. [---] *Alla kände igen den gamla slagdängen som vi lärt oss, dagen till ära:*
– *Oi muistatkos Emma sen kuutamoihan, kun yhdessä tansseissa kuljettiin...*
(NM 2001, 224 f.)
- (161) ... vi släpade ut grejerna till bilen och körde iväg. Greger visslade glatt och trummade mot ratten tills vi bad honom att låta bli. [---]

– Jag har fixat er första turné. Ett par skolor, en fritidsgård och en amatörfestival i Luleå. (NM 2001, 234.)

5.4 Vuxenålder

Romanen slutar med att huvudpersonen Matti berättar hur längtan ibland får honom att återvända till Pajala. Då låter han tankarna vandra i det förflutna; hos bekanta platser och människor. Matti tänker på sina ungdomsvänner i det följande:

(162) Jag stöder händerna mot det kalla broräcket och undrar vad det blev av er alla. Människor jag en gång kände, människor som delade min värld. Tankarna dröjer en stund vid mina spelkompisar. *Holgeri* som blev *gymnasieingenjör* och nu *jobbar med mobiltelefonnät i Luleå*. *Erkki* som blev *förman på LKAB:s pelletsverk i Svappavaara*. Och *själv blev jag svenskalärare i Sundbyberg* med en saknad, ett vemod jag aldrig helt lyckats bemästra. (NM 2001, 237.)

Många barndoms- och ungdomsvänner har flyttat bort från Pajala, liksom *Holgeri* och *Erkki*. *Själv bor Matti ännu längre borta från Pajala nuförtiden*.

Niila är däremot borta. Han tog musiken på allvar och reste till London. Nu finns hans grav på Pajala kyrkogård. Författaren nämner inte direkt vad som förorsakat döden. Indirekt får han ändå läsaren att fundera på om *Niila* begått självmord eller om dödsorsaken är överdosering av droger. (NM 2001, 237 f.)

(163) På hemvägen passerar jag kyrkogården. Jag har inga blommor med mig, men jag står en stund vid *Niilas* grav. Den ende av oss som satsade på musiken, som verkligen satsade.

Den sista gången vi möttes var under Pajala marknad, han hade flugit från London och klöste tankspritt i små sår på sin handled. På natten for vi och fiskade vid Lappekoski. Hans pupiller var små som knappålar, och han surrade maniskt. (NM 2001, 238.)

Matti kommer också ihåg sin barndomsvän Niila och det sista mötet med honom medan han går förbi kyrkogården (se (163) ovan). Niilas entusiastiska intresse för musik förde honom till London. Om hans liv utomlands berättas ingenting i romanen. Läsaren kan bara inbilla sig hurdant det har varit. Nu har Niila allt äntligen bra; han har fått sitt sista vilorum på Pajala kyrkogård. Må jorden vila lätt på honom!

Enligt Wadensjö (1984, 159) har narkotikamissbruket förekommit i Sverige i mycket avgränsade kretsar, men som ett allvarligt samhällsproblem uppträdde det först på 1960-talet, framför allt lokaliserat till de större tätorterna.

Av allt att döma var pajalaborna ännu på 1970-talet väl skyddade för droger. När Matti, Holgeri och Erkki flyttade bort från Pajala var de redan så förnuftiga att de inte hade något intresse för droger. Niila, som åkte till London, kom säkert i kontakt med narkotika. På grund av hans bakgrund var utvecklingen till missbrukare mycket sannolik. Om man betraktar Wadensjös lista över orsakerna till narkotikamissbruket – desamma gäller i stort sett också spritmissbruket – finner man flera riskfaktorer hos Niila: Arbetslöshet och rotlöshet i en ny miljö kan vara drivkrafter. Liksom många alkoholister kommer flertalet missbrukare av narkotika från hem med dålig social bakgrund. De har ofta haft problem i skolan och lidit av psykiska besvär. (Wadensjö 1984, 159.)

SAMMANFATTNING

Syftet med min pro gradu-avhandling var att analysera och beskriva hur Mikael Niemis roman, *Populärmusik från Vittula* speglar sin tid. Den analyserade boken är skriven år 2000 och den beskriver livet i Pajala på 1960- och 1970-talen. För Niemi betydde romanen en oerhörd framgång för den blev vinnare av Augustpriset som bästa svenska roman av året 2000. *Populärmusik från Vittula* har översatts till flera språk, den har spelats på teater både i Sverige och Finland och den har också blivit en populär film.

Det har varit intressant att läsa Niemis bok och jämföra dess händelser med mina egna upplevelser. Nostalgiska, redan förbleknade minnen från förpuberteten och läroverksåren väller fram. Jag kommer ihåg the Beatles *Yesterday* och Elvis *Jailhouse rock*, lårkorta kjolar, jumprar, lösögonfransar och massor av mascara, smygrökning bakom skolans knut och

bildsamlingar av filmstjärnor. Den nya, svarta asfalten doftade också nära mitt hem en varm sommardag.

Romanens innehåll blir bekant genom en arbetarklasspojke, Matti, som är berättare i romanen. I Pajala talas det både finska och svenska samt en blandning av dessa, det s.k. meänkieli. Språkförhållandena härstammar från den tiden då Finland var en del av Sverige. Den konstgjorda gränsen som drogs i början av 1800-talet när Finland blev storfurstendöme av Ryssland kunde inte utrota den finskspråkiga minoriteten på svenska sidan av gränsen. Sveriges starka försvenskningspolitik mellan åren 1870–1920 lyckades inte. Efter det andra världskriget fanns det inte längre någon aktiv försvenskningstendens kvar. Svenska var det officiella språket i Tornedalen, finska använde man hemma och i inofficiella sammanhang.

I Tornedalen bor representanter av både arbetarklassen och laestadianerna. Familjerna bor i egnahemshus i den trygga bymiljön. Mammorna sköter hemmet och barnen, papporna är sysselsatta utanför hemmet. Under helgen brukar arbetare koppla av med sprit medan laestadianer sitter på bönemöten. Kontakterna mellan ovannämnda, till tankesättet helt olika människor är ytterst ringa. Bara barn och ungdomar umgås med varandra trots olika ideologier.

Matti bekantar sig med en jämnårig laestadiansk pojke, Niila. På sina besök hemma hos Niila lär Matti sig känna de laestadianska kännetecknen; familjerna är barnrika och tystlåtna och har ingen tv. Baksidan av laestadianismen kommer också fram; Niilas far har blivit avfälling och han har börjat synda, han t.o.m. dricker. Trots detta vill han uppträda som laestadian och uppfostra sina barn enligt religionens krav. Han är mycket sträng; han använder kroppslig aga som uppfostringsmetod utan att diskutera med barnen.

Det vackra men karga Tornedalen kan inte försörja alla tornedalingar. Den aktiva och kanske mest utbildade befolkningen flyttar bort från hembygden efter bättre sysselsättningsmöjligheter. Bortflyttning är en ganska gammal företeelse i Tornedalen. I slutet av 1800-talet lockade Sveriges industrialisering fattigt folk till större städer. Industrin kunde emellertid inte sysselsätta alla. Detta ledde till emigration, närmast till Nordamerika eftersom skogsavverkningarna och gruvorna bjöd på arbete. Utvandring till Amerika har fortsatt också på 1900-talet.

Den svenska välfärden börjar synas också i Tornedalen på 1960-talet. Vägar asfalteras eller beläggs med oljegrus. Människorna har fritid och börjar syssla med olika fritidsintressen. Allt flera människor har råd till tv och egen bil. Olika motionsgrenar blir bekanta vilket är ett bevis på att människorna vill befinna sig i gott skick. Den nya tekniken kommer också till Tornedalen; människorna får höra om datatekniken och räknemaskiner. Modekläder och -frisyrer blir bekanta med unga kvinnor och kvinnliga gäster som besöker sin gamla hembygd.

Den lokala befolkningen uppskattar hårt, kroppsligt arbete. Barnet ska vänja sig vid att arbeta redan som litet. Skolan är tvivelaktig – de äldre människorna tycker att barnen blir lata i skolan. Läsning är inte heller något rekommendabelt; om man läser för mycket är det skadligt för den mentala hälsan. Pojkar och män måste akta sig för att inte delta i kvinnliga arbeten – tvärtom går det nog. Det är ju viktigt att undvika benämningen ”knapsu”. Skolan tycks ha utjämnat skarphet inom denna tudelning under de senaste åren.

Släktens rykte är viktigt: Det är hedersamt att vinna en annan släkt såväl i kroppsarbete, bastubadande som i sprittålighet. Gamla oenigheter mellan olika släkter lever segt kvar, de kan inte förlåtas.

Tornedalingar lider av mindervärdighetskänsla; de kan inte bete sig, de har inga rikedomar eller fina rötter. På deras hembygd finns det ingenting att vara stolt över. Det finns gott bara om saker som inte är till heder för någon, nämligen mygg och finskspråkiga svordomar samt kommunister.

I *Populärmusik från Vittula* får läsaren delta i olika familjefester; begravning, bröllop och födelsedagsfest. Niilas farmor dör och hela släkten runtom världen kommer till begravningen. Grannar är också med. Efter begravningen samlas släktingar på arvskiftet som lindrigt sagt blir tämligen färgrikt. Girigheten dyker fram fast det är fråga om arvingarna efter en from laestadian.

Mattis farbror, Ville gifter sig på sommaren och bröllopet blir ståtligt med en stor mängd av släktingar. Serveringen är riklig med både mat och dryck. De alkoholpåverkade gästerna blir pratsamma och vill tävla om släkternas överlägsenhet på bastubadande.

Mattis farfar fyller 70 år och släktingarna ordnar festen efter att ha städat hans pörte vilket gamlingen inte gillar. Födelsedagsgäster kommer med onödiga presenter och hyllningstal. Festen slutar på en verklig backanal där man dricker allt drickbart som finns i huset. Sprittåligheten t.o.m. bland åldringar är förvånansvärt hög vilket berättar om regelbunden träning i denna sak.

Det övernaturliga lever segt kvar i Tornedalen. Det har traditionellt berättats om trollkarlar och andra mystiska varelser på kvällarna dåförtiden när människorna inte hade någon tv. Mikael Niemi medger också sig ha hört berättelser i sin barndom vilket säkert är en orsak till att de mystiska varelserna finns med i hans produktion, både i ungdomsböcker och i *Populärmusik från Vittula*. Den besynnerlige Ryssi-Jussi representerar en personifikation av trollkrafter. Skrämmande element finns med också i Nilas syner.

Barndomen i Pajala är ganska lycklig; familjerna har ju ett eget hus vilket man är tacksam för. De huvudsakligen nöjda mammorna är hemma och barnen kan fritt undersöka omgivningen. Ju äldre barnet blir desto viktigare blir kompisarna. Barnen spelar olika spel med varandra. Ibland har de farligare aktiviteter – det är bara att undra på att det inte händer något allvarligt t.ex. i luftgevärskrig.

I skolåldern börjar pajalabarnen märka sin ställning i världen; de är ju ingenting med sin okunnighet i att bete sig. Skolan är också en farlig miljö för mobbarnas skull. Det är bara barn från medelklassfamiljer som klarar sig bra i skolan.

Matti och Niila börjar skolan och får genast veta sig höra till den sämre delen av elevmaterialet – liksom så många arbetarklassbarn eller barn vilkas föräldrar inte har någon utbildning. För många barn betyder skolåren inlärningssvårigheter och därmed vantrivsel i skolan. Denna vantrivsel kan också uppstå genom att barn är rädda för att bli offer för mobbning. Mobbare är ofta storväxta pojkar från arbetarklassen som inte har framgång i skolan och som kommer från hemmen där skolan inte uppskattas. De uttrycker sina frustrationer genom att mobba de svagare och på något sätt avvikande elever och t.o.m. osäkra lärare.

De skygga eleverna som bor långt borta på den avlägsna glesbygden och som har finska som hemspråk kommer med skolskjuts till högstadiet. Dessa elever har stora svårigheter i skolan

eftersom de inte kan eller vågar tala svenska. De är också rädda för de stora och rått mobbade arbetarklasspojkar. Flera elever röker och använder snus på högstadiet fast det är förbjudet i skolan.

På högstadiet börjar den unga människan söka sin egen identitet. Livet är inte lätt; den spirande sexualiteten och intresset för det motsatta könet förorsakar förvirring hos många. De ungas inställning till religionen är negativ också hos unga laestadianer. Lärarnas medelklassvärden avviker avsevärt från arbetarfamiljernas värden och de förstår inte sina tonåriga elever.

I puberteten leder grupptricket många unga till att röka och dricka. Ovanan att dricka under helgen har blivit bekant i arbetarhemmen. Pojkarna tillverkar egna alkoholhaltiga drycker och ordnar supningstävlingar mellan olika bydelar för att få reda på vem som är en verklig hjälte och vilken bydel som är bäst på denna tvivelaktiga sportgren.

Ungdomskulturen presenteras i *Populärmusik från Vittula* närmast genom Mattis storasyster och hennes väninnor: Dessa flickor är snygga med sina modefrisyrer och starkt sminkade ögon. De doftar gott; doften är en blandning av parfym och röklukt – flickorna både röker och dricker öl. De är klädda i minikjolar och trånga jumprar samt stövlar. Någon mössa använder de inte trots kölden – de vill inte förstöra frisyren. Flickorna lyssnar på popmusik – Elvis och the Beatles men också andra band – de åker till större orter för att se popband uppträda. Musiken gör ett så starkt intryck också på Matti att han börjar härma Elvis med en självgjord pappgitarr. Intresset för musik fortsätter och i förpuberteten grundar Matti ett band med några kompisar. Den nya musiklearen sporrar pojkar och ordnar t.o.m. turneringar för de tonåriga pojkarna. De vuxna uppskattar inte pojkarnas spelande för enligt det allmänna tankesättet ska man göra bara sådant som man har nytta av.

Trots allt blir Matti och hans kompisar vuxna och finner sin plats i världen. De tycks ha det bra i dag. En av kompisarna är borta för evigt, nämligen Niila. Han var annorlunda redan som barn. Hans mentala svårigheter var synliga redan i puberteten vilket var ett tecken på ett avvikande öde redan då fast man inte förstod det i tid. Ett ensamt och känsligt barn som redan hemma totalt underkuvas orkar inte alltid kämpa för sitt liv. Niilas sjukliga intresse för musik förde honom till London. Om hans vistelse där får läsaren bara bleka aningar med ett par ord om små sår i hans handled. Dödsorsaken blir inte heller förklarad.

Min pro gradu-avhandling består bara av presentation av huvudpersoner och deras liv samt några samhällseliga företeelser i Pajala. Niemis mångsidiga roman, *Populärmusik från Vittula*, och dess rika språk är enligt min åsikt en rik källa för flera avhandlingar.

LITTERATUR

Primärlitteratur

- Niemi, M. (2001). Populärmusik från Vittula. MånPocket. Stockholm: Norstedts Förlag.
 Niemi, M. (2002). Kyrkdjävulen. Tredje pockettryckningen. Stockholm: Alfabetabokförlag.
 Niemi, M. (2003). Blodsugarna. Andra pockettryckningen. Stockholm: Alfabetabokförlag.

Sekundärlitteratur

- Aittola, T., Jokinen, K. & Laine, K. (1990). Nuorisokulttuurit ja koulutus. Teoksessa: T. Takala (toim.) Kasvatussosiologian perusteet. 2. Painos. Oppimateriaaleja 2/1989. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Täydennyskoulutuskeskus. 124-130.
 Allardt, E. (1985). Sosiologia I. 2. Painos. Juva: WSOY.
 Allardt, E. & Starck, Ch. (1981). Vähemmistö, kieli ja yhteiskunta. Helsinki: WSOY.
 Bibeln (1955). I överensstämmelse med den av Konungen år 1917 gillade och stadfästa översättningen. Stockholm: EFS.
 Cashmore, E. (1984). No future. Youth and society. Great Britain: Heinemann.
 Conger, J. (1983). Tonåren: en bok om livet. Lund: Studentlitteratur
 ——— (2003). Eilispäivän Suomi. Jälleenrakennuksesta yltäkylläisyyteen. Helsinki: Oy Valitut Palat – Reader's Digest Ab.
 Eskola, A. (1984). Sosiaalipsykologia. 8. painos. Helsinki: Tammi.
 Erasmie, T., (1977). Språket i klassen. Sociolingvistiskt perspektiv på skolan. Stockholm: Esselte Studium.
 Fenwick, E. & Smith, T. (1994), Murrosiästä aikuisuuteen. Selviytymisopas nuorille ja heidän vanhemmilleen. Espoo: Weilin + Göös.
 Heiskanen, I. & Mitchell, R. (1985). Lättähatuista punkkareihin. Keuruu: Otava.
 Helve, H. (2002). Arvot, muutos ja nuoret. Helsinki: Yliopistopaino.
 Holter, H. & Martinussen, W. & Grønseth, B. (1967). Hjemmet som arbeidsplass. Studier av husmørens arbeidssituasjon, av veiledningsbehov og veiledningstilbud. Oslo: Universitetsforlaget.
 Holter Harriet (1974). Kvinnens liv og arbeid. Oslo: Universitetsforlaget.
 Holter, Ø.G. (1981). Sjekking. Kjærlighet og kjønnsmarked. Oslo: Pax Forlag A/S.
 Holter, H. m.fl. (1978). Familjen i klassamhället. Första upplagan. 2:a tryckningen. Malmö: Beyronds AB.
 HUUHTANEN, T. & Pynnönen, M.-L. & Alare, V.-P. (1980). Ennen vanhaan. Helsinki: Kirjayhtymä.
 Jaakkola, M. (1973). Språkgränsen. En studie i tvåspråkighetens sociologi. Stockholm: Aldusserien.
 Jarasto, P. & Sinervo, N. (1999). Murrosikäisen ja nuoren maailma. Jyväskylä: Gummerus.
 Josephson, O. (red). (1996). Stilstudier. Språkvätare skriver litterär stilistik. ORD OCH STIL; 27. Uppsala: Hallgren & Fallgren.
 ——— (1990). Kasvatusviisauden kirja. Tarmio, J. (koonnut) Porvoo: WSOY.
 Kinnunen, S. (1992). Kohti murrosikää. Tärkeät keskilapsuuden vuodet. Helsinki: Karas-Sana.
 Kinnunen, S. (1999). Murrosikäinen perheessä. Tasapainoilua tilan ja rajojen välissä. Helsinki: Karas-Sana.

- Kivi, A. (1983). *Sju bröder*. Stockholm: Bokorama.
- Klingberg, G. (1972). *Barnlitteraturforskning. En introduktion*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Kodin lääkärikirjasto 1 (1980), 6.painos. Espoo: Weilin+Göös.
- Kotsinas, U.-B. (1994). *Ungdomsspråk*. Uppsala: Hallgren & Tallgren.
- Kotsinas, U.-B. (1990). *Ungdomsspråk. Ungdomskultur. I: Svenskläraryrkeförbundet årskrift. Svenskläraryrkeserien nr 208*. Stockholm. S. 77–88.
- Multimäki, K. & Venna, Y. (1983). *Psykologian perustietoa ja käytäntöä*. Porvoo: WSOY.
- Niemi, J. (1990). *Johdatus kirjallisuudentutkimuksen menetelmiin*. Tampereen yliopiston täydennyskoulutuskeskus. Julkaisusarja B.
- Palo, J. (1998), *Jorma Palon lääkärikirja*. Porvoo: WSOY. .
- Piaget, J. & Inhelder, B. (1976), *La psychologie de l'enfant*. Septième édition. Que sais-je. France: Presses Universitaires.
- Seeling, Ch. (2001). *Muoti, suunnittelijoiden vuosisata 1900–1999*. Köln: Könnemann Verlagsgesellschaft mbH.
- Suolinna, K. (1969). *Yhteiskunnan ja uskonnollisten liikkeitten suhteista*. Sosiologian lisensiaattityö. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia n:o 119.
- Talve, I. (1990). *Suomen kansankulttuuri. 3. tarkistettu ja täydennetty painos*. Helsinki: SKS.
- Telemäki, M. (1984). *Johdatus nuoruuden ja nuorisotyön historiaan. Kansalaisyhteiskunnan Keskusten julkaisuja 56*. Valkeakoski: Kansalaisyhteiskunnan Keskus r.y.
- Tornedalica nr 6. (1968). Stockholm: Längmanska Kulturfonden.
- Tornedalica nr 10. (1970). Stockholm: Längmanska Kulturfonden.
- Turunen, A. (1999). *Humalan henki eli Juomatapojen tarina*. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.
- Utrio, K. (1985). *Eevan tyttäret. Eurooppalaisen naisen, lapsen ja perheen historia*. Keuruu: Otava.
- Vettenniemi, E. (2004). *Punaisen terrorin todistajat. Neuvostoliitto suomalaisten leirivankien muistelmissa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 957*. Helsinki: SKS.
- Virtanen, L. (1988). *Suomalainen kansanperinne. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 471*. Porvoo: WSOY.
- Wadensjö, G. (1984). *Sverigekunskap. Andra upplagan*. Kristianstad: LiberLäromedel/Hermods.
- Wallerstein, I. (1996). *Culture as the ideological battleground of the modern worldsystem. I: Featherstone, M. (red.) Global culture. Nationalism, globalization and modernity*. London: Sage. S.31-56.
- Åberg, A. (1989). *Sveriges historia i fickformat*. Stockholm: LT.

ÖVRIGA KÄLLOR

Tidskriftsartiklar:

Aamulehti, 24.02.2004.

Kiuttu, P. (2004), ”Succéromanen är nu film”. LL-Bladet. 28.9.2004.

Lehtonen, S. (2003). ”Tornionjokilaakson elämä on rokkia ja sielutiedettä”. Aamulehti 28.9.2003.

Seura nr 44 31.10.2003, 14.

Ylänen, H. (2003). ”Rakkaudella ruotsalaisesta perheestä”. HS 02.12.2003, C 7.

Ordböcker:

- Iso ruotsalais-suomalainen sanakirja. Stora svensk-finska ordboken 1-3. (1982).
Suomalaisen kirjallisuuden seura toimituksia 358. Helsinki: SKS.
- Suuri suomi-ruotsi sanakirja. Stora svensk-finska ordboken 1-2. (1997). Helsinki: WSOY ja
Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Norstedts Ordspråksbok. (1996). Stockholm: Norstedts Förlag AB

TV-program:

TV1 ("Minun uskoni: Shamaani Oiva Arvola", 11.04.2004)

Elektriska källor från Internet:

- Alftan, M. (2001) "Ihan knapsu mies" [www-dokument]
URL:<http://www.2.helsinginsanomat.fi/uutiset/juttu.asp?id=20010826E...> Hämtad
2.11.2003.
- "FAKTA/Mikael Niemi" (2000). [www-dokument]. URL:<http://www.aftonbladet.se>.
- Ganbar, P. (2004). "När rocken kom till byn". [www-dokument].
URL:<http://www.moviezine.se/filmsidor/popularmusik.shtml> Hämtad 9.6.2005.
- Kangas, K. (2003). "Lars Levi Laestadius (1800–1861)". [www-dokument].
URL:<http://www.pajala.se/fakta/laestadius/sidan2.shtml>. Hämtad 7.3.2004.
- "Mikael Niemi "Muzyka pop Z Vittuli"" (2003). [www-dokument].
URL:<http://www.szukaj.gazeta.pl/szukaj/806956,44565.html>. Hämtad 1.11.2003.
- Mosander, I. (2000). "– Blir jag stroppig får de slå mig på käften" [www-dokument].
URL:<http://www.aftonbladet.se/vss/kvinna/story/0,2789,18837,00.html>. Hämtad 1.11.
2003.
- "Musica rock da Vittula / Mikael Niemi" (2003). [www-dokument]
URL:<http://www.girodivite.it/antenati/xxisec/niemi/vittula.htm>. Hämtad 1.11.2003.
- Nelson, C. (2004). "Bok: Mikael Niemi, Svålhålet. [www-dokument]
URL:<http://www.gp.se/gp/jsp/Crosslink.jsp?d=121&a=180510> Hämtad 9.6.2005.
- Seewitz, T. (2002). "Mikael Niemi – Populärmusik aus Vittula". [www-dokument].
URL:http://www.fragmentum.de/Buchkritik/Niemi_Vittula.htm. Hämtad 1.11.2003.
- Siippainen, A. (2004). "Populäärimusiikkia Vittulajänkältä" [www-dokument].
URL:<http://www.mesta.net/leffat/arvostelut> Hämtad 9. 6.2005.
- Surrusca, A. (2003). "Musica rock da Vittula, Mikael Niemi. Uno spassoso e malinconico
romanzo de formazione" [www-dokument].
URL:<http://www3.stradanove.net/news/testi/libri-03a/lasur2205032.html>. Hämtad
1.11.2003.
- Weigl, K. (2001). "Jag kunde flyga inom mig själv och vara Stålmannen". [www-
dokument]. URL:<http://www.aftonbladet.se/vss/nyheter/story/0,2789,81966,00.html>.
Hämtad 7.3.2004.

<http://koti.mbnet.fi/pasenska/kirjallisuus/julkaisu.htm>

<http://nom.se/archives/2004/10/svalhalet.html>

<http://www2.bokatidindi.is/jsp/bok.jsp?ar=2002&flokkur=4&rod=33> *

<http://www.bokklubben.no/SamboWeb/sok.do?rolle1=forfatter&aktor1=Niemi,%20Mikael>. *

http://www.celialib.fi/piste_04_03.html

<http://www.dearreader.com/demo/alafic9.html>. *

http://www.fennoscandia.ru/lit/tb_n.html. *

<http://www.iliteratura.c2/clanek.asp?polozkaID=14859> *

<http://www.kapitalka.pl/ksiazkiB/7109B.htm>. *

<http://www.kulttuurirahasto.net/sverige/sv/nyheter.html>.

<http://www.lelibraire.com>

<http://www.libri.de/shop/action/productDetails?arti1d=2495398>.

<http://www.likekustannus.fi/kirjakeko/tiedot.php?id=264> *

<http://www.mcdonalds.fi>

<http://www.mcdonalds.se>

<http://www.netbokhandeln.se/index.asp?isbn=9172632062>. *

<http://www.perlentaucher.de/buch/11919.html>. *

<http://www.solarfilms.com>

<http://www.stradanove.net/news/testi/libri-03a/lasur2205032.html>. *

http://www.tieh.fi/kartta/gif/at_29o.gif.

http://www.unilibro.es/find_buy_es/libro/ediciones_destino_s_a/_un_rock_n_roll_en_el_articulo.asp?sku=583241&idaff=0

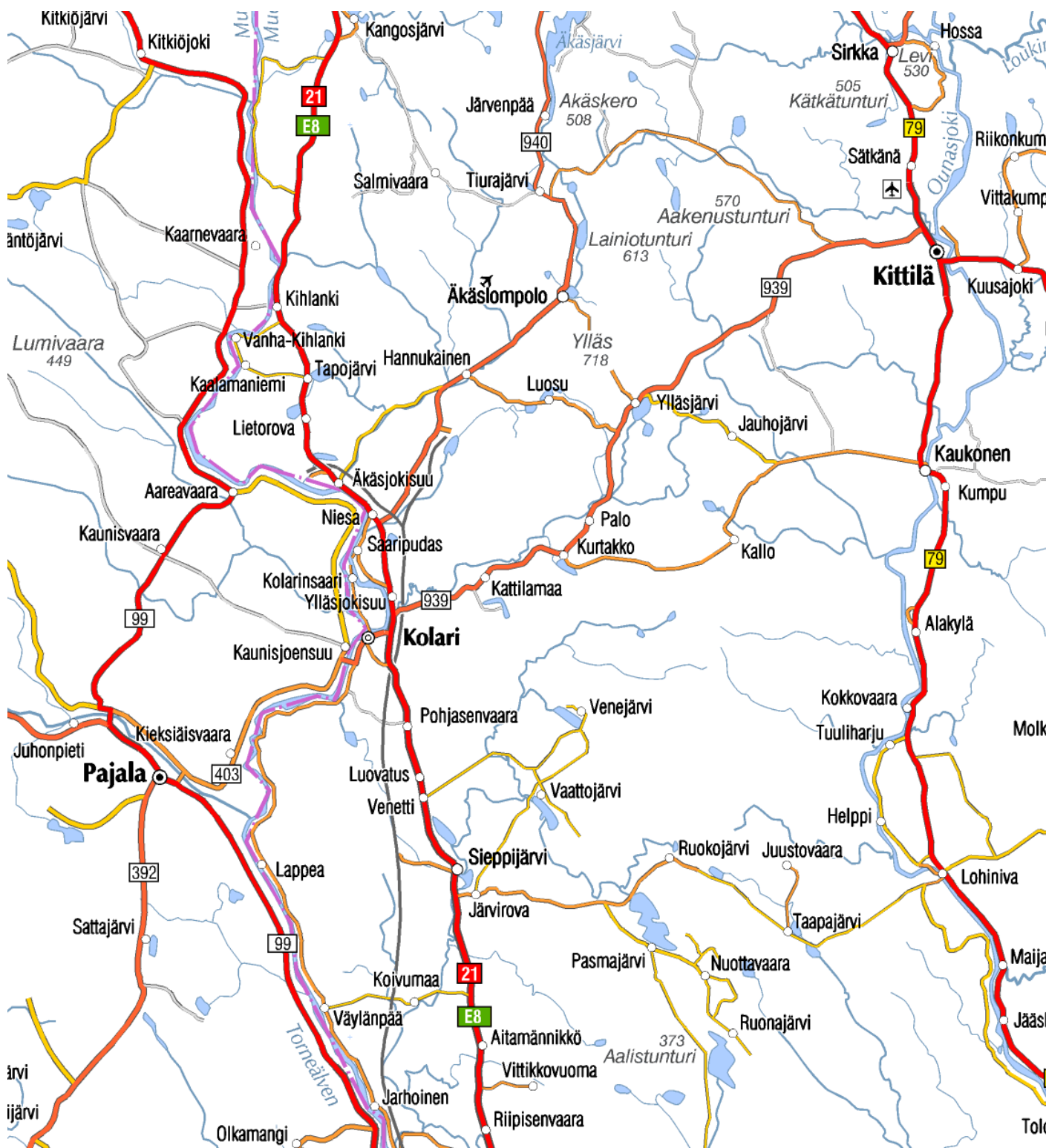
<http://www.vittula.info/gastbok.php>.

Bilaga 1: Bokpärmar på olika språk. (Hämtade från Internet, se 87–88 *).

Bilaga 2: En karta över Tornedalen (.http://www.tieh.fi/kartta/gif/at_29o.gif).

Bilaga 3: I Mikael Niemis fotspår (en kopia skickad av Turistbyrån i Pajala).

I MIKAEL NIEMIS FOTSPÅR

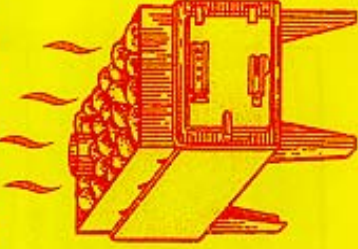
Vinnare av Augustpriset som bästa svenska roman 2000

MANPOCKET

Populärmusik från Vittula

Mikael Niemi

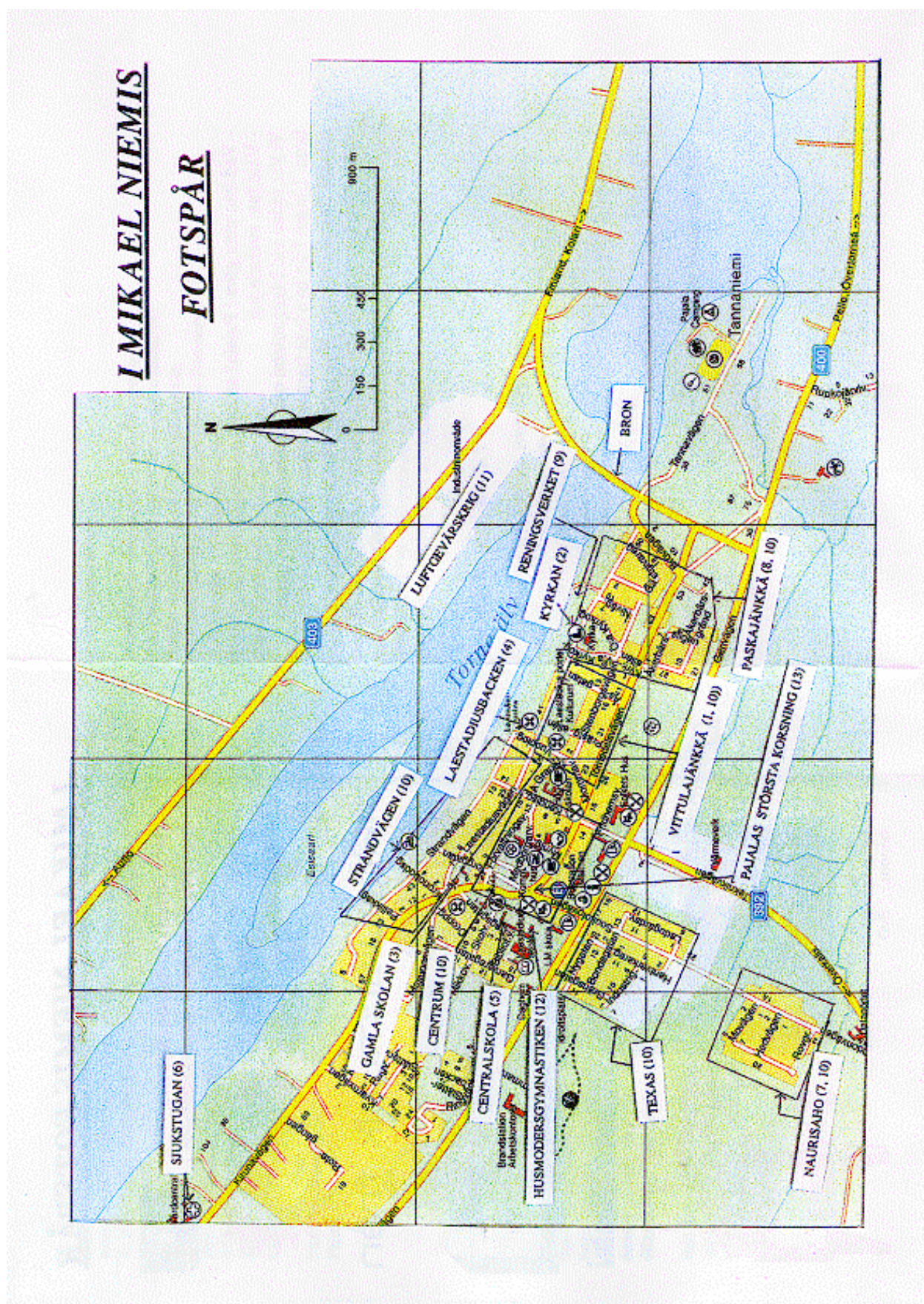

"Jag har svårt att finna ord för hur roligt det är att läsa honom..." SvD

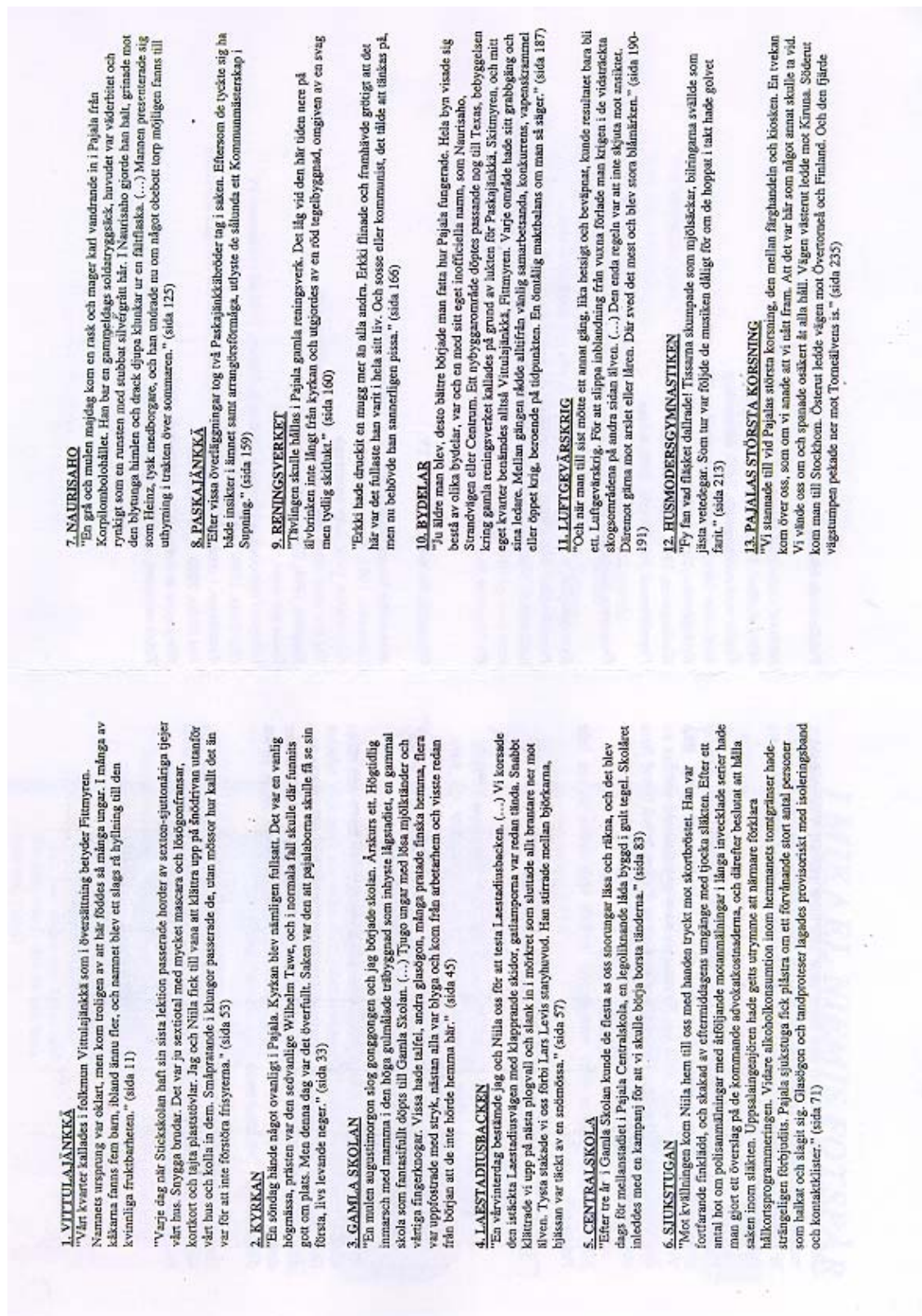
- Vad kan man göra i Pajala? sa hon.
- Vete fan, svarade jag.
Vi var redan vid Manganiemi och susade strax över gamla bron. Ljusen från byn bröt fram ur skogen, ett vitt glitter utspritt över älvrinken. Hon gasade på trots att en Scania Vabis kom emot oss på den smala brobanan. Vi strök så tätt förbi den att inte ens Haparandabladet skulle rymts emellan.
(sida 210)

Varma Tornedalshälsningar
till alla Pajala-besökare!
Lilla

Bilaga 4: En karta över Vittula (en kopia skickad av Turistbyrån i Pajala).

Bilaga 5: Förklaringar till de viktigaste platserna på kartan över Vittula (en kopia skickad av Turistbyrån i Pajala).

Bilaga 6: Några fakta om Vittula och Mikael Niemi (en kopia skickad av Turistbyrå i Pajala).

Just nu håller du i handen den karta som kan bära dig till Vittulajänkkä, reningsverket eller exempelvis platsen för husmodersgymnastiken. Dessa är platser som finns beskrivna i Mikael Niemis succéverk "Populärmusik från Vittula".

Förutom att bokens författare år 2000 fick emotta det litterärt aktningstvåda August-priset kom han även med "Populärmusik från Vittula" att kamma hem 2002 års Piratenpris som grundats till minnet av den österlenska författaren Fritjof Nilsson Piraten. Dessa är två bland flera utmärkelser som krönt Mikael för hans litterära förmåga.

Men kanske du undrar över vem denne verbalt vige ordskräddare från Pajala är?

1959 föddes Mikael Niemi och växte upp i Pajala. Han är rotad i två minoritetskulturer då hans mormor är av samisk härkomst och fadern torpedaling. Något som varit och fortfarande är en inspirations- och kraftkälla för Mikael.

Redan vid femton års ålder drömde Mikael om att bli författare och skrev både dikter och noveller. Gymnasiestudierna omfattade fyra årig teknisk linje och han utbildade sig till elteletekniker. Efter gymnasiet kom han dock att pröva olika yrken såsom lärarvikarie, elevassistent m.m. Under denna period var hans skrivande konstant. 1988 kom så hans första diktsamling, "Näsblod under högmässan", ut.

Han var utflyttad från Pajala under en period men kom att återvända med sin fru och deras två söner. Skälet till detta var att de tillsammans skall kunna ge sönerna samma trygga uppväxt som Mikael en gång upplevt.

Publicerade böcker:

Näsblod under högmässan, 1988, diktsamling
Mitt i skallen!, 1988, rapportbok om gymnasietskolian
Ånglar med mausegevär, 1989, diktsamling
Med röster häruppe, 1989, rapportbok om Tornedalens
Kyrkfjävelen, 1994, ungdomsroman
Bloodsugarna, 1997, ungdomsroman
Populärmusik från Vittula, 2000, roman

Översatta böcker:

Kyrkfjävelen, översatt 1996 till norska, danska och 2002 till finska
Populärmusik från Vittula, översatt 2000 till meänkieli, danska, norska, finska och holländska. Närmast kommer även översättningar på tyska, tjeckiska engelska samt även på italienska, japanska m fl.
Bloodsugarna, översatt 2002 till riksfinnska

Dramatik för scen, radio och TV:

Man måste kunna försvara sig, 1988, radioteater P1
Ulosveitsi, 1991, Tornedalsteatern
Specialaren, 1992, Lule stassteater
Ska hon vara snygg eller oneurotisk, 1993, radioteater P1
Kuppuri, 1994, Tornedalsteatern
Innan det rasar, 1994, Teater Normlösa
Ulkojärvi radiokabaré, (med två andra författare), 1995-96 radioteater P1
Elsa laula, 1996, Sydsvensk Teater
Bondböcker, (med tre andra författare)1997, komediserie för Sveriges television
Hej Hitler, 2000, Lule Stassteater
Min pappa är knipjonglör, 2000, Rallarfesten
Tahio rautanen on, 2002, Tornedalsteatern